

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ

Εγκληματολογικές και ποινικές προσεγγίσεις
της διαφθοράς, του οικονομικού και του
οργανωμένου εγκλήματος

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΘΕΜΑ:

*«Το φαινόμενο του οργανωμένου εγκλήματος στην Ελλάδα κατά την
τελευταία δεκαετία και η επίδραση των κρίσεων στην ποιοτική του
εξέλιξη.»*

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΦΟΙΤΗΤΗ

Αντώνιος Χατζηαναγνώστου του Γεωργίου

A.M. 507520

Επιβλέπουσα καθηγήτρια:

Ειρήνη Σταμούλη

Ιούνιος 2023

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία του/της φοιτητή/φοιτήτριας («συγγραφέας/δημιουργός») που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης ο συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας του συγγραφέα/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του συγγραφέα/δημιουργού. Ο συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.

«Το φαινόμενο του οργανωμένου εγκλήματος στην Ελλάδα κατά την τελευταία δεκαετία και η επίδραση των κρίσεων στην ποιοτική του εξέλιξη»

«Αντώνιος Χατζηαναγνώστου»

Επιτροπή Επίβλεψης Πτυχιακής / Διπλωματικής Εργασίας

Επιβλέπων Καθηγητής/Επιβλέπουσα Καθηγήτρια:

«Ειρήνη Σταμούλη»

«Ιδιότητα & Ίδρυμα Υπαγωγής»

Συν-Επιβλέπων Καθηγητής/Συν-Επιβλέπουσα Καθηγήτρια:

«Αναστασία Χαλκιά»

«Ιδιότητα & Ίδρυμα Υπαγωγής»

Ιούνιος 2023

«Ευχαριστίες ή Αφιέρωση»

Περίληψη

Περιγράψτε εν συντομία (περίπου 300 λέξεις) το θέμα και τα αποτελέσματα της Εργασίας σας. Η περίληψη πρέπει να είναι περιεκτική και να μην περιλαμβάνει βιβλιογραφικές αναφορές.

Λέξεις – Κλειδιά

Παραθέστε 3 - 6 λέξεις – κλειδιά, κατάλληλα για την ευρετηριοποίηση και την αναζήτηση της Εργασίας.

«Τίτλος Πτυχιακής / Διπλωματικής Εργασίας»

(στην αγγλική γλώσσα)

«Όνομα & Επώνυμο Συγγραφέα»

(στην αγγλική γλώσσα)

Abstract

Περιγράψτε εν συντομία (περίπου 300 λέξεις) το θέμα και τα αποτελέσματα της Εργασίας σας στην Αγγλική γλώσσα. Η περίληψη πρέπει να είναι περιεκτική και να μην περιλαμβάνει βιβλιογραφικές αναφορές.

Keywords

Παραθέστε 3 έως 6 λέξεις – κλειδιά, κατάλληλα για την ευρετηριοποίηση και την αναζήτηση της Εργασίας, στην Αγγλική Γλώσσα.

Περιεχόμενα

Περίληψη	vi
Abstract	vii
Περιεχόμενα	viii
Κατάλογος Εικόνων / Σχημάτων	Error! Bookmark not defined.
Κατάλογος Πινάκων	Error! Bookmark not defined.
Συνοτομογραφίες & Ακρωνύμια.....	ix
1. Τίτλος 1ου κεφαλαίου.....	1
1.1 Τίτλος 1ης ενότητας	3
1.1.1 Τίτλος 1ης υποενότητας	5
1.1.2 Τίτλος 2ης υποενότητας	13
1.1.3 Τίτλος 3ης υποενότητας	17
1.2 Τίτλος 2ης ενότητας	18
1.2.1 Τίτλος 1ης υποενότητας	22
1.2.2 Τίτλος 2ης υποενότητας	23
1.2.3 Τίτλος 3ης υποενότητας	26
2. Τίτλος 2ου κεφαλαίου.....	30
2.1 Τίτλος 1ης ενότητας.....	30
2.1.1 Τίτλος 1ης υποενότητας	33
2.1.2 Τίτλος 2ης υποενότητας	35
Βιβλιογραφία.....	76

Συνομογραφίες & Ακρωνύμια

Ακολουθούν κάποια παραδείγματα:

ΔΕ	Διπλωματική Εργασία
ΕΑΠ	Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο
ΘΕ	Θεματική Ενότητα
ΠΕ	Πτυχιακή Εργασία
ΠΣ	Πρόγραμμα Σπουδών
ΣΥΝ	Συντονιστής/Συντονίστρια

Εισαγωγή

Το οργανωμένο έγκλημα αποτελεί ένα πολυσχιδές κοινωνικό φαινόμενο, το οποίο δρα και εξελίσσεται με σχέσεις αιτιώδους συνάφειας με τις επικρατούσες κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές συνθήκες της κάθε εποχής.¹ Από τις αρχές του 21^{ου} αιώνα, σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο, παρατηρείται μια άνευ προηγουμένου εξάπλωση του οργανωμένου εγκλήματος, συνέπεια της διεθνοποίησης/παγκοσμιοποίησης των αγορών, της τεχνολογικής-ψηφιακής ανάπτυξης και εξέλιξης του διαδικτύου, της κατάργησης των συνόρων και των ελέγχων σε αυτά όσον αφορά στην κίνηση ανθρώπων, εμπορευμάτων και κεφαλαίων κλπ. Διεθνή εγκληματικά επιχειρηματικά δίκτυα, αποκομίζουν τεράστια οικονομικά οφέλη, εκμεταλλευόμενα την ευελιξία και την ικανότητα προσαρμογής τους που επιδεικνύουν στις συνεχώς μεταβαλλόμενες συνθήκες της αγοράς και της κοινωνίας εντός της οποίας δρουν και αναπτύσσονται.²

Πέρα από τις γενικότερες κοινωνικό - οικονομικές μεταβολές που εντοπίζονται σε παγκόσμιο επίπεδο, την τελευταία δεκαετία, τρεις ουσιαστικοί παράγοντες – γεγονότα φαίνεται ότι επίδρασαν καταλυτικά στην ποιοτική και ποσοτική αναβάθμισή του οργανωμένου εγκλήματος, τόσο διεθνώς όσο και στη χώρα μας. Η παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση που ξέσπασε το 2008, η τεράστια μεταναστευτική κρίση που βρέθηκε στο απόγειο της το 2015 και η επιδημιολογική – υγειονομική κρίση το 2020 με την εξάπλωση του κορονοϊού COVID - 19, επηρέασαν τις μορφές και τα ειδικότερα χαρακτηριστικά των οργανωμένων εγκληματικών δραστηριοτήτων καθώς και τον τρόπο δράσης των εγκληματικών ομάδων. Εκδηλώθηκαν πιο ρευστές εγκληματικές δομές, με έντονη τη χρήση βίας και διαφθοράς και κατάχρηση των νόμιμων επιχειρηματικών δομών όπως εταιρειών ή άλλων οντοτήτων για τη διευκόλυνση σχεδόν όλων των τύπων εγκληματικών δραστηριοτήτων.³ Επίσης, ενώ κάποιες εγκληματικές δραστηριότητες επλήγησαν, άλλες βρήκαν πρόσφορο έδαφος να καλύψουν το κενό και να αναπτυχθούν. Η Σταμούλη, επέκτεινε τον συλλογισμό της Ναόμι Κλάιν (2007) και συμπεριέλαβε, εκτός της πολιτικής και επιχειρηματικής ελίτ και τις οργανωμένες εγκληματικές δραστηριότητες και

¹ ΕΛ.ΑΣ. 2020, σ. 1

² Σταμούλη, Ε. (2016). *Οργανωμένο έγκλημα και οικονομική κρίση: τάσεις και μεταβολές*, σε Γασπαρινάτου, Μ. (επιμ.) Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης. Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Νέστορα Κουράκη. Α' Τόμος, Σάκκουλα, Αθήνα, σ. 1213

³ ΕΛ.ΑΣ. 2020 σ, 12

αγορές μεταξύ των πεδίων τα οποία εκμεταλλεύονται τις νέες ευκαιρίες που αναδύονται μετά από ένα τραυματικό σοκ.⁴

Η έντονη οικονομική ύφεση στη χώρα μας, από το 2008 και έπειτα, υπονόμωσε την αποτελεσματική λειτουργία του κράτους και των κρατικών δομών, διόγκωσε την διαφθορά των κρατικών υπαλλήλων και των κυβερνητικών υπηρεσιών και επέφερε ελλιπή δράση και υποστελέχωση των διωκτικών αρχών. Επίσης, αποσταθεροποίησε την κοινωνική συνοχή, επέτεινε το κλίμα φτώχειας, ανέχειας και αποκλεισμού, επηρεάζοντας καθοριστικά στην διαμόρφωση του οργανωμένου εγκλήματος.⁵ Ένα τέτοιο περιβάλλον αποτέλεσε το ιδανικό έδαφος για την ανάπτυξη του φαινομένου του οργανωμένου εγκλήματος, το οποίο ως παράγοντας με αυστηρά δομημένη οργάνωση επέτεινε ακόμη περισσότερο την αποδυνάμωση των κρατικών δομών, σχηματίζοντας έτσι μια αυτοτροφοδοτούμενη αμφίδρομη σχέση που βαθαίνει ακόμα περισσότερο την ήδη υπάρχουσα κρίση συντελώντας καθοριστικά στη διαμόρφωση ενός περιβάλλοντος ανομίας, διαφθοράς και παραοικονομίας.⁶

Μερικά χρόνια αργότερα, το 2015, και ενώ η οικονομική ύφεση συνέχιζε να βυθίζει την ελληνική κοινωνία στο τέλμα, ξέσπασε μια άνευ προηγουμένου μεταναστευτική κρίση παγκοσμίως, επηρεάζοντας καθοριστικά τη χώρα μας, ένεκα της γεωγραφικής θέσης της ως κύριας πύλης εισόδου από την Ασία και την Αφρική. Η χώρα μας κλήθηκε να διαχειρισθεί τεράστια μεταναστευτικά-προσφυγικά ρεύματα υπηκόων τρίτων χωρών που εισήλθαν μέσω των ανατολικών θαλασσιών συνόρων και των εθνικών χωρικών υδάτων της. Η κρίση αυτή αποτέλεσε μια πολύ σημαντική ευκαιρία για το οργανωμένο έγκλημα να διευρύνει τις παράνομες αγορές του και τις παρεχόμενες υπηρεσίες και προϊόντα του.

Το 2020, ξέσπασε ενός άλλου είδους κρίση, υγειονομικής φύσεως, η οποία επέτεινε περαιτέρω την υπάρχουσα οικονομική ύφεση. Η πανδημία COVID-19 είχε σημαντικό αντίκτυπο στο τοπίο του σοβαρού και οργανωμένου εγκλήματος τόσο διεθνώς όσο και στην χώρα μας. Οι μακροπρόθεσμες επιπτώσεις της αναδιαμόρφωσαν ορισμένες εγκληματικές δραστηριότητες και δημιούργησαν νέες ευκαιρίες για ορισμένα εγκληματικά δίκτυα. Τα

⁴ Σταμούλη, Ε. (2020). Το σοκ της πανδημίας του κορονοϊού και η επίδρασή του στις παράνομες αγορές του οργανωμένου εγκλήματος. *Εγκληματολόγοι, Ενημερωτικό Δελτίο της Ελληνικής Εταιρείας Μελέτης του Εγκλήματος και του Κοινωνικού Ελέγχου για την Κριτική Εγκληματολογία, την Κοινωνική Δικαιοσύνη, την Αποκαταστατική Δικαιοσύνη & τα Ανθρώπινα Δικαιώματα*. Τεύχος 6, Μάιος 2020, .σ. 31

⁵ ΕΛ. ΑΣ. 2020 σ. 14

⁶ ΜΑΙΡΗ ΜΠΟΣΗ / ΗΛΙΑΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ Οργανωμένο έγκλημα και αδύναμες κρατικές δομές σε περίοδο κρίσης: Μια αμφίδρομη σχέση

εγκληματικά δίκτυα έσπευσαν να εκμεταλλευτούν την δεινή κατάσταση στην οποία περιήλθαν πολλές νόμιμες επιχειρήσεις και έσπευσαν να ανπροσαρμόσουν τα παράνομα προϊόντα και τις παρεχόμενες υπηρεσίες τους.⁷ Η πανδημία, οι σχετικές πολιτικές περιορισμού και τα σχέδια ανάκαμψης προσέφεραν νέες ευκαιρίες για επέκταση στο οργανωμένο έγκλημα. Μια από αυτές ήταν η διείσδυση σε νόμιμες επιχειρήσεις. Η διείσδυση στην νόμιμη οικονομία είναι ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του οργανωμένου εγκλήματος τύπου διακυβέρνησης και σήμερα οι περισσότερες δραστηριότητες δεν μπορούν να εφαρμοστούν χωρίς ευρεία απασχόληση νόμιμων εταιρειών.⁸

Η παρούσα εργασία επιχειρεί να αποτυπώσει τις τάσεις και τις ποιοτικές μεταβολές των οργανωμένων εγκληματικών δραστηριοτήτων μέσα στο πλαίσιο της οικονομικής, μεταναστευτικής και υγειονομικής κρίσης. Οι βασικές πηγές που χρησιμοποιήθηκαν είναι οι επίσημες εκθέσεις της ΕΛ.ΑΣ. για το οργανωμένο έγκλημα στην Ελλάδα, οι εκθέσεις της Europol, του Frontex και λοιπών διεθνών και ευρωπαϊκών οργανισμών.⁹

1. Οργανωμένο έγκλημα: Εννοιολογικές προσεγγίσεις και ιστορική εξέλιξη.

1.1 Η εννοιολογική σύλληψη του οργανωμένου εγκλήματος

Το οργανωμένο έγκλημα αποτελεί μια δύσκολη έννοια να την συλλάβει κανείς ολιστικά ώστε να προσδιορίσει επακριβώς περί τίνος πρόκειται. Αυτό προκύπτει εύκολα μέσα από μια σύντομη ανασκόπηση στην ακαδημαϊκή βιβλιογραφία αλλά και στις έννομες τάξεις, όπου διαπιστώνεται μια πληθώρα διαφορετικών εννοιολογικών προσεγγίσεων. Αν και υπάρχουν πολλές αναφορές για τις ομάδες οργανωμένου εγκλήματος και τις δραστηριότητές τους, ένας γενικά αποδεκτός ορισμός, δεν έχει ακόμη προκύψει.¹⁰

Σύμφωνα με τον Von Lampe (2016) αυτή η ποικιλομορφία ορισμών τροφοδοτείται από μια έλλειψη συναίνεσης, η οποία ωστόσο, δεν πρέπει να μας εκπλήσσει. Το οργανωμένο

⁷ SOCTA 2021 p. 7

⁸ Cepol Organised Crime Infiltration of the COVID-19 Economy: Emerging schemes and possible prevention Strategies Michele Riccardi Transcrime – Joint Research Centre on Transnational Crime, Università Cattolica del Sacro Cuore1 p. 1-2

⁹ Σταμούλη, Ε. (2016). Οργανωμένο έγκλημα και οικονομική κρίση: τάσεις και μεταβολές, σε Γασπαρινάτου, Μ. (επιμ.) Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης. Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Νέστορα Κουράκη. Α' Τόμος, Σάκκουλα, Αθήνα, σ. 1213

¹⁰ Abadinsky, H. (2010). *Organized Crime*, 9th Ed., Belmont, CA: Wadsworth_Cengage Learning, σ. 2

έγκλημα, σύμφωνα με τον ανωτέρω, αποτελεί μια αντανάκλαση των διαφορετικών τρόπων με τους οποίους μπορεί να κατασκευαστεί η πραγματικότητα και των διαφορετικών παραγόντων που επηρεάζουν την κοινωνική κατασκευή της πραγματικότητας. Όλοι οι ορισμοί του, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που προτείνονται από μελετητές, διαμορφώνονται από πρακτικούς και πολιτικούς λόγους ή απλώς από ατομικές προτιμήσεις, σε τοπικό επίπεδο. Για παράδειγμα, είναι πολιτική η απόφαση για το αν η χρήση βίας αποτελεί αναπόσπαστο χαρακτηριστικό του οργανωμένου εγκλήματος ή όχι. Ένα σκεπτικό, αναμφισβήτητο, είναι η επιθυμία να προστατευθούν οι κοινωνικές – πολιτικές ελίτ, οι οποίες τείνουν να εμπλέκονται σε μη βίαιη εγκληματική δραστηριότητα, και έτσι να αποφεύγουν τον στιγματισμό τους από αυτό. Ομοίως, η απόφαση σχετικά με το εάν θα συμπεριληφθούν ή όχι τα εγκλήματα με πολιτικά κίνητρα στον ορισμό μπορεί να επηρεαστεί από την εξέταση τού κατά πόσον οι υπηρεσίες επιβολής του νόμου θα πρέπει να έχουν δικαιοδοσία επί του εγκλήματος κερδοσκοπικού χαρακτήρα, καθώς και επί της τρομοκρατίας.¹¹

Συνεχίζοντας τον ανωτέρω συλλογισμό, ο Von Lampe (2016) υποστήριξε ότι ενώ ο όρος «οργανωμένο έγκλημα» χρησιμοποιείται συχνά στον δημόσιο διάλογο και στην επιστημονική βιβλιογραφία για να υποδηλώσει ένα σαφές και συνεκτικό φαινόμενο, στην πραγματικότητα αυτό είναι μια διαρκώς μεταβαλλόμενη, αντιφατική και διάχυτη κατασκευή. Υπάρχουν, τόνισε, διαφορετικοί τρόποι εννοιολογικής προσέγγισης του οργανωμένου εγκλήματος και κάθε μία μπορεί να οδηγήσει σε διαφορετικές κατανοήσεις και εκτιμήσεις της ίδιας κατάστασης.¹² Ένα άλλο επιχείρημα που έθεσε ήταν ότι οι ιδέες για τη φύση του οργανωμένου εγκλήματος προέρχονται συχνά από την ανάλυση συγκεκριμένων εμπειρικών φαινομένων. Για παράδειγμα, όταν το 1967 μια προεδρική επιτροπή στις Ηνωμένες Πολιτείες όρισε το οργανωμένο έγκλημα σύμφωνα με την αντίληψή της για την Ιταλοαμερικανική Μαφία ή την Κόζα Νόστρα, αυτό σήμαινε ότι οτιδήποτε δεν μοιάζει πολύ με την Κόζα Νόστρα δεν θα θεωρούνταν οργανωμένο έγκλημα.¹³

Όμοια είναι η συλλογιστική της ακαδημαϊκής υπότροφου Monika de Boer (2010), η οποία υποστηρίζει ότι το οργανωμένο έγκλημα είναι ακόμη μία έννοια που προωθείται στον

¹¹ Von Lampe, K.(2016). όπ. π., σ. 29.

¹² Von Lampe, K.(2016). όπ. π., σ. 34.

¹³ Von Lampe, K.(2016). όπ. π., σ. 29-30.

δημόσιο χώρο με πειστική ρητορική από έγκυρους συνομιλητές, όπως πολιτικούς και ανώτερους αξιωματούχους επιβολής του νόμου, προκειμένου να οικοδομήσουν στο κοινό μια συγκεκριμένη αφήγηση που εξυπηρετεί συγκεκριμένα πολιτικά και οικονομικά συμφέροντα.¹⁴

Μέχρι αρκετά πρόσφατα, μια ευρέως διαδεδομένη αντίληψη για το οργανωμένο έγκλημα ήταν η στερεότυπη εικόνα του γκάνγκστερ με τα όπλα ως μέρος μιας δομής τύπου μαφίας. Η εικόνα αναμφίβολα τροφοδοτείται από αναπαραστάσεις δημοφιλών μέσων ενημέρωσης, αλλά η πραγματικότητα είναι πιο περίπλοκη και δύσκολο να αποκαλυφθεί με βεβαιότητα.¹⁵

Στη συνέχεια καταβάλλεται προσπάθεια να ερμηνευτεί το οργανωμένο έγκλημα μέσω δυο αντικρουόμενων οργανωτικών μοντέλων, ήτοι το γραφειοκρατικό/εταιρικό μοντέλο και το δίκτυο προστάτη-πελάτη, τα οποία αντιπροσωπεύουν δύο άκρα μιας συνέχειας. Οι εγκληματικές ομάδες, εάν πρόκειται να οριστούν ως οργανωμένες, μπορούν να βρισκονται κάπου κατά μήκος αυτής της συνέχειας.¹⁶

1.2. Εννοιολογικές προσεγγίσεις του οργανωμένου εγκλήματος από ξένους και Έλληνες θεωρητικούς μελετητές

Ίσως η πιο σημαντική και πιο ευρέως αποδεκτή άποψη μεταξύ των μελετητών ήταν η εξέταση του οργανωμένου εγκλήματος από την άποψη των επιχειρήσεων.¹⁷ Η επιχειρηματική αντίληψη του φαινομένου προτάθηκε αρχικά από τον Dwight Smith (1978) και σύμφωνα με την Letizia Paoli, αποφεύγει την εθνοτική διάσταση που είναι εγγενής στον όρο οργανωμένο έγκλημα. Επίσης, η αντίληψη αυτή απορρίπτει την υποπολιτισμική δυναμική του οργανωμένου εγκλήματος που συχνά χρησιμεύει για την προσέλκυση μελών.¹⁸ Ο Smith υποστηρίζει ότι το οργανωμένο έγκλημα συνίσταται σε παράνομες επιχειρήσεις που εμπλέκονται σε δραστηριότητες που παραβιάζουν το νόμο σε έναν εκτεταμένο τομέα της νόμιμης αγοράς.¹⁹

¹⁴ Kostakos, P. A., Irrera, D., Longo, F. & Allum, F. (2010). *Defining and Defying Organized Crime, Discourse, perceptions and reality*, New York: Routledge, σ. xv

¹⁵ Martin, O' B. & Yar, M. (2008). *Criminology: the key concepts*, New York: Routledge, σ. 115.

¹⁶ Abadinsky, H. (2010). όπ. π., σ. 2

¹⁷ Von Lampe, K. (2016). όπ. π., σ. 46.

¹⁸ Abadinsky, H. (2010). όπ. π., σ. 2.

¹⁹ Rostami, A. (2016). όπ. π., σ. 36.

Η επιχειρηματική αντίληψη του οργανωμένου εγκλήματος υποστηρίζεται και από τον Λίβο (2000) στη χώρα μας. Στην προσπάθεια του, ο τελευταίος, να προσεγγίσει εγκληματολογικά τον όρο, τονίζει τον πραγματοπαγή χαρακτήρα αντί της προσωποπαγούς διάρθρωσης και λειτουργίας του οργανωμένου εγκλήματος, ήτοι την πρόσληψη του ως επιχείρηση, θέση σύμφωνα με την οποία, πρωτεύοντα ρόλο έχουν οι λειτουργίες/δράσεις των μελών παρά τα ίδια τα πρόσωπα.²⁰ Ως χαρακτηριστικά προσδιορισμού του οργανωμένου εγκλήματος επίσης επισημαίνει, το οικονομικό όφελος, τη δραστηριοποίηση του στην παράνομη αγορά και τα μέσα/τρόπους που εξασφαλίζουν στην οργάνωση, υπόσταση στο χρόνο. Η διαφθορά, ως έμμεση εκδήλωση του, παίζει εξίσου σημαντικό ρόλο στη σχέση του με τις λειτουργίες του κράτους, αφού τείνει να εμπεδωθεί στη συνείδηση και να διαβρώσει τον χαρακτήρα ολόκληρου του μηχανισμού του.²¹

Μια διαφορετική ερμηνεία επιχειρήθηκε από τον εγκληματολόγο Frank Hagan (1983), ο οποίος σε μια ανάλυση του προσπάθησε να αποσπάσει κοινά στοιχεία των διαφόρων περιγραφών του οργανωμένου εγκλήματος. Αφού ανακάλυψε ότι πολλά βιβλία απέτυχαν να δώσουν σαφείς ορισμούς για αυτό, ομαδοποίησε τους ορισμούς από 13 διαφορετικούς συγγραφείς σε βιβλία και κυβερνητικές εκθέσεις που γράφτηκαν προγενέστερα από αυτόν και σε διάστημα 15 ετών. Κατέληξε στο συμπέρασμα ότι το οργανωμένο έγκλημα αποτελεί μια ομάδα ιεραρχικά δομημένη και οργανωμένη, που έχει διαρκή δράση και βασική της επιδίωξη είναι το κέρδος μέσω παράνομων δραστηριοτήτων. Επίσης στους ανωτέρω ορισμούς υπάρχει συναίνεση ως προς άλλα δύο ποιοτικά κριτήρια ήτοι η χρήση βίας και διαφθοράς.²² Μάλιστα, ο ανωτέρω, περιγράφει το οργανωμένο έγκλημα ως «παράνομη επιχείρηση που (α) χρησιμοποιεί βία ή απειλές βίας, (β) αποκομίζει κέρδη από την παροχή παράνομων υπηρεσιών που είναι σε δημόσια ζήτηση και (γ) εξασφαλίζει την ασυλία της επιχείρησης μέσω της διαφθοράς».²³

Στο ίδιο μήκος πλεύσης κινείται η Σπινέλλη (1985) και ο Κουράκης (1999). Σύμφωνα με την Σπινέλλη, η έννοια του οργανωμένου εγκλήματος περιλαμβάνει υποχρεωτικά τα κάτωθι στοιχεία, ήτοι ιεραρχική δομή και οργάνωση με συγκεκριμένα καθήκοντα, υποχρεώσεις και

²⁰Βιδάλη Σ. (2017). όπ. π., σ. 150

²¹Λίβος, Ν. (2000), *Οργανωμένο έγκλημα: Έννοια και δικονομικοί τρόποι αντιμετώπισης του*, στα Πρακτικά του 7^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου της Ελληνικής Εταιρείας Ποινικού Δικαίου με θέμα *Οργανωμένο Έγκλημα από τη σκοπιά του Ποινικού Δικαίου, Δίκαιο και Οικονομία*. Αθήνα: Εκδ. Π.Ν. Σάκκουλα, 2000, σ. 51.

²²Σταμούλη, Ε. (2015), όπ. π., σ. 43.

²³Rostami, A. (2016). *Criminal Organizing: Studies in the sociology of organized crime*, Stockholm University, σ. 36.

καταμερισμό εργασίας μεταξύ των μελών και σκοπό τον συστηματικό παράνομο προσπορισμό κέρδους ο οποίος επιτυγχάνεται μέσω εξειδικευμένων και πολυπληθών παράνομων δραστηριοτήτων.²⁴ Ομοίως και ο Κουράκης στην προσπάθεια του να δώσει έναν εγκληματολογικό ορισμό για το οργανωμένο έγκλημα, παραθέτει τέσσερα ειδικά στοιχεία τα οποία πρέπει να διαθέτει μια εγκληματική οργάνωση ήτοι: 1) διαρθρωμένη ιεραρχία με καταμερισμό καθηκόντων και αυστηρό σύστημα επιβολής κυρώσεων για όσους αθετούν τους βασικούς κανόνες της οργάνωσης, β) ορθολογικό σχεδιασμό και βασική επιδίωξη της αθέμιτης δραστηριότητας μεγάλα οικονομικά οφέλη, γ) άσκηση βίας ή απειλών βίας προς επίτευξη των σκοπών της οργάνωσης, σε περίπτωση αποτυχίας επίτευξης σκοπού με ηπιότερα μέσα και δ) άφθονα οικονομικά μέσα, πολιτική επιρροή, σύγχρονη τεχνολογία και νομική υποστήριξη προς επίτευξη των αθέμιτων σκοπών.²⁵

Ο Jay Albanese (2000, 2015) έχοντας ενημερώσει την ανάλυση του Hagan με συγγραφείς που προσπάθησαν να ορίσουν το οργανωμένο έγκλημα πιο πρόσφατα, διαπίστωσε ότι υπάρχει μεγάλη συναίνεση στη βιβλιογραφία ότι το οργανωμένο έγκλημα λειτουργεί ως μια συνεχιζόμενη επιχείρηση που εργάζεται ορθολογικά για να αποκομίσει κέρδη μέσω παράνομων δραστηριοτήτων και ότι διασφαλίζει την ύπαρξή του μέσω της χρήσης απειλών ή βίας και μέσω της διαφθοράς των δημοσίων υπαλλήλων να διατηρήσουν έναν βαθμό ασυλίας από την επιβολή του νόμου. Φαίνεται επίσης ότι υπάρχει κάποια συναίνεση ότι το οργανωμένο έγκλημα τείνει να περιορίζεται σε εκείνα τα παράνομα αγαθά και υπηρεσίες που έχουν μεγάλη δημόσια ζήτηση μέσω του μονοπωλιακού ελέγχου μιας παράνομης αγοράς. Υπάρχει πολύ λιγότερη συναίνεση, ότι το οργανωμένο έγκλημα έχει αποκλειστική ιδιότητα μέλους, έχει ιδεολογικούς ή πολιτικούς λόγους πίσω από τις δραστηριότητές του, απαιτεί εξειδίκευση στο σχεδιασμό ή την εκτέλεση συγκεκριμένων δραστηριοτήτων ή λειτουργεί με κώδικα μυστικότητας. Ως αποτέλεσμα, συναίνεσης συγγραφέων τα τελευταία 35 χρόνια, ο Jay Albanese, δίνει τον ακόλουθο ορισμό του οργανωμένου εγκλήματος. «...είναι μια συνεχιζόμενη εγκληματική επιχείρηση που λειτουργεί ορθολογικά για να επωφεληθεί από παράνομες δραστηριότητες που είναι συχνά σε μεγάλη δημόσια

²⁴Σπινέλλη, Κ. (1985). *Εγκληματολογία, Σύγχρονες και παλαιότερες κατευθύνσεις – Πανεπιστημιακές Παραδόσεις*. Αθήνα – Κομοτηνή: Εκδ. Αντ. Σάκκουλα, σ. 109-110.

²⁵Κουράκης, Ν. (2000). *Το οργανωμένο έγκλημα: Φαινομενολογία του προβλήματος και δυνατότητες αντιμετώπισης του στην Ελλάδα*, στα Πρακτικά του 7^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου της ΕΕΠΔ με θέμα το Οργανωμένο Έγκλημα από τη σκοπιά του Ποινικού Δικαίου, Δίκαιο και Οικονομία. Αθήνα: Εκδ. Π.Ν. Σάκκουλα, σ. 173.

ζήτηση. Η συνεχιζόμενη ύπαρξή του διατηρείται μέσω της χρήσης βίας, των απειλών, του μονοπωλιακού ελέγχου ή/και της διαφθοράς δημοσίων υπαλλήλων. Μπορεί να περιλαμβάνει βία, εξαναγκασμό, πολίτες και κυβερνήσεις, αλλά ο στόχος είναι το κέρδος ή η διαφθορά».²⁶

Η προσέγγιση αυτή εστιάζει στην οργάνωση παρά στο είδος του εγκλήματος.

Ο Alan Block (1983) αντίθετα, ερμήνευσε το οργανωμένο έγκλημα ως ένα παράνομο σύστημα εξουσίας στα χέρια των εγκληματιών. Ισχυρίστηκε ότι «το οργανωμένο έγκλημα είναι και ένα κοινωνικό σύστημα και ένας κοινωνικός κόσμος. Το σύστημα αποτελείται από σχέσεις που δεσμεύουν τους επαγγελματίες εγκληματίες, τους πολιτικούς, τους επιθεωρητές του νόμου και τους διάφορους επιχειρηματίες».²⁷

Αναλύοντας εκατό δεκαπέντε ορισμούς του οργανωμένου εγκλήματος, ο Federico Varese (2010) έδειξε πως αυτοί ποικίλλουν με την πάροδο του χρόνου. Έτσι άλλοτε προκρίνονται ορισμοί που δίνουν έμφαση στις εγκληματικές δομές με μια σαφή ιεραρχία και μια κεντρική ηγεσία, άλλοτε ορισμοί που καθορίζουν το οργανωμένο έγκλημα ως εγκληματικές επιχειρήσεις που εμπλέκονται σε παράνομες δραστηριότητες και άλλοτε αυτοί που επικεντρώνονται στις δομές του εγκληματικού δικτύου.²⁸

Ο Thomas C. Schelling (1967, 1971, 1984), πρότεινε ότι η επιχείρηση του οργανωμένου εγκλήματος δεν είναι η παροχή παράνομων αγαθών και υπηρεσιών, όπως είχαν υποστηρίξει άλλοι, αλλά ο εκβιασμός όσων παρέχουν παράνομα αγαθά και υπηρεσίες. Ο Schelling υπέθεσε ότι τα συνδικάτα εξουσίας (power syndicates) συνήθως λεηλατούν παράνομες επιχειρήσεις που είναι εύκολο να εντοπιστούν και να παρακολουθηθούν, όπως οι επιχειρήσεις τυχερών παιχνιδιών και πορνείας.²⁹ Σύμφωνα με τον τελευταίο δε, το κρίσιμο χαρακτηριστικό των ομάδων οργανωμένου εγκλήματος είναι η προσπάθειά τους να επιτύχουν μονοπωλιακό έλεγχο στις παράνομες αγορές στις οποίες δραστηριοποιούνται μέσω εκβιασμού και προστασίας. Υποστήριξε επίσης ότι το οργανωμένο έγκλημα δεν είναι απλώς μια εγκληματική επιχείρηση, αλλά πρόκειται μάλλον για μια παράνομη διακυβέρνηση.³⁰

²⁶ Albanese, J. S. (2007), όπ. π., σ. 4.

²⁷Rostami, A. (2016). όπ. π., σ. 36.

²⁸Rostami, A. (2016). όπ. π., σ. 34.

²⁹Von Lampe, K.(2016). όπ. π.,σ. 46.

³⁰Rostami, A. (2016). όπ. π., σ. 35-36.

Μια άλλη δυσκολία στην σαφή οριοθέτηση του βασίζεται στις διάφορες εκδοχές που έχουν να κάνουν με τα χαρακτηριστικά των εγκλημάτων και τη μορφή της οργάνωσής του (δομή, μορφολογία κλπ.). Υπάρχουν τουλάχιστον τρεις διαφορετικές έννοιες για τον πυρήνα του οργανωμένου εγκλήματος, ήτοι μία με επίκεντρο την εγκληματική δραστηριότητα, μία με επίκεντρο την δομή και μία με επίκεντρο την παράνομη διακυβέρνηση.

Σύμφωνα με μια άποψη, το οργανωμένο έγκλημα θεωρείται ως ένα συγκεκριμένο είδος εγκληματικής δραστηριότητας. Για παράδειγμα, σύμφωνα με τον ορισμό του Samuel Porteous: «Το οργανωμένο έγκλημα περιλαμβάνει οποιεσδήποτε εγκληματικές δραστηριότητες με κίνητρο το οργανωμένο κέρδος που έχουν σοβαρό αντίκτυπο».³¹

Οι O'Brien και Yar (2008) εντόπισαν σαράντα διαφορετικούς τύπους δομών ομάδων οργανωμένου εγκλήματος, που κυμαίνονται από τις ιεραρχικά οργανωμένες έως μικρές, ρευστές ομάδες ατόμων που συγκεντρώνονται για συγκεκριμένες οργανωμένες εγκληματικές δραστηριότητες³² οι οποίες, μεταξύ άλλων, περιλαμβάνουν την εμπορία όπλων, ναρκωτικών και ανθρώπων (ειδικά γυναίκες και παιδιά για το σεξουαλικό εμπόριο), επικίνδυνων αποβλήτων (π.χ. πλουτόνιο και πυρηνικά υλικά), ανθρωπίνων οργάνων, άγριας ζωής,³³ το λαθρεμπόριο κλεμμένων οχημάτων, αλκοόλ, καπνού, την παραποίηση και την πειρατεία, τον εκβιασμό και την παροχή προστασίας και άλλα. Σε αυτή την ποικιλία προστίθενται η διαφθορά υπαλλήλων, το ξέπλυμα βρώμικου χρήματος και ο εκφοβισμός.³⁴

Παρόμοιος είναι και ο ορισμός που προτείνουν οι Block and Chambliss, σύμφωνα με τους οποίους ο όρος οργανωμένο έγκλημα αναφέρεται στις παράνομες δραστηριότητες που συνδέονται με τη διαχείριση και το συντονισμό των εκβιαστικών πρακτικών (οργανωμένος εκβιασμός) και της εγκληματικότητας – ιδιαίτερα δε, τα παράνομα ναρκωτικά, ο παράνομος τζόγος, η τοκογλυφία, και η πορνεία.³⁵ Σε συγκεκριμένα αδικήματα αναφέρεται και ο Falcone ορίζοντας το οργανωμένο έγκλημα ως μια παράνομη δραστηριότητα που διεξάγεται από μια κοινοπραξία ατόμων ή οργανισμών, που ενεργούν σε συνεννόηση,

³¹ Von Lampe, K. (2016). όπ. π., σ. 27.

³² Martin, O' B. & Yar, M. (2008). σ. 116.

³³ Martin, O' B. & Yar, M. (2008). σ. 116.

³⁴ Martin, O' B. & Yar, M. (2008). σ. 117.

³⁵ Σταμούλη, Ε. (2015). όπ. π., σ. 44 & Block, A., Chambliss, W. J. (1981). *Organizing Crime*, Νέα Υόρκη-Οξφόρδη, σ. 12.

προκειμένου να διενεργήσουν απάτη, κλοπή, εκβίαση, εκφοβισμό και μια σειρά από άλλα αδικήματα, μέσω ενός κοινοπρακτικού τρόπου.³⁶

Μια άλλη άποψη υποστηρίζει ότι το οργανωμένο έγκλημα, αποτελεί μια μορφή οργάνωσης εγκληματιών, αφού σε αντίθεση με τους μεμονωμένους δράστες που λειτουργούν ανεξάρτητα, σημασία έχει πώς αυτοί συνδέονται μεταξύ τους.³⁷

Τέλος, υπάρχει η άποψη ότι το οργανωμένο έγκλημα αφορά πρωτίστως τη συγκέντρωση παράνομης εξουσίας στα χέρια εγκληματιών. Κατά μία εκδοχή, οι εγκληματίες δημιουργούν μια κυβέρνηση του υποκόσμου η οποία ελέγχει, ρυθμίζει και φορολογεί τις παράνομες δραστηριότητες. Κατά μία άλλη εκδοχή, οι εγκληματίες αποκτούν επιρροή στη νόμιμη κοινωνία είτε αντικαθιστώντας τη νόμιμη κυβέρνηση είτε συνάπτοντας συμμαχίες με διεφθαρμένα μέλη πολιτικών και επιχειρηματικών ελίτ με σκοπό τη χειραγώγηση της συνταγματικής τάξης προς όφελός τους. Από αυτή την άποψη, ο όρος οργανωμένο έγκλημα υποδηλώνει πρωτίστως μια συστημική κατάσταση.³⁸

Από τη μέχρι τώρα ανάλυσή μας, συμπεραίνεται ότι κάθε ορισμός έχει τους δικούς του περιορισμούς στο ότι οι παράμετροί του είναι είτε πολύ ευρείς είτε πολύ στενές όσον αφορά τη συμπερίληψη και την εξήγηση των διαφόρων τύπων οργανωμένου εγκλήματος, αφήνοντας έτσι τον ίδιο τον ορισμό σε μια κατάσταση ασάφειας. Σε ένα πολύ στοχαστικό δοκίμιο για το θέμα, ο Maltz σημειώνει ορισμένα σημαντικά στοιχεία αυτής της σύγχυσης. Κάνει μια πολύ σημαντική διάκριση όταν προτείνει ότι το οργανωμένο έγκλημα πρέπει να εξεταστεί τόσο από την άποψη της δομής των ομάδων όσο και των δράσεων των ομάδων. Ωστόσο, προβάλλει το πιο εντυπωσιακό επιχειρήμα του όταν σημειώνει μια πραγματικότητα που βρίσκεται στη ρίζα των δυσκολιών που συναντώνται όταν γίνονται προσπάθειες να δημιουργηθεί ένας ορισμός με τον οποίο όλοι μπορούν να συμφωνήσουν. Έτσι ορίζει το οργανωμένο έγκλημα ως μορφή εγκληματικής δραστηριότητας που λαμβάνει χώρα σε ένα κοινωνικό σύστημα που αποτελείται από ένα κεντρικό ή αποκεντρωμένο κοινωνικό δίκτυο (ή δίκτυα) τουλάχιστον τριών παραγόντων που συμμετέχουν σε μια συνεχιζόμενη εγκληματική επιχείρηση στην οποία το μέγεθος, το εύρος, η ηγεσία και η δομή του δικτύου είναι που δημιουργείται από τον τελικό στόχο της ίδιας της επιχείρησης.

³⁶Σταμούλη, Ε. (2015), όπ. π., σ. 44 & Falcone, D. N. (2005), *Prentice Hall's Dictionary of American Criminal Justice, Criminology, & Criminal Justice*, Upper Saddle River: Pearson Education, σ.187.

³⁷Von Lampe, K.(2016). όπ. π., σ. 27.

³⁸Von Lampe, K.(2016). όπ. π., σ. 27.

Αυτό το δίκτυο εκμεταλλεύεται ευκαιρίες που δημιουργούνται από νόμους, κανονισμούς και κοινωνικά ήθη και έθιμα και μπορεί να επιδιωχθεί για οικονομικό κέρδος ή/και την απόκτηση κάποιας μορφής εξουσίας για την επίτευξη κοινωνικής αλλαγής ή/και κοινωνικής κινητικότητας μέσω της μόχλευσης και της διαμεσολάβησης του κοινωνικού, πολιτικού και οικονομικού κεφαλαίου του δικτύου. Τα μέλη του δικτύου μπορεί να είναι από τον υπόκοσμο ή την ελίτ. Σε ορισμένες μορφές, η βία και/ή η απάτη χρησιμοποιείται για την εκμετάλλευση ή/και τον εκβιασμό των θυμάτων, ενώ σε άλλες παρέχονται παράνομα αγαθά και υπηρεσίες από μέλη του δικτύου σε πελάτες σε μια αγορά όπου αυτή η δραστηριότητα επιτρέπεται συχνά μέσω της καθιέρωσης πρακτικών που ενθαρρύνουν τη συμμόρφωση ή/και τη συναίνεση διεφθαρμένου κοινού και στελέχη του ιδιωτικού τομέα που λαμβάνουν αμοιβές με τη μορφή πολιτικών ευεργετημάτων ή με τη μορφή άμεσων ή έμμεσων αποδοχών.³⁹ Ο Maltz επισημαίνει ένα σημασιολογικό πρόβλημα, σημειώνοντας ότι ονομάζουμε μια συγκεκριμένη συμπεριφορά ή πράξη οργανωμένο έγκλημα, αλλά όταν αναφερόμαστε σε αυτό με τη γενική έννοια, συνήθως εννοούμε μια οντότητα, μια ομάδα ανθρώπων: «*Οργανωμένο έγκλημα είναι ένα έγκλημα στο οποίο υπάρχουν περισσότεροι από ένας δράστες και οι δράστες είναι και σκοπεύουν να παραμείνουν συνδεδεμένοι μεταξύ τους με σκοπό τη διάπραξη εγκλημάτων*».⁴⁰

Ο Cressey παρουσίασε έναν ορισμό που χρησιμοποιήθηκε για πολλές δεκαετίες από το Ομοσπονδιακό Γραφείο Ερευνών (FBI): «...είναι κάθε έγκλημα που διαπράττεται από ένα άτομο που κατέχει, σε έναν καθιερωμένο καταμερισμό εργασίας, μια θέση σχεδιασμένη για τη διάπραξη εγκλημάτων υπό την προϋπόθεση ότι αυτός ο καταμερισμός εργασίας περιλαμβάνει τουλάχιστον μία θέση για έναν διαφθορέα, μία θέση για έναν διεφθαρμένο και μία θέση για έναν φορέα επιβολής».⁴¹

Ο Van Duynes υποστηρίζει ότι περισσότεροι από αυτούς τους ορισμούς δεν είναι ορισμοί με τη στενή έννοια της λέξης αλλά απλές περιγραφές. Δεν οριοθετούν επακριβώς τα όρια ενός πράγματος παρέχοντας σαφείς κανόνες για να αποφασίσουμε πού αρχίζει και πού τελειώνει κάτι, είναι πολύ ασαφείς και διφορούμενοι.⁴²

³⁹Albini, J. L.,McIllwain, J. S. (2012).*Deconstructing organized crime - an historical and theoretical study*,North Carolina: McFarland & Company, Inc.,σ. 81-82.

⁴⁰Abadinsky, H. (2010). όπ. π., σ.2.

⁴¹Rostami, A. (2016). όπ. π., σ.34.

⁴²Von Lampe, K.(2016). όπ. π., σ.27

Υπάρχουν ορισμένοι που πιστεύουν ότι υπάρχουν ορισμένα χαρακτηριστικά που παρέχουν τη βάση για να καθοριστεί εάν κάτι συνιστά οργανωμένο έγκλημα ή όχι. Για παράδειγμα, ο Abadinsky προτείνει μια λίστα με οκτώ χαρακτηριστικά που πιστεύει ότι βοηθούν στο να αποφασιστεί αν μια συγκεκριμένη ομάδα εγκληματιών συνιστά οργανωμένο έγκλημα. Ο Abadinsky υποθέτει ότι το οργανωμένο έγκλημα είναι μια συγκεκριμένη κατηγορία ομάδων εγκληματιών. Ο κατάλογος των χαρακτηριστικών του περιλαμβάνει μια ιεραρχική δομή ομάδας μονοπωλιακού χαρακτήρα με περιορισμένο αριθμό μελών, την απουσία ιδεολογικού χαρακτήρα, την προθυμία για χρήση βίας και δωροδοκίας, καταμερισμό εργασίας και την απουσία πολιτικών στόχων.⁴³

Ο Abadinsky, όπως πολλοί άλλοι θεωρητικοί μελετητές, περιλαμβάνει στον ορισμό του οργανωμένου εγκλήματος και σύνολα μεμονωμένων εγκληματιών που συνδέονται μέσω κοινωνικών δεσμών και που συνεργάζονται σε εγκληματικές δραστηριότητες ως ίσοι χωρίς καμία ιεραρχία και μόνο με έναν υποτυπώδη καταμερισμό εργασίας.⁴⁴

Ο Άλαν Μπλοκ υποστήριξε ότι το οργανωμένο έγκλημα μπορεί να γίνει κατανοητό ως «ένα κοινωνικό σύστημα που αποτελείται από σχέσεις που δεσμεύουν επαγγελματίες εγκληματίες, πολιτικούς, επιβολής του νόμου και διάφορους επιχειρηματίες».⁴⁵

Ένα βασικό ερώτημα που έθεσε ο Smith και αφορά στη μελέτη των εγκληματικών οργανώσεων είναι αν μια οργάνωση καθορίζει τις ενέργειές της ή οι ενέργειες καθορίζουν μια οργάνωση. Πολλοί μελετητές πιστεύουν ότι σε μεγάλο βαθμό ισχύει το τελευταίο. Ο Joseph Albinι, για παράδειγμα, έχει υποστηρίξει ότι «οι εγκληματικές ομάδες είναι δυναμικές οντότητες, όχι στατικές» και ότι «αλλάζουν ανάλογα με τη φύση των εγκληματικών πράξεων που διαπράττουν». Σύμφωνα με αυτή την άποψη, οι οργανωτικές δομές πρέπει να θεωρούνται πρωτίστως ως «αναδυόμενες ιδιότητες» εγκληματικής συμπεριφοράς, ως «αποτέλεσμα» και όχι ως προϋπόθεση για οργανωμένες εγκληματικές δραστηριότητες.⁴⁶

Η κοινωνικοπολιτική διάσταση του οργανωμένου εγκλήματος αναπτύχθηκε περαιτέρω από τον Albinι. Όρισε το οργανωμένο έγκλημα ως «οποιαδήποτε εγκληματική δραστηριότητα που περιλαμβάνει δύο ή περισσότερα άτομα εξειδικευμένα ή μη εξειδικευμένα, που

⁴³Abadinsky, H. (2010). όπ. π., σ.1-4.

⁴⁴Von Lampe, K.(2016). όπ. π., σ.13.

⁴⁵Von Lampe, K.(2016). όπ. π., σ.28.

⁴⁶Von Lampe, K.(2016). όπ. π., σ.57.

περιλαμβάνονται σε κάποια μορφή κοινωνικής δομής, με κάποια μορφή ηγεσίας, χρησιμοποιώντας ορισμένους τρόπους λειτουργίας, όπου ο απώτερος σκοπός του οργανισμού βρίσκεται στις επιχειρήσεις της συγκεκριμένης ομάδας». ⁴⁷

Ο Αλεξιάδης δεν ορίζει το οργανωμένο έγκλημα, αντ' αυτού αναφέρεται σε «επαγγελματίες εγκληματίες» οι οποίοι οργανώνονται σε συμμορίες. Μεταξύ των τομέων δράσης τους συγκαταλέγονται η εκμετάλλευση οίκων ανοχής, η εκβιαστική παροχή προστασίας σε νυχτερινά μαγαζιά και καταστήματα τυχερών παιχνιδιών, το λαθρεμπόριο και η διακίνηση ναρκωτικών. Τα βασικά τους χαρακτηριστικά είναι η αλληλεγγύη μεταξύ των μελών του, ο κώδικας σιωπής, η οικονομική τους ευμάρεια και η ευελιξία τους στην προσαρμογή των δραστηριοτήτων τους στις σύγχρονη κοινωνική πραγματικότητα, παράλληλα δε με την άσκηση της νόμιμης επιχειρηματικής δραστηριότητας τους. ⁴⁸

1.3. Η ερμηνεία του οργανωμένου εγκλήματος από την οπτική της διεθνούς, ευρωπαϊκής και ελληνικής νομοθεσίας

Τόσο οι διεθνείς οργανισμοί όσο και η ελληνική νομοθεσία κατέβαλλαν προσπάθειες εννοιολογικής προσέγγισης του οργανωμένου εγκλήματος κυρίως από την άποψη του ποινικού δικαίου και με σκοπό να πετύχουν την αποτελεσματικότερη νομοθετική αντιμετώπιση του. Οι προσπάθειες αυτές αποτέλεσαν κυρίως προϊόν της διακρατικής φύσης που έμελλε να λάβει το οργανωμένο έγκλημα τα τελευταία χρόνια, ένεκα και της παγκοσμιοποίησης της οικονομίας, καθιστώντας επιτακτική ανάγκη την σαφέστερη δυνατή οριοθέτηση του.

Σε επίπεδο διεθνούς πολιτικής υπήρξαν προσπάθειες παροχής κοινού νομικού ορισμού και προώθησης της εναρμόνισης των εθνικών νομοθεσιών εκ μέρους του Ο.Η.Ε. και της Ε.Ε. Συγκεκριμένα, τρία διεθνή νομικά μέσα έχουν καθορίσει νομικές έννοιες του οργανωμένου εγκλήματος και αυτά είναι η κοινή δράση του 1998 (Ε.Ε.), η Σύμβαση του Πατέρμο του 2000 (Ο.Η.Ε.) και η απόφαση πλαίσιο του 2008 (Ε.Ε.), η οποία αποσκοπούσε στην εναρμόνιση των εθνικών νομοθεσιών των κρατών – μελών με αυτά τα όργανα, τόσο σε επίπεδο ουσιαστικού όσο και σε επίπεδο δικονομικού δικαίου. Η ουσία αυτών των νομικών

⁴⁷Rostami, A. (2016). όπ. π., σ. 35

⁴⁸Σταμούλη, Ε. (2015), όπ. π., σ. 50

εννοιών είναι ότι το οργανωμένο έγκλημα περιλαμβάνει μια δομημένη οργάνωση, μια συνεργασία περισσότερων των δύο ατόμων που ενεργούν σε συνεννόηση με σκοπό τη διάπραξη σοβαρών εγκλημάτων που θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε αρκετά χρόνια φυλάκισης ή περισσότερο να αποκτήσουν άμεσα ή έμμεσα οικονομικά ή άλλα ουσιώδη οφέλη (Ευρωπαϊκή Ένωση 2008, Ηνωμένα Έθνη 2004).

Σύμφωνα με τη Σύμβαση του Ο.Η.Ε. κατά του υπερεθνικού οργανωμένου εγκλήματος, γνωστή ως Σύμβαση του Παλέρμιο που υπογράφηκε το 2000, «το οργανωμένο έγκλημα είναι μια δομημένη ομάδα τριών ή περισσότερων ατόμων, η οποία λειτουργεί για κάποια χρονική περίοδο και δρα από κοινού με απώτερο στόχο τη διάπραξη μιας ή περισσοτέρων προσβολών εννόμων αγαθών με σκοπό την απόκτηση, αμέσως ή εμμέσως, οικονομικού ή άλλου οφέλους».⁴⁹ Σύμφωνα με τον ορισμό αυτό τα χαρακτηριστικά του οργανωμένου εγκλήματος είναι: α) Η ύπαρξη δομημένης ομάδας τριών ή περισσότερων προσώπων, δομημένη υπό την έννοια ότι δεν σχηματίζεται τυχαία για την άμεση τέλεση αδικήματος και που δεν χρειάζεται να έχει επίσημα ορισμένους ρόλους για τα μέλη της, συνέχεια της ιδιότητας των μελών της ή αναπτυγμένη δομή, β) η διάρκεια της δομημένης ομάδας, ήτοι για κάποια χρονική περίοδο και όχι στιγμιαία, γ) η από κοινού δράση με σκοπό την τέλεση ενός ή περισσοτέρων σοβαρών εγκλημάτων, ήτοι ποινικών αδικημάτων που τιμωρούνται με μέγιστη στέρηση της ελευθερίας τουλάχιστον τεσσάρων ετών ή με πιο σοβαρή ποινή και δ) ο άμεσος ή έμμεσος προσπορισμός οικονομικού ή άλλου υλικού οφέλους.⁵⁰ Η χώρα μας κύρωσε την σύμβαση του Ο.Η.Ε. καθώς και τα τρία πρωτόκολλα αυτής με τον Ν 3875/2010 (ΦΕΚ Α' 158/20.9.2010).

Ο ορισμός αυτός αποτέλεσε εξέλιξη προγενέστερης σύλληψης ορισμού του οργανωμένου εγκλήματος από τα Η.Ε. το 1975, στα πλαίσια του οποίου προτάθηκε ο επιχειρησιακός χαρακτήρας του.⁵¹ Στο πλαίσιο της Ε.Ε. προσδιορίστηκαν τα χαρακτηριστικά του οργανωμένου εγκλήματος που πρέπει να λαμβάνουν υπόψη οι εθνικές αρχές για να εξετάσουν μία παράνομη δράση ως μορφή αυτού.⁵² Μετά από πολλές συζητήσεις συμφωνήθηκε από τις χώρες - μέλη ότι για να εντάξουν μία εγκληματική πράξη στο οργανωμένο έγκλημα θα πρέπει να συντρέχουν έξι τουλάχιστον από τα ακόλουθα

⁴⁹ άρθρο 2 εδ. α της Σύμβασης του Παλέρμιο & Σταμούλη, Ε. (2015), όπ. π., σ. 49

⁵⁰ άρθρο 2 εδ. α της Σύμβασης του Παλέρμιο & Σταμούλη, Ε. (2015), όπ. π., σ. 49.

⁵¹ Βιδάλη, Σ. (2017). *Πέρα από τα όρια: Η αντεγκληματική πολιτική σήμερα*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, σ. 174.

⁵² 6204/2/97 ENFOPOL 35 REV 2 Συμβουλίου Ε.Ε.

χαρακτηριστικά, μεταξύ των οποίων να συνυπάρχουν οπωσδήποτε τα αναφερόμενα στα σημεία 1, 3, 5 & 11: 1. Συνεργασία μεταξύ περισσότερων των δύο προσώπων, 2. Καταμερισμός καθηκόντων, 3. Μεγάλη ή απροσδιόριστη χρονική διάρκεια, 4. Κάποια μορφή πειθαρχίας (οι δραστηριότητες της οργάνωσης να υλοποιούνται σύμφωνα με ένα καθορισμένο σύνολο κανόνων), 5. Υπόνοιες διάπραξης σοβαρών ποινικών αδικημάτων, 6. Διεθνής δράση (οι δραστηριότητες της οργάνωσης να καλύπτουν περισσότερες από μία χώρες), 7. Χρήση βίας ή άλλων μορφών εκφοβισμού (η χρήση βίας ή εκφοβισμού αποτελούν μέρος των συνηθισμένων μεθόδων δράσης της οργάνωσης), 8. Χρήση εμπορικών ή επιχειρησιακών δομών (για να ελέγχει τα κέρδη της), 9. Εμπλοκή σε νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες (ξέπλυμα χρήματος), 10. Άσκηση επιρροής στους τομείς της πολιτικής, των Μ.Μ.Ε., της Δημόσιας Διοίκησης, των δικαστικών Αρχών ή της οικονομίας, 11. Επιδίωξη κέρδους και/ή ισχύος ως βασικός στόχος.⁵³

Στην Πολιτική Διακήρυξη της Νάπολης και στο Παγκόσμιο Σχέδιο Δράσης για το οργανωμένο έγκλημα καταγράφονται έξι χαρακτηριστικά του: α) Ομάδα οργανωμένη για τη διάπραξη εγκλήματος, β) Ιεραρχικές διασυνδέσεις ή προσωπικές σχέσεις που επιτρέπουν στους αρχηγούς να ελέγχουν την ομάδα, γ) Βία, εκφοβισμός και διαφθορά χρησιμοποιούνται ως μέσα για τον προσπορισμό κερδών ή τον έλεγχο περιοχών και αγορών, δ) Ξέπλυμα των παράνομων εσόδων για περαιτέρω εγκληματική δραστηριότητα και για διεύθυνση στη νόμιμη οικονομία, ε) Δυνατότητα επέκτασης σε νέες δραστηριότητες που ξεπερνούν τα εθνικά σύνορα, στ) Συνεργασία με άλλες ομάδες υπερεθνικού Ο.Ε..⁵⁴

Ο όρος του οργανωμένου εγκλήματος, αναφερόταν ως επί των πλείστων σε οργανωμένες μεγάλης κλίμακας και πολύπλοκες εγκληματικές δραστηριότητες, οι οποίες διεξάγονται μέσω στενών ή χαλαρών οργανωμένων δεσμών και στόχο την εγκατάσταση, την παροχή και την εκμετάλλευση των παράνομων αγορών σε βάρος της κοινωνίας. Οι επιχειρήσεις αυτές διεξάγονται γενικά με μια αδίστακτη περιφρόνηση του νόμου και συχνά περιλαμβάνουν αδικήματα όπως απειλές, εκφοβισμό και χρήση σωματικής βίας.⁵⁵

⁵³Βιδάλη, Σ. (2017). όπ. π., σ.173-177.

⁵⁴ Rostami A. (2016). όπ. π., σ. 39

⁵⁵United Nations(1990). *Eighth United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders*, Αβάνα-Κούβα 27 Αυγούστου με 7 Σεπτεμβρίου 1990, A/Conf.144/7 & Σταμούλη, Ε. (2015), όπ. π.,σ.48.

Στην απόφαση πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης του 2008 το οργανωμένο έγκλημα, έχοντας ως βάση την εγκληματική οργάνωση, ορίστηκε ως εξής:

1. «*Εγκληματική οργάνωση σημαίνει μια δομημένη ένωση, που ιδρύθηκε για μια χρονική περίοδο, περισσότερων από δύο ατόμων που ενεργούν σε συνεννόηση με σκοπό να διαπράττουν αδικήματα που τιμωρούνται με στέρηση της ελευθερίας ή μια διαταγή κράτησης τουλάχιστον τεσσάρων χρόνια ή πιο σοβαρή ποινή, να αποκτήσουν, άμεσα ή έμμεσα, οικονομικό ή άλλο υλικό όφελος*». 2. «*Δομημένη Ένωση σημαίνει μια ένωση που δεν διαμορφώνεται τυχαία για την άμεση διάπραξη αδικήματος, ούτε χρειάζεται να έχει επίσημα καθορισμένους ρόλους για τα μέλη της, τη συνέχεια της συμμετοχής της ή μια ανεπτυγμένη δομή*».⁵⁶

Παρά τις προσπάθειες αυτές για την ενίσχυση της διεθνούς και διακυβερνητικής καταπολέμησης του Ο.Ε., αυτοί οι ορισμοί έχουν επικριθεί από τους μελετητές και τους επαγγελματίες ως γενικές και διαφορούμενες, δημιουργώντας έτσι περισσότερη νομική σύγχυση, με αρνητικές συνέπειες για τον έλεγχο του εγκλήματος και τις ποινικές διαδικασίες. Για παράδειγμα, ο Levi επέκρινε αυτούς τους ορισμούς, υποστηρίζοντας ότι καλύπτουν τα πάντα από ιταλικά καρτέλ μαφίας έως και μια ομάδα τριών διαρρηκτών με διαφορετικούς ρόλους. Ο Calderoni ισχυρίστηκε ότι αυτοί οι ορισμοί είναι τόσο ασαφείς ώστε τα περισσότερα κράτη μέλη της Ε.Ε. δεν χρειάζεται καν να αλλάξουν την εθνική τους νομοθεσία ώστε να συμμορφώνονται επίσημα με αυτές τις συμβάσεις.⁵⁷

Η γενική άποψη είναι ότι αυτές οι νομικές έννοιες δεν είναι εμπειρικά δοκιμασμένες και είναι πολύ γενικές. Ακόμη και όταν υπάρχουν σαφή όρια, όπως το κριτήριο φυλάκισης τεσσάρων ετών, οι νομικοί ορισμοί έχουν λανθασμένες αναλυτικές και πρακτικές συνέπειες, καθώς πολλές πολύ «οργανωμένες» εγκληματικές δραστηριότητες δεν καταγράφονται από αυτούς. Δραστηριότητες, όπως η κλοπή και η εξαγωγή πολυτελών οχημάτων, δεν θα ορίζονταν ως οργανωμένο έγκλημα επειδή δεν θα υπήρχε το κριτήριο φυλάκισης τουλάχιστον τεσσάρων ετών, παρά την εξαιρετικά οργανωμένη φύση του και τη διεθνή του διάσταση.⁵⁸

Οι εγκληματολογικές προσεγγίσεις σχετικά με την εννοιολογική οριοθέτηση του οργανωμένου εγκλήματος, στην ελληνική βιβλιογραφία είναι περιορισμένες και

⁵⁶Rostami A. (2016). όπ. π., σ. 38.

⁵⁷Rostami A. (2016). όπ. π., σ. 39.

⁵⁸Rostami A. (2016). όπ. π., σ. 39

αποσπασματικές. Μόνο στο πλαίσιο του ποινικού δικαίου, με τη θέσπιση του ν. 2928/2001, οριοθετήθηκε το οργανωμένο έγκλημα όχι ως κοινωνικό φαινόμενο αλλά ως ποινικό αδίκημα.⁵⁹ Συγκεκριμένα το οργανωμένο έγκλημα οριοθετείται στο άρθρο 187 Π.Κ. στο πλαίσιο της εγκληματικής οργάνωσης σύμφωνα με το οποίο: εγκληματική οργάνωση νοείται «η δομημένη και με διαρκή δράση ομάδα από τρία ή περισσότερα πρόσωπα (οργάνωση) που επιδιώκει τη διάπραξη περισσότερων κακουργημάτων», που προβλέπονται στα περιοριστικώς αριθμούμενα άρθρα του Π.Κ.

1.4. Η ιστορία του οργανωμένου εγκλήματος ως κοινωνικό φαινόμενο

Ο Liddick (1999) υποστήριξε ότι η ανάπτυξη του οργανωμένου εγκλήματος ως κοινωνικό φαινόμενο και ως οργανωμένη εγκληματική δραστηριότητα στο δυτικό κόσμο, συντελέστηκε την ίδια εποχή με την εξάλειψη των παραδοσιακών δομών της αγροτικής κοινωνίας, την δημιουργία του έθνους-κράτους, την ανάπτυξη της ελεύθερης αγοράς, την άνοδο του καπιταλισμού και την επέκταση του αστικού χώρου.⁶⁰ Η εξέλιξη του, εν πολλοίς, όπως αναφέρει η Σταμούλη (2015),⁶¹ στηρίζεται στις κοινωνικοοικονομικές μεταβολές, στην εκβιομηχάνιση, στην αύξηση του πληθυσμού των αστικών κέντρων, στην ανέλιξη της μεσαίας τάξης και στη συνακόλουθη αύξηση της ζήτησης από αυτή. Ο Woodiwiss (2001) τονίζει ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες το 1861, από χώρα που βασιζόταν στη γεωργία και στα μικρά εργαστήρια, μετατράπηκε σύντομα σε μια χώρα μηχανών, ηλεκτρικής ενέργειας και χάλυβα, με εθνικές και διεθνείς αγορές. Μέχρι τον εικοστό αιώνα η χώρα ξεπέρασε όλες τις άλλες όσον αφορά τη βιομηχανική παραγωγή, τις επενδύσεις κεφαλαίου και τον αριθμό ατόμων που απασχολούνταν σε επαγγέλματα μεταποίησης, εξόρυξης, κατασκευών και υπηρεσιών. Ο συνεχής ανταγωνισμός για συγκέντρωση πλούτου, η αδυναμία του κράτους να ελέγξει τις αγορές και η εκμετάλλευση των οικονομικά αδυνάτων που δημιουργήθηκαν, σύμφωνα με τον τελευταίο, αποτέλεσαν ιδανικές συνθήκες για την ανάπτυξη του οργανωμένου εγκλήματος.⁶² Την άποψη αυτή συμερίζονται και οι Block και Chambliss,

⁵⁹ Σταμούλη, Ε. (2015), όπ. π., σ. 50

⁶⁰ Liddick, D. (1999). *An empirical, theoretical and historical overview of organized crime*, New York: The Edwin Mellen Press, Εισαγωγή IV.

⁶¹ Σταμούλη, Ε. (2019). *Οργανωμένο έγκλημα, παράνομες αγορές και διαφθορά στην Ελλάδα*, στο Βιδάλη, Σ., Κουλούρης, Ν. & Παπαχαράλάμπους, Χ., (επιμ.) (υπό έκδοση), *Εγκλήματα των ισχυρών: Οικονομικό, Ο.Ε. και διαφθορά*. Αθήνα: Εκδόσεις ΕΑΠ, σ. 215.

⁶² Woodiwiss, M. (2001). *Organized Crime and American Power_ A History*. Toronto: University of Toronto Press, σ. 105.

οι οποίοι συνέδεσαν το οργανωμένο έγκλημα με τη συγκρότηση του έθνους – κράτους και τον «ανταγωνιστικό καπιταλισμό», τονίζοντας ότι η ανταγωνιστική φύση του καπιταλισμού για συσσώρευση πλούτου και οι οικονομικές-ταξικές αντιθέσεις που αυτή προκαλεί, αποτελούν τις κύριες αιτίες ανάπτυξης του οργανωμένου εγκλήματος.⁶³ Ο Chambliss, συνεχίζοντας το σκεπτικό του, επισήμανε ότι οι οργανωμένες εγκληματικές δραστηριότητες, αποτελούν προϊόν της πολιτικής οικονομίας του καπιταλισμού.⁶⁴

1.4.1. Οι ρίζες της έννοιας του οργανωμένου εγκλήματος στην ιστορία – Η.Π.Α.

Παρά τις αβεβαιότητες σχετικά με τον χρόνο και τον τόπο, η σύλληψη της ιδέας του οργανωμένου εγκλήματος θεωρείται αμερικανικής προέλευσης.⁶⁵ Ο ακριβής όρος του οργανωμένου εγκλήματος χρησιμοποιήθηκε πολύ πιθανόν για πρώτη φορά στην ετήσια έκθεση του 1896 της Εταιρείας της Νέας Υόρκης για την Πρόληψη του Εγκλήματος, η οποία κατέφυγε σε αυτήν για να αναφερθεί σε επιχειρήσεις τυχερών παιχνιδιών και πορνείας που προστατεύονταν από δημόσιους λειτουργούς.⁶⁶ Την περίοδο εκείνη, όπως επισημαίνει ο Woodiwiss (2001), το οργανωμένο έγκλημα δεν είχε σταθερό νόημα και μπορούσε να γίνει κατανοητό μόνο ως έννοια - πλαίσιο. Ανάλογα με τις πολιτικές τους τάσεις, οι πρώτοι Αμερικανοί σχολιαστές χρησιμοποίησαν τη φράση για να αναφερθούν σε παράνομες επιχειρηματικές συμφωνίες που ενέπλεκαν πολιτικούς, αστυνομικούς, δικηγόρους ή επαγγελματίες κλέφτες και για να προτείνουν ότι τα εγκλήματά τους ήταν οργανωμένα.⁶⁷

Στην πολιτική σκηνή, ο όρος πρωτοεμφανίστηκε στις συζητήσεις της Επιτροπής Εγκλήματος του Σικάγο, μιας αστικής οργάνωσης που δημιουργήθηκε το 1919 από επιχειρηματίες, τραπεζίτες και δικηγόρους που ανησυχούσαν για το ληστρικό έγκλημα στην πόλη του Σικάγο, όπως επίσης και για την αναποτελεσματικότητα και την διαφθορά του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης. Στις ανακοινώσεις της Επιτροπής, το οργανωμένο έγκλημα δεν αναφερόταν σε συγκεκριμένες εγκληματικές ομάδες, αλλά σε μια ευρύτερη

⁶³ Σταμούλη, Ε. (2019), όπ. π., σ. 215.

⁶⁴ Σταμούλη, Ε. (2019) όπ. π., σ. 214.

⁶⁵ Paoli, L., & Vander Beken, T. (2014). *Organized crime: a contested concept*. In L. Paoli (Ed.), *The Oxford handbook of organized crime* (pp. 13–31). Oxford, UK: Oxford University Press, σ. 15

⁶⁶ Paoli, L., & Vander Beken, T. (2014). όπ. π., σ. 15

⁶⁷ Fijnaut, C. & Paoli, L. (2004). *Organised Crime in Europe_ Concepts, Patterns and Control Policies in the European Union and Beyond*, Netherlands: Springer, σ. 24.

«εγκληματική τάξη» αποτελούμενη από επαγγελματίες εγκληματίες που φέρεται να είχαν μετατρέψει το έγκλημα σε «επιχείρηση». ⁶⁸

Οι πρώτες βιβλιογραφικές αναφορές του όρου οργανωμένο έγκλημα, πραγματοποιήθηκαν στις Ηνωμένες Πολιτείες από τους ακαδημαϊκούς ερευνητές Frederic Thrasher (1926) και John Landesco (1929) στις μελέτες τους για τις συμμορίες και το οργανωμένο έγκλημα στο Σικάγο αντίστοιχα, ενώ το βιβλίο του Thrasher, *The Gang* (1963, σελ. 286) αποτελεί την πρώτη πλήρη εξέταση του οργανωμένου εγκλήματος. ⁶⁹ Οι ανωτέρω επιστήμονες ανέλυσαν τον κοινωνικό κόσμο των εγκληματιών, κυρίως των «αστικών συμμοριών», τονίζοντας τους δεσμούς τους με τον νόμιμο κόσμο και τις «απαραίτητες λειτουργίες» που διαδραματίζουν για αυτές ορισμένα εξειδικευμένα άτομα ή ομάδες, συμπεριλαμβανομένων γιατρών, δικηγόρων, πολιτικούς και διεφθαρμένων αξιωματούχων, ⁷⁰ καθώς και τον τρόπο με τον οποίο το νέο κοινωνικό πλαίσιο που διαμορφώθηκε ιδίως ένεκα της αστικοποίησης, της απελευθέρωσης της αγοράς και της εκβιομηχάνισης, επίδρασε στην ανάπτυξη και στην εξέλιξη του οργανωμένου εγκλήματος. ⁷¹

Οι απόψεις σχετικά με το οργανωμένο έγκλημα τόσο κατά την περίοδο της Απαγόρευσης (1920-1933) όσο και μετά τον Β' παγκόσμιο πόλεμο, την περίοδο 1950-1969, βασίζονται στην παραδοσιακή θεωρητική προσέγγιση, η οποία δίνει έμφαση στην ιεραρχική δομή των εγκληματικών οργανώσεων που απαρτίζονται από ξένους εγκληματίες καριέρας. Βασική θεμελίωση της ανωτέρω οργανωτικής προσέγγισης υπήρξε η ανάλυση του Cressey (1969) στο έργο του "Theft of the Nation" και βασίστηκε στη δράση εγκληματικών ομάδων τύπου συνδικάτων, κυρίως της Ιταλοαμερικανικής Μαφίας. ⁷² Τέτοιου είδους οργανώσεις, εμφανίστηκαν ιστορικά στις Η.Π.Α. στα τέλη του 19^{ου} με αρχές του 20^{ου} αιώνα. Η απαγόρευση διαφόρων ουσιών, όπως το όπιο, η κοκαΐνη και το αλκοόλ που συνδέεται με αυτήν την περίοδο, ευθύνεται πιθανώς περισσότερο από οποιοδήποτε μεμονωμένο γεγονός για την εμφάνιση των συνδικάτων. Το οργανωμένο έγκλημα αναπτύχθηκε γύρω από την

⁶⁸Von Lampe, K. (2016). *Organized Crime: Analyzing Illegal Activities, Criminal Structures, and Extra-legal Governance*. New York: SAGE Publications, σ. 19.

⁶⁹ Paoli, L., & Vander Beken, T. (2014). *όπ. π.*, σ. 15.

⁷⁰Fijnaut, C. & Paoli, L. (2004), *όπ. π.*, σ. 25.

⁷¹Von Lampe, K.(2016), *όπ. π.*, σ. 38.

⁷²Σταμούλη,Ε. (2015), *όπ. π.*,σ. 20.

υπόγεια αγορά που δημιουργήθηκε από το κενό που προκλήθηκε μεταξύ της δημόσιας ζήτησης για τα προϊόντα αυτά και της απαγόρευσής τους.⁷³

Η νέα οργανωτική προσέγγιση, η οποία χαρακτηρίστηκε από τους επικριτές της θεωρίας ως «εξωγήινη συνωμοσία» από την έμφαση που δίδεται στους ξένους εγκληματίες, διατυπώθηκε στις ακροάσεις που μεταδόθηκαν σε εθνικό επίπεδο από την επιτροπή της Γερουσίας των Η.Π.Α. υπό την προεδρία του γερουσιαστή Estes Kefauver (1950) (Ειδική Επιτροπή για τη Διερεύνηση του οργανωμένου εγκλήματος στο Διακρατικό Εμπόριο), η οποία δραστηριοποιήθηκε από το 1950 μέχρι το 1951 υπό την προεδρία του Sen. Estes Kefauver. Παρά την έλλειψη εμπειρικών αποδείξεων, η επιτροπή εξέθεσε τους όρους μιας ιταλικής μαφίας με επίκεντρο την άποψη του οργανωμένου εγκλήματος που παρέμεινε επίσημη θέση των ΗΠΑ για σχεδόν τρεις δεκαετίες. Αυτό ταυτοποίησε το οργανωμένο έγκλημα με την εθνική, συγκεντρωτική εγκληματική οργάνωση, γνωστή ως Μαφία, που κυριάρχησε στις πιο κερδοφόρες παράνομες αγορές σε διάφορες περιοχές της χώρας και η οποία φέρεται ότι προερχόταν από ανάλογη παράλληλη οργάνωση της Σικελίας και αποτελούταν κατά κύριο λόγο από μετανάστες ιταλικής (και συγκεκριμένα σικελικής) προέλευσης.⁷⁴ Ο όρος «μαφία», αναφερόταν κυρίως σε ομάδες «οικογενειών» οργανωμένου εγκλήματος. Ωστόσο, η ομάδα υπήρχε τόσο για μη εγκληματικές κοινωνικές σχέσεις όσο και για εγκληματικές πράξεις και τα μέλη της συνδέονταν τόσο από την εθνικότητα όσο και από την ορκισμένη πίστη μεταξύ τους.⁷⁵

Η επιτροπή Kefauver σηματοδότησε μια σημαντική καμπή στην εννοιολογική ιστορία του οργανωμένου εγκλήματος υπό την έννοια ότι αυτό δεν φαινόταν πλέον να είναι πρωταρχικά ένα τοπικό πρόβλημα, αλλά ένα πρόβλημα ομοσπονδιακό που απείλησε τις τοπικές κοινότητες από έξω. Δεύτερον, η έννοια της Μαφίας ως οργάνωσης Ιταλο-αμερικανών πρόσθεσε μια εθνοτική συνιστώσα στην έννοια του οργανωμένου εγκλήματος.⁷⁶ Η Επιτροπή Kefauver υιοθέτησε τη συνωμοτική άποψη ότι το μεγαλύτερο μέρος του οργανωμένου εγκλήματος ελεγχόταν από μια μόνο «μαφία», υπονοώντας ότι αυτή ουσιαστικά προήλθε εκτός της αμερικανικής κοινωνίας και επιβλήθηκε στο κοινό από μια

⁷³ Albanese, J. S. (2007). *Organized Crime in Our Times*, 5th ed., Newark: Anderson Publishing, σ. 134.

⁷⁴ Paoli, L., & Vander Beken, T. (2014). όπ. π., σ. 15

⁷⁵ Albanese, J. S. (2007), όπ. π., σ. 125.

⁷⁶ Von Lampe, K. (2016), όπ. π., σ. 20.

ομάδα ανήθικων ανδρών, που συνδέονται μεταξύ τους από μια μυστηριώδη εθνική συνωμοσία.⁷⁷

Από τη δεκαετία του 1960 και έπειτα, η ταύτιση της μαφίας με το οργανωμένο έγκλημα απορρίφθηκε από την πλειοψηφία των Αμερικανών κοινωνικών επιστημόνων. Οι περισσότεροι μελετητές, μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1980, αντέδρασαν κατηγορηματικά στην ύπαρξη της ιταλοαμερικανικής μαφίας ως δομημένης και μακροχρόνιας εγκληματικής οργάνωσης. Αντίθετα, η επιστημονική προσοχή στράφηκε εκ νέου στην πιο ορατή και μη αμφιλεγόμενη πτυχή του οργανωμένου εγκλήματος, ήτοι στην παροχή παράνομων προϊόντων και υπηρεσιών.⁷⁸ Το Κογκρέσο το 1970, πέρασε το Νόμο του Racketeer Influenced and Corrupted Organizations (RICO) ο οποίος ενσωμάτωσε μια εξαιρετικά ευρεία υποκείμενη έννοια του οργανωμένου εγκλήματος. Ομοίως, πολλές κρατικές επιτροπές για το οργανωμένο έγκλημα, οι οποίες συγκροτήθηκαν ως απάντηση στην εθνική συζήτηση, όρισαν το οργανωμένο έγκλημα με πολύ ευρύτερους όρους για να συμπεριλάβει λιγότερο διαρθρωμένες συμμορίες και παράνομες επιχειρήσεις.⁷⁹

Ο Chambliss (1978) στη μελέτη του για το οργανωμένο έγκλημα στην Αμερική, διαπίστωσε ότι αυτό συντίθεται από ένα παράνομο δίκτυο επιχειρηματιών, πολιτικών και αξιωματικών επιβολής του νόμου που μοιράζονται τα ίδια συμφέροντα και σκοπούς. Οι επιχειρηματίες επενδύοντας σε υποθετικά νομότυπες και καθόλα νόμιμες επεκτεινόμενες επιχειρήσεις υψηλής κερδοφορίας, εμπλέκονται είτε απροκάλυπτα είτε συγκεκαλυμμένα σε εγκληματικές δραστηριότητες μέσω της χρηματοδότησης τους. Οι αρχές επιβολής του νόμου και οι πολιτικοί παρέχουν την κατάλληλη υποστήριξη στο δίκτυο όταν απαιτηθεί. Δεν υπάρχει σαφώς κανένας "νονός" στο εγκληματικό δίκτυο, κανένας άνδρας ή ομάδα ανδρών των οποίων ο λόγος είναι νόμος και που ελέγχουν όλα τα διάφορα επίπεδα και είδη εγκληματικών δραστηριοτήτων. Υπάρχει, ωστόσο, ένας συνασπισμός επιχειρηματιών, πολιτικών, ατόμων επιβολής του νόμου και εκβιαστών που ενδιαφέρονται περισσότερο για τις παράνομες δραστηριότητες από οποιονδήποτε άλλον, που σκοπεύουν να χάσουν τα περισσότερα, αν η επιχείρηση εκτεθεί και που έχουν επίσης την εξουσία να κάνουν κάτι όταν ζητηθεί.⁸⁰

⁷⁷Albanese, J. S. (2007), όπ. π., σ. 137.

⁷⁸Fijnaut, C. & Paoli, L. (2004), όπ. π., σ. 28.

⁷⁹Paoli, L., & Vander Beken, T. (2014). όπ. π., σ. 16

⁸⁰Chambliss, W. J. (1978). *On the take: from petty crooks to Presidents*. Bloomington: Indiana University Press, σ.

1.4.2. Η ιστορία του οργανωμένου εγκλήματος στην Βορειοδυτική Ευρώπη

Στο Λονδίνο οι πρώτες οργανωμένες εγκληματικές ομάδες εμφανίστηκαν στις αρχές του 17^{ου} αιώνα, υπό μορφή δικτύων κλοπών με επιχειρηματική δομή και η εξέλιξη τους ταυτίστηκε χρονικά με την εξάπλωση του εμπορίου, το άνοιγμα των αγορών και την αστικοποίηση.⁸¹ Στις περιοχές που αποτελούν σήμερα την Γερμανία και την Ολλανδία, ήδη από τον 17ο και 18ο αιώνα, δρούσαν πολυάριθμες ληστρικές συμμορίες. Οι περισσότερες από αυτές δεν είχαν αυστηρά οργανωμένες ιεραρχίες. Αποτελούνταν από ρευστές ομάδες, στις οποίες υπήρχε ένας μόνιμος πυρήνας έμπειρων εγκληματιών με έναν μεγάλο κύκλο αξιόπιστων συνεργών και βοηθών. Τα εσωτερικά και εξωτερικά δίκτυά τους ήταν πολύ ευέλικτα και δυναμικά. Οι πιο καθιερωμένες ομάδες είχαν μια ορισμένη εσωτερική κατανομή ρόλων, με την έννοια ότι διάφορες βασικές προσωπικότητες ειδικεύονταν σε συγκεκριμένες δραστηριότητες που είχαν περισσότερο τον χαρακτήρα του οικονομικού εγκλήματος.⁸² Από αυτή την άποψη, έμοιαζαν με τα επαγγελματικά εγκληματικά δίκτυα της δεκαετίας του 1980.⁸³ Αντίθετα, το οργανωμένο έγκλημα αμερικανικού τύπου (με την έννοια της παροχής παράνομων αγαθών και υπηρεσιών από καλά οργανωμένα και πολιτικά εδραιωμένα συνδικάτα εγκλήματος) ήταν σχεδόν ανύπαρκτο.⁸⁴

Οι ομάδες αυτές λειτουργούσαν σε διαφορετικά γεωγραφικά επίπεδα. Ορισμένες δραστηριοποιήθηκαν κυρίως σε τοπικό επίπεδο και ήταν πλήρως ενσωματωμένες στις κοινότητές τους, ενώ άλλες ήταν πιο κινητικές και δραστήριες και δρούσαν σε περιφερειακό ή διαπεριφερειακό επίπεδο. Οι ληστρικές συμμορίες λειτουργούσαν τόσο σε αγροτικές περιοχές όσο και σε πόλεις. Άλλωστε, οι πόλεις ήταν ιδανικό μέρος όχι μόνο για να διαπράξουν κλοπές ή ληστείες, αλλά και για να πουλήσουν λαθραία αγαθά στη μαύρη αγορά.⁸⁵

Τα εγκλήματα που διέπρατταν περιλάμβαναν απλές κλοπές και μικρότερους τύπους απάτης, μέχρι εκβιασμούς, ληστείες, διαρρήξεις και απαγωγές. Τέτοια εγκλήματα ήταν δύσκολο να αποτραπούν ή να εντοπιστούν οι δράστες τους επειδή οι ομάδες είχαν τη δική τους

⁸¹ Ριζάβα, Φ. (2012). *Οργανωμένο έγκλημα_ Θεωρητική προσέγγιση, κατ' άρθρον ερμηνεία και νομολογιακή αντιμετώπιση*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, σ. 2.

⁸² Ριζάβα Φ. (2012), όπ. π., σ. 2.

⁸³ Fijnaut, C. (2004). Searching for organised crime in history, σε C. Fijnaut & Paoli L. (ed.), *Organised Crime in Europe_ Concepts, Patterns and Control Policies in the European Union and Beyond*, Netherlands: Springer, σ. 62.

⁸⁴ Von Lampe, K. (2016), όπ. π. σ. 23-25.

⁸⁵ Fijnaut, C. (2004). όπ. π. σ. 63

υποκουλτούρα, συμπεριλαμβανομένου του λεξιλογίου τους, εσωτερικές αυστηρές κυρώσεις για μη υπακοή, ακόμη και ειδικές τελετές μύησης για νεοφερμένους. Τέτοια μέσα και μέθοδοι - με σκοπό τη διατήρηση της μυστικότητας σχετικά με το ποιος συμμετείχε σε ποιες εγκληματικές ενέργειες και πώς - δυσκόλευαν πολύ τις αρχές να τις καταστείλουν.⁸⁶

Όσον αφορά, την προέλευση και τη σύνθεση αυτών των ληστρικών συμμοριών, αυτές συντίθεντο όχι μόνο από άτομα από το κοινωνικό και οικονομικό περιθώριο της κοινωνίας, αλλά και από εξαθλιωμένους αγρότες, βοσκούς και τεχνίτες. Αναμφίβολα, ένας παράγοντας ήταν οι συνθήκες τρομερής φτώχειας, ως αποτέλεσμα της περιστασιακής αποτυχίας των καλλιεργειών. Εξάλλου, οι ομάδες πρόσφεραν στα μέλη τους μια μικρή προστασία από τις καταστροφές που έπληξαν τους τοπικούς πληθυσμούς. Ένας δεύτερος παράγοντας που τροφοδότησε την άνοδο και την επιβίωση των ληστρικών συμμοριών ήταν οι συχνοί πόλεμοι, οι οποίοι ανάγκαζαν τους στρατιώτες να αναζητούν τροφή για τις δικές τους προμήθειες πριν και μετά από μια μάχη και συντέλεσαν ώστε ένας μεγάλος αριθμός αυτών, να παραμείνουν στις περιοχές όπου είχαν πολεμήσει και να ενταχθούν σε υπάρχουσες ληστρικές ομάδες εκεί είτε να ιδρύσουν νέες ομάδες για να φροντίσουν τον εαυτό τους.⁸⁷

Η καταστολή των ομάδων αυτών σε όλο τον 18ο αιώνα με πολύ αυστηρές ποινές, η δημιουργία ισχυρού συγκεντρωτικού κράτους, η λήψη μέτρων για την αντιμετώπιση της φτώχειας και η επίτευξη μακροχρόνιας ειρήνης, είχαν ως αποτέλεσμα την χοντρική εξαφάνιση του δικτύου ληστών στη βορειοδυτική Ευρώπη στις αρχές του 19ου αιώνα.⁸⁸

1.2.2 Ληστρικές συμμορίες στην Ιταλία και Μαφία.

Ενώ η ληστεία είχε σχεδόν εξαφανιστεί στη Γερμανία και την Ολλανδία στα μέσα του 19ου αιώνα, το αντίθετο ίσχυε για την Ιταλία. Οι ληστρικές συμμορίες στη νότια Ιταλία, και ιδιαίτερα η σικελική μαφία, όχι μόνο δεν εξαφανίστηκαν το πρώτο μισό του 19ου αιώνα, αλλά συγκέντρωσαν εξουσία και κατάφεραν να την αυξήσουν τις επόμενες δεκαετίες, μέχρι τη δεκαετία του 1920 και την καταστολή τους από τον Μουσολίνι, οπότε οι περισσότεροι από αυτούς κατέφυγαν στις Ηνωμένες Πολιτείες.⁸⁹

⁸⁶ Fijnaut, C. (2004). όπ. π. σ. 63

⁸⁷ Fijnaut, C. (2004). όπ. π. σ. 65

⁸⁸ Fijnaut, C. (2004). όπ. π. σ. 66

⁸⁹ Fijnaut, C. (2004). όπ. π. σ. 67

Η λέξη Μαφία εμφανίζεται συνεχώς από τα μέσα του δέκατου ένατου αιώνα έως σήμερα σε πολιτικές συζητήσεις και δημοσιογραφικά σχόλια και ρεπορτάζ, σε δικαστικές έρευνες, σε μυθιστορήματα και σε μελέτες που διεξάγονται από ανθρωπολόγους, κοινωνιολόγους, νομικούς, οικονομολόγους και ιστορικούς ποικιλοτρόπως.⁹⁰ Η πρώτη γνωστή αναφορά σε μαφιόζους εμφανίζεται το 1862-1863, σε ένα εξαιρετικά δημοφιλές έργο του 1854 σχετικά με τις εγκληματικές συμμορίες στη φυλακή του Παλέρμο. Επίσημως, ο όρος περιλαμβάνεται το 1865 σε ένα μυστικό έγγραφο υπογεγραμμένο από τον έπαρχο του Παλέρμο, Filippo Gualterio, που αναφέρεται στη «Μαφία, ή εγκληματική ένωση». Ήδη από το 1871, ο νόμος της αστυνομίας, έκανε αναφορά στους «τεμπέληδες, τους αλήτες, τους μαφιόζους και τα ύποπτα άτομα γενικά».⁹¹

Σύμφωνα με την έρευνα του Fulvetti⁹² σχετικά με την ιταλική μαφία, η σημερινή σικελική μαφία προέρχεται από ένοπλες ομάδες που ιδρύθηκαν από Σικελούς γαιοκτήμονες στο παρελθόν για να προστατεύσουν την περιουσία τους. Αυτές οι ομάδες στράφηκαν στη ληστεία μετά το 1812, με την κατάργηση της φεουδαρχίας και επιδόθηκαν σε κάθε δυνατή μορφή κλοπής και βίας. Αυτός ο μετασχηματισμός - η ιταλική εκδοχή της ιστορίας της ληστείας στη βορειοδυτική Ευρώπη γύρω στο 1800 - έγινε δυνατή για δύο στενά συνδεδεμένους λόγους. Ο πρώτος λόγος είναι το πολιτικό κενό που δημιουργήθηκε στη Σικελία στο τέλος της γαλλικής εποχής και η αδυναμία του οίκου των Βουρβόνων να εγκαθιδρύσει ένα αποτελεσματικό, σύγχρονο σύστημα διακυβέρνησης στο νησί και ο δεύτερος λόγος είναι ότι το κενό εξουσίας κατέστησε αδύνατη την οικοδόμηση ενός αποτελεσματικού συστήματος επιβολής του νόμου και δικαιοσύνης ικανού να διατηρήσει τη δημόσια τάξη και ασφάλεια.⁹³

Η περίοδος αλλαγής καθεστώτος στο νησί, συνοδεύτηκε με δομικές μεταβολές στην πολιτική οικονομία της και τη μετάβαση του οικονομικού της συστήματος, από την φεουδαρχία και την ιδιοκτησία της γης, στην αστικοποίηση και στον καπιταλισμό αλλάζοντας ριζικά τις κοινωνικές και οικονομικές ισορροπίες και μαζί με αυτές και τη μαφία, η δύναμη της οποίας ενισχύθηκε μέσα από σχέσεις πελατείας – πατρωνίας.⁹⁴

⁹⁰ Lupo S. (2009). *History of the Mafia*, New York: Columbia University Press, σ. 1.

⁹¹ Lupo, S. (2009), όπ. π., σ. 3.

⁹² Fulvetti, G. (2004). The Mafia and the 'Problem of the Mafia': Organised crime in Italy. In C. Fijnaut. & L. Paoli (Eds.), *Organised Crime in Europe_ Concepts, Patterns and Control Policies in the European Union and Beyond*, Netherlands: Springer, σ. 51-66.

⁹³ Fijnaut, C. (2004). όπ. π. σ. 67.

⁹⁴ Σταμούλη, Ε. (2015), όπ. π., σ. 25

Σύμφωνα με τον Gambetta, η Μαφία δρούσε ως οικονομική επιχείρηση και ως βιομηχανία η οποία παρήγαγε, προωθούσε και πουλούσε ιδιωτική προστασία μέσω του μονοπωλίου της βίας, λειτουργώντας παρασιτικά και αντισταθμιστικά του κράτους από την αδυναμία του να μονοπωλήσει την άσκηση δύναμης.⁹⁵

Επίσης, ο Cesare Lombroso, σωστά προσδιόρισε ορισμένα χαρακτηριστικά τόσο της σικελικής μαφίας όσο και της ναπολιτάνικης Καμόρα, όπως την οργανωτική τους δομή, τη σύνθεση και τον καταμερισμό των καθηκόντων, τις πολιτικές συμμαχίες, τη συμμετοχή σε εκβιασμούς, τα πρότυπα και τις αξίες, το συγκεκριμένο λεξιλόγιο κ.λπ. Σημείωσε επίσης τις τελετουργίες μύησης που σηματοδότησε την ένταξη ενός νέου μέλους στη Μαφία. Οι νεοφερμένοι της Καμόρα έπρεπε να ορκίζονται, ξανά και ξανά (μερικές φορές σε μια σειρά από σταυρωτά ξίφη), ότι δεν θα πρόδιδαν ποτέ άλλα μέλη στην αστυνομία και ότι θα αγαπούσαν πράγματι τους συναδέλφους τους όπως θα αγαπούσαν εκείνους που έβαζαν συνεχώς τη ζωή τους σε κίνδυνο. Μερικές φορές ζητήθηκε από τους νεοφερμένους να δολοφονήσουν τον καλύτερό τους φίλο για να αποδείξουν την πίστη τους στη συμμορία. Δεδομένης αυτής της περιγραφής της Camorra ως βίαιης μυστικής κοινωνίας, το συμπέρασμα του Lombroso, ήταν ότι η Camorra και η μαφία ήταν, στην πραγματικότητα, εναλλακτικές εκδοχές του τύπου ληστείας που υπήρχε ή υπήρχε αλλού στην Ευρώπη, όπως η Γερμανία.⁹⁶

Παρά τις διαφορετικές αντιλήψεις που έχουν κατά καιρούς ειπωθεί, η μαφία φαίνεται να είναι κάτι περισσότερο από μία εγκληματική οργάνωση. Προϊδεάζει περισσότερο σε ένα εναλλακτικό κοινωνικό μόρφωμα, το οποίο έχοντας τους δικούς του κανόνες, λειτουργεί παρασιτικά ως προς το κράτος και δρα υποκινούμενο από δικά του συμφέροντα. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Dickie, η μαφία ως σκιώδης κατάσταση διεισδύει στο νόμιμο κράτος, προσανατολίζοντάς το προς την ικανοποίηση των δικών της σκοπών, στην εξάλειψη του ανταγωνισμού και στη κατοχύρωση μονοπωλίων, ενώ με στόχους που προσομοιάζουν σε αυτούς της καπιταλιστικής τάξης, είναι έτοιμη να συμπράξει μαζί της μόνο όποτε τη βολεύει.⁹⁷

Σύμφωνα με τον τελευταίο, η Μαφία λειτουργεί ως οικονομική επιχείρηση και στόχος της είναι το κέρδος. Μέσω του εκφοβισμού και των εκβιασμών, «φορολογεί» κάθε οικονομική

⁹⁵ Gambetta, D. (1996), όπ. π., σ. 1-2

⁹⁶ Fijnaut, C. (2004). όπ. π. σ. 70

⁹⁷ Dickie, J. (2004), όπ. π., σ. 22-23.

δραστηριότητα, είτε είναι νόμιμη είτε παράνομη. Μάλιστα το μεγαλύτερο μέρος των εσόδων της το επενδύει στην διατήρηση επιχειρησιακής της λειτουργίας, δωροδοκώντας δικηγόρους, δικαστές, αστυνομικούς, δημοσιογράφους και πολιτικούς, ώστε να πετύχει συγκάλυψη και υποστηρίζοντας μαφιόζους που καταλήγουν στη φυλακή. Τέλος, λειτουργεί ως αποκλειστική μυστική εταιρεία που επιλέγει τα μέλη της πολύ προσεκτικά και επιβάλλει περιορισμούς στη συμπεριφορά τους με αντάλλαγμα τα οφέλη της ιδιότητας μέλους. Τα βασικά στοιχεία που απαιτεί από αυτά είναι να είναι διακριτικά, υπάκουα και ανελέητα βίαια.⁹⁸

1.2.3 Η ιστορική εξέλιξη του οργανωμένου εγκλήματος στην Ελλάδα

Η εξέλιξη του οργανωμένου εγκλήματος στην Ελλάδα κοινωνικά και πολιτισμικά παρουσιάζει πολλές ομοιότητες με αυτό της Σικελίας.⁹⁹ Η πρώτη μορφή/έκφανση οργανωμένης εγκληματικότητας στον ελληνικό χώρο και προάγγελος όπως θα φανεί κατωτέρω, των εγκληματικών δικτύων της Μαφίας,¹⁰⁰ ήταν το φαινόμενο του ληστρικού εγκλήματος, το οποίο ήταν συνυφασμένο με τις πολιτικές και κοινωνικές δομές των αγροτοποιμενικών περιοχών της Ελλάδας του 19^{ου} και αρχών του 20^{ου} αιώνα. Η ανάπτυξη του οφείλεται κυρίως στην προσπάθεια του κράτους να εντάξει εκβιαστικά την ύπαιθρο στο νέο πολιτικό και οικονομικό σύστημα, μεταβάλλοντας τις κοινωνικές και οικονομικές ισορροπίες εις βάρος των πλέον αδυνάμων, καταργώντας υφιστάμενες αγορές και δημιουργώντας νέες, ξένες προς την πλειοψηφία του αγροτικού πληθυσμού. Αυτό είχε ως συνέπεια την δημιουργία ενός πλεονάζοντος εργατικού δυναμικού, το οποίο δεν μπόρεσε να εγκλιματιστεί στη νέα οικονομική πραγματικότητα με αποτέλεσμα να βρει διέξοδο στις ληστείες προκειμένου να επιβιώσει.¹⁰¹

Από την περίοδο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας αλλά και μετά την απελευθέρωση από τον οθωμανικό ζυγό, οι ληστρικές συμμορίες αποτελούσαν αναπόσπαστο κομμάτι της ελληνικής κοινωνίας. Εξυπηρετούσαν τις τοπικές αρχές κυρίως μέσω της προστασίας που παρείχαν και απολάμβαναν της υποστήριξης αφενός του πελατειακού κομματικού συστήματος και αφετέρου μερίδας του πληθυσμού καθώς φαίνεται πως απορροφούσαν εργατικό δυναμικό που ήταν ενταγμένο στην αγροτοποιμενική κοινωνία. Στους κόλπους

⁹⁸ Dickie, J. (2004), όπ. π., σ. 26-27.

⁹⁹ Ριζάβα, Φ. (2012), όπ. π., σ. 2.

¹⁰⁰ Σταμούλη, Ε. (2015), όπ. π., σ. 39.

¹⁰¹ Σταμούλη Ε. (2015), όπ. π., σ. 38.

των ληστρικών συμμοριών, εντάσσονταν αγρότες και κτηνοτρόφοι οι οποίοι όταν δεν χρησιμοποιούσαν την εξειδίκευση τους στα όπλα για να παρέχουν ασφάλεια στους τσιφλικάδες και ορεινούς νομάδες κτηνοτρόφους, επιδίδονταν σε ληστείες για να βγάλουν τα προς το ζην.¹⁰² Η κοινωνική οργάνωση αυτών των συμμοριών βασιζόταν στους οικογενειακούς και συγγενικούς δεσμούς, στην ιεραρχική δομή, την εποχιακή δράση και τον κώδικα σιωπής ολιγομελών εγκληματικών ομάδων, χαρακτηριστικά τα οποία ομοιάζουν με αυτά των εγκληματικών δικτύων της Μαφίας. Η κατάσταση αυτή άλλαξε δραστικά με τη συγκρότηση του κράτους και τον αποκλεισμό της νομαδικής κτηνοτροφίας από τον πολιτικό σχεδιασμό. Το κεντρικό σύστημα εξουσίας, κατέστειλε βίαια τις ληστρικές συμμορίες και με διάφορα αθέμιτα μέσα αφαίρεσε το κοινωνικό τους πρόσημο.¹⁰³ Με τον τρόπο αυτό, οι ληστρικές συμμορίες απώλεσαν την κοινωνική τους αποδοχή αλλά και το ρόλο του προστάτη – πάτρωνα, ο οποίος μετατοπίστηκε πλέον στο ίδιο το πολιτικό σύστημα και στα κόμματα.¹⁰⁴

Μετέπειτα, η ιστορική εξέλιξη του οργανωμένου εγκλήματος στην Ελλάδα, τον 19^ο και 20^ο αιώνα, δεν παρουσιάζει ιδιαίτερα στοιχεία μνημόνευσης και ο κυριότερος λόγος φαίνεται να είναι το υφιστάμενο πολιτικό σύστημα. Η Βιδάλη¹⁰⁵ αναφέρει ότι το οργανωμένο έγκλημα δεν ακολούθησε την ποιοτική εξέλιξη άλλων χωρών που έδρασε ο καπιταλισμός και αυτό οφείλεται κυρίως στην μη εκβιομηχάνιση της οικονομίας, στην αργή οικονομική ανάπτυξη της Ελλάδας, στην ανάπτυξη και δράση του συνδικαλιστικού συστήματος και στο πελατειακό κομματικό σύστημα, το οποίο κάλυπτε εξωθεσμικά τις ανάγκες του πληθυσμού και της παρανομίας.¹⁰⁶ Έτσι απουσιάζουν από τον Ελληνικό χώρο κοινά αποδεκτές αναπαραστάσεις του οργανωμένου εγκλήματος είτε με τη μορφή της Μαφίας είτε με τη μορφή μιας δικτυωμένης κεντρικά σχεδιασμένης επιχείρησης.

Από το τέλος της στρατιωτικής δικτατορίας το 1974 και εντεύθεν, οι μορφές επιχειρηματικής εγκληματικότητας για τις οποίες γίνεται μνεία τόσο στις αναφορές της Αστυνομίας όσο και στα Μ.Μ.Ε. μάλλον ως καθημερινό και περιθωριακό φαινόμενο, αφορούσαν συμμορίες στις οποίες πρωτοστατούσαν οι νονοί της νύκτας. Οι συμμορίες αυτές επιδίδονταν στον εκβιασμό ή στην λαθρεμπορία και δραστηριοποιούνταν στα καζίνο,

¹⁰²Βιδάλη, Σ. (2007). *Έλεγχος του εγκλήματος και Δημόσια Αστυνομία -Τομές και συνέχειες στην Αντεγκληματική Πολιτική*, Αθήνα – Κομοτηνή: Εκδόσεις Αντ. Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑ, σ. 312.

¹⁰³Σταμούλη, Ε. (2015).όπ. π., σ. 39.

¹⁰⁴Σταμούλη, Ε. (2015).όπ. π., σ. 40.

¹⁰⁵Βιδάλη, Σ. (2007).όπ. π., σ. 477.

¹⁰⁶Σταμούλη, Ε. (2015), όπ. π., σ. 40 .

διαχειρίζοντας-ελέγχοντας τα κέντρα διασκέδασης, τους οίκους ανοχής, τα εμπορικά καταστήματα όπως επίσης τα πρακτορεία στοιχημάτων και τις ποδοσφαιρικές ομάδες, κυρίως στις μεγάλες πόλεις Αθήνα και Θεσσαλονίκη. Η δράση τους συμπεριλάμβανε την παράνομη διακίνηση αγαθών, όπως ναρκωτικά, πετρέλαιο και λαθραία τσιγάρα, την προμήθεια των οίκων ανοχής/μπαρ με γυναίκες από την Ανατολική Ευρώπη και νοθευμένα οινοπνευματώδη ποτά, καθώς και την χειραγώγηση αποτελεσμάτων αθλητικών αναμετρήσεων, ενώ τα κέρδη νομιμοποιούνταν παράνομα μέσω των κέντρων νυχτερινής διασκέδασης, των ποδοσφαιρικών ομάδων και άλλων επιχειρήσεων.¹⁰⁷

Την δεκαετία 1980 – 1990, η οργανωμένη εγκληματική δραστηριότητα, παρουσιάζει σύμφωνα με τον Χλούπη μια αυξητική τάση στη χρήση βίας σε όλους τους ανωτέρω τομείς.¹⁰⁸ Οι εγκληματικές ομάδες, προσομοιάζουν σε συμμορίες, είναι ολιγομελείς, με προσωποπαγή χαρακτηριστικά και ασαφή δομή και ιεραρχία ενώ αποτελούνται κυρίως από αλλοδαπούς διαφόρων εθνοτήτων που επιδιώκουν με την κατοχή συγκεκριμένης τεχνογνωσίας να παρεισφρήσουν στον κοινωνικό ιστό της χώρας.¹⁰⁹

Από τη δεκαετία του 1990 και έπειτα, η προβληματική περί του οργανωμένου εγκλήματος στην Ελλάδα, αναδείχθηκε σε δημόσια ανησυχία,¹¹⁰ κυρίως υπό το βάρος των διεθνών δεσμεύσεων της Ελλάδας για ποιοτική και ποσοτική καταγραφή του αλλά και της ελίτ του πολιτικού, επιχειρηματικού και Μ.Μ.Ε. κόσμου, ενώ συνδέθηκε άμεσα με την αθρόα εισροή μεταναστών. Τα στοιχεία της αστυνομίας των ετών 1995 έως 1999 για το οργανωμένο έγκλημα στην Ελλάδα, έκαναν λόγο για εθνικές οργανωμένες εγκληματικές ομάδες στις οποίες εμπλέκονταν και αλλοδαποί κακοποιοί.¹¹¹ Έτσι το Ο.Ε. θεωρήθηκε ότι αποτελεί «εισαγόμενο» προϊόν, αποτέλεσμα της παράνομης μετανάστευσης και των σχετιζόμενων με αυτή δικτύων οργανωμένης παρανομίας και όχι ενδημικό της πολιτικής και οικονομικής ζωής του τόπου ούτε σχετιζόμενο με τις κοινωνικές σχέσεις που αναπτύσσονται εντός της.¹¹² Η αντίληψη αυτή φαίνεται ότι εξυπηρετούσε τα διαπλεκόμενα

¹⁰⁷ Ξενάκη, Σ, (2011). *Το Ο.Ε. στην Ελλάδα: η οριοθέτηση και αξιολόγηση της απειλής*, Τεύχος 11 – Έτος 24ο.

¹⁰⁸ Χλούπης, Δ. Γ. (2004). *Διασυνοριακό και Υπερεθνικό Οργανωμένο Έγκλημα*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, σ. 303 & 489.

¹⁰⁹ Κουράκης, Ν. (1999). *Το Οργανωμένο έγκλημα. Φαινομενολογία του προβλήματος και δυνατότητες αντιμετώπισης του στην Ελλάδα*, στα «Πρακτικά του 7ου Πανελληνίου Συνεδρίου» της Ελληνικής Εταιρείας Ποινικού Δικαίου, Κομοτηνή 23-25.10.1998, Αθήνα: Π. Ν. Σάκκουλας, σ. 173-193.

¹¹⁰ Αντανόπουλος, Α. Γ., Παπανικολάου, Γ. (2006). *Καπιταλισμός χωρίς άδεια: Η ελληνική περίπτωση, στο Έγκλημα και Καταστολή σε Εποχή Κρίσης - Τιμητικός Τόμος Νέστορα Κουράκη*, Αθήνα: Εκδόσεις ΑΝΤ. Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑ.

¹¹¹ Έκθεση της ΕΛΑΣ για το Ο.Ε. για το έτος 1998, σ. 2.

¹¹² Σταμούλη, Ε. (2019), όπ. π., σ. 222.

συμφέροντα των ελληνικών ελίτ, αφού σκάνδαλα στα οποία εμπλέκονταν και σχετίζονταν με τη διαφθορά, τα οικονομικά εγκλήματα και την παράνομη οικονομία,¹¹³ ουδέποτε αναγνωρίστηκαν ως δραστηριότητες του Ο.Ε..¹¹⁴ Ο Αντωνόπουλος υποστηρίζει ότι παρότι σημαντικές παράνομες αγορές στην Ελλάδα όπως το λαθρεμπόριο τσιγάρων, οι κλοπές αυτοκινήτων και η διακίνηση/διευκόλυνση λαθρομεταναστών ελέγχονται από ημεδαπές εγκληματικές ομάδες, στην συνείδηση των πολιτών έχει εμπεδωθεί η αντίληψη του αλλοδαπού εγκληματία.¹¹⁵ Ένας άλλος παράγοντας που κατά μία άποψη¹¹⁶ δυσχέραινε τη διάκριση του Ο.Ε. από άλλες μορφές παρανομίας, ήταν η έκταση που είχε λάβει η παραοικονομία με αποτέλεσμα να μην είναι εύκολα διακριτό τι αποτελεί Ο.Ε. και τι οικονομικό.¹¹⁷

Από τις αρχές της δεκαετίας του 2000 και ειδικότερα την πρώτη πενταετία (2000-2005)¹¹⁸ παγιώνεται το Ο.Ε. στην Ελλάδα και ποιοτικά αναβαθμίζεται με την πρόσμιξη ετερογενών και αλλοδαπών εγκληματικών ομάδων και την διασυννοριακή του δράση.¹¹⁹ Κύριοι παράμετροι αυτής της εξέλιξης αποτελούν οι δομικές μεταβολές που επήλθαν στην οικονομία της ελεύθερης αγοράς με τη δημιουργία νέων αγορών και την αδυναμία του κράτους να τις ρυθμίσει, καθώς και η όξυνση των κοινωνικών ανισοτήτων με αποτέλεσμα την δημιουργία πλεονάζοντος εργατικού δυναμικού που δεν μπορούσε να απορροφηθεί από την νόμιμη οικονομία.¹²⁰ Στις εκθέσεις της αστυνομίας για το Ο.Ε.¹²¹ αποτυπώνονται μοτίβα συνεργασίας μεταξύ Ελλήνων και αλλοδαπών «νονών», διαφόρων εθνικοτήτων. Για παράδειγμα, ομογενείς από την Γεωργία και άλλες χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης με γνώση στις πολεμικές τέχνες, φαίνεται ότι προσχώρησαν στις συμμορίες Ελλήνων «νονών» ενώ άλλοι δημιούργησαν τις δικές τους ομάδες παροχής προστασίας σε περιοχές που δεν καλυπτόταν αυτή η αγορά.¹²²

¹¹³ Ξενάκη, Σ. (2011),όπ. π., αναφέρει «ως τέτοιες, ανεξιχνίαστες υποθέσεις δικτύων διαφθοράς αναφορικά με την πώληση κρατικών περιουσιακών στοιχείων, π.χ. υπόθεση Βατοπεδίου, συμπαιγνίες δημοσίου – ιδιωτικού τομέα μέσω χρηματισμών για τη σύναψη δημοσίων συμβάσεων, π.χ. υπόθεση Siemens, η δημιουργία μονοπωλίων στις αγορές μέσω του καθορισμού τιμών, π.χ. υπόθεση ΜΕΒΓΑΛ, φαινόμενα οργανωμένης βίας και εκφοβισμού κατά συνδικαλιστικών στελεχών, π.χ. υπόθεση Κούνεβα».

¹¹⁴ Ξενάκη, Σ.(2011). όπ. π.

¹¹⁵ Αντωνόπουλος Α. Γ. (2009).*Are the 'others' coming?': Evidence on 'alien conspiracy' from three illegal markets in Greece*. Crime, Law and Social Change, 9, 52 (5), σ.475-493.

¹¹⁶Βιδάλη,Σ. (2007) όπ. π. σ. 912.

¹¹⁷Σταμούλη, Ε. (2015), όπ. π., σ. 42.

¹¹⁸ Βιδάλη, Σ. (2007).όπ. π., σ. 910.

¹¹⁹ Έκθεση της ΕΛ.ΑΣ. για το Ο.Ε. για το 2004, σ. 34&Έκθεση της ΕΛ.ΑΣ. για το Ο.Ε. για το 2005, σ. 24.

¹²⁰Ruggiero,V. (2000), όπ.π., σ. 15-27

¹²¹ Έκθεση της ΕΛ.ΑΣ. για το Ο.Ε. για το 2005

¹²² Ξενάκη, Σ. όπ. π., σ. 140

Έτσι, τα τελευταία χρόνια αποτυπώνεται μια σημαντική άνοδος των δεικτών του Ο.Ε. στην Ελλάδα, συνεπεία τόσο της γεωγραφικής θέσης της ως σταυροδρόμι τριών ηπείρων και πέρασμα για μια σειρά από παράνομες δραστηριότητες, όσο και του πλεονάζοντος εργατικού δυναμικού το οποίο μετατρέπεται σε εκμεταλλεύσιμο προϊόν για τα εγκληματικά δίκτυα.¹²³

2. Οι θεωρητικές προσεγγίσεις γύρω από το Ο.Ε.

Ιστορικά, οι θεωρήσεις σχετικά με την μορφολογία και τον τρόπο λειτουργίας του Ο.Ε., υπήρξαν ποικίλες και αποτυπώνονται τόσο μέσα από την εγκληματολογική θεωρία και τις άλλες ειδικές σχολές σκέψης, όσο και μέσα από την εμπειρική έρευνα που αγγίζουν την αιχμή του ακαδημαϊκού λόγου και εκτείνονται από τη γνώση της μακρόχρονης κυριαρχίας των ομάδων μαφίας, μέχρι και την εμφάνιση του διεθνικού Ο.Ε.

2.1 Donald Cressey: Η θεωρίας της «συνωμοσίας». Το Ο.Ε. ως «εισαγόμενο πρόβλημα»

Στο πλαίσιο αυτό, μια από τις πρώτες προσεγγίσεις είναι αυτή που αναφέρεται στη θεωρία περί συνδικάτου του εγκλήματος,¹²⁴ προκρίνοντας το Ο.Ε. ως αποτέλεσμα συνωμοσίας εξωγενών παραγόντων που απειλούν δημοκρατικές κοινωνίες. Θεμελιωτής της ανωτέρω ιδέας υπήρξε ο εγκληματολόγος Donald Cressey, ο οποίος ανέπτυξε την άποψη ότι το Ο.Ε. συνιστά φαινόμενο το οποίο εισήχθη στην Αμερικανική κοινωνία και διευθύνεται από μια γραφειοκρατική, ιεραρχικά δομημένη οργάνωση Σικελικής προέλευσης, την CosaNostra (LCN).¹²⁵

Ο Cressey υποστήριξε ότι το οργανωμένο έγκλημα διευθύνεται από μια εγκληματική ομάδα η οποία λειτουργεί υπό μορφή συνομοσπονδίας τοπικών οργανώσεων, που ονομάζονται «οικογένειες», με αυστηρή ιεραρχική δομή και ένα καταμερισμό της εργασίας. Αυτή η οργάνωση, σύμφωνα με τον Cressey, εκπληρώνει μια διπλή λειτουργία, αυτή μιας επιχείρησης που εμπλέκεται στην παροχή παράνομων υπηρεσιών και απαγορευμένων αγαθών προς τα άτομα του ευρύτερου κοινωνικού πλαισίου και αυτή μιας κυβέρνησης του υπόκοσμου που ρυθμίζει και ελέγχει τη συμπεριφορά ατόμων που εμπλέκονται σε παράνομες δραστηριότητες. Ο οργανωμένος εγκληματίας κατέχει θέση μέσα σε αυτό το

¹²³ Σταμούλη, Ε. (2015).όπ. π., σ.42

¹²⁴ Σταμούλη Ε. (2019), όπ. π., σ.215-219.

¹²⁵ Βιδάλη, Σ. (2017).όπ. π., σ.48.

κοινωνικό πλαίσιο μέσα από την οργάνωση που σκοπός της είναι η αποκόμιση οικονομικού οφέλους.¹²⁶ Η λέξη «συνδικάτο» χρησιμοποιήθηκε ακριβώς για να περιγράψει αυτού του είδους τις οργανώσεις.¹²⁷ Τέλος, τόνισε ότι αυτή η εγκληματική ομάδα πρόκειται για έναν ορθολογικά σχεδιασμένο οργανισμό, πολύ κοντά στον ιδανικό τύπο νομικής-ορθολογικής γραφειοκρατίας του Max Weber και επομένως ήταν σε θέση να λειτουργεί στη σύγχρονη Αμερική.¹²⁸

Ο Cressey αντιπαραβάλλοντας την Cosa Nostra με μια νόμιμη οργάνωση, υποστήριξε, ότι συνιστά μια συνομοσπονδία τοπικών οργανώσεων, που ονομάζονται «οικογένειες», ενωμένη κάτω από ένα κυβερνών σώμα, την «επιτροπή» και με μια ιεροτελεστία μύησης που ξεχωρίζει σαφώς τα μέλη από τα μη μέλη. Υπάρχει, όπως εξήγησε περαιτέρω, μια ιεραρχική δομή διαφορετικών επιπέδων εξουσίας και καταμερισμός εργασίας μεταξύ μιας σειράς εξειδικευμένων εργασιών που εκτελούνται είτε σε μόνιμη είτε σε προσωρινή βάση. Η δράση του συνδικάτου είναι μονοπωλιακού χαρακτήρα και σύμφωνα με τον Cressey, εκπληρώνει μια διπλή λειτουργία, αυτή μιας οργάνωσης που εμπλέκεται σε μια σειρά παράνομων δραστηριοτήτων και αυτή μιας κυβέρνησης του υπόκοσμου που ρυθμίζει και ελέγχει τη συμπεριφορά ατόμων που εμπλέκονται σε παράνομες δραστηριότητες (Cressey, 1969).¹²⁹

Οι απόψεις του Cressey αμφισβητήθηκαν από πολλούς μεταγενέστερους θεωρητικούς μελετητές του Ο.Ε. και ειδικότερα ο ισχυρισμός του ότι το φαινόμενο του Ο.Ε. μπορεί σε μεγάλο βαθμό να εξηγηθεί με αναφορά σε μια γραφειοκρατική οργάνωση εγκληματιών με συγκεκριμένα εθνικά χαρακτηριστικά. Αυτό είναι στην ουσία αυτό που οι επικριτές του Cressey ονόμασαν «θεωρία συνωμοσίας του ξένου» (alien conspiracy theory).¹³⁰ Η θέση αυτή εξηγεί εσφαλμένα ότι το Ο.Ε. αποτελεί εισαγόμενο προϊόν, παραβλέποντας το γεγονός ότι το φαινόμενο αυτό είναι συνυφασμένο της δομής και της οργάνωσης της κοινωνίας, μέσα στην οποία δρα και αναπτύσσεται. Ο «ξένος» σύμφωνα με τη θέση αυτή, είναι ο εχθρός ο οποίος μολύνει με τη δράση του τη νόμιμη επιχειρηματικότητα, συνεπώς αυτός και ο εγκληματίας.¹³¹ Με αυτόν τον τρόπο όμως, παραλείπονται οι κοινωνικές και

¹²⁶ Von Lampe, K. (2016), όπ. π. σ. 41 & Cressey, D., (1969). *Theft of the Nation: The Structure and Operations of Organized Crime in America*, Νέα Υόρκη: Harper, σ. 72.

¹²⁷ Σταμούλη, Ε. (2015), όπ. π., σ. 20.

¹²⁸ Fijnaut, C. & Paoli, L. (2004), σ. 28.

¹²⁹ VonLampe, K. (2016). όπ. π., σ. 40.

¹³⁰ Von Lampe, K. (2016). όπ. π., σ. 40-41.

¹³¹ Σταμούλη, Ε. (2015). όπ. π., σ. 106

οικονομικές συνθήκες που συμβάλλουν στην ανάπτυξη του φαινομένου και το πρόβλημα μετατοπίζεται σε εξωγενείς παράγοντες. Επίσης, η θεωρία αυτή, δεν μπορούσε να εξηγήσει τις νέες μορφές του φαινομένου που προέκυψαν κατά την εξέλιξή του αφού αυτό δεν παρουσιάζει πάντα την στερεοτυπική τυπολογία στου συνδικάτου, αλλά η μορφή του και η δράση του διαμορφώνονται ανάλογα με την οικονομία της αγοράς.¹³² Η μαφιοκεντρική άποψη για το Ο.Ε. επικρίθηκε ως ιδεολογική, ότι εξυπηρετεί προσωπικά πολιτικά συμφέροντα και στερείται ακρίβειας και εμπειρικών στοιχείων.¹³³ Παρόλα αυτά, η θεωρία του συνδικάτου διαμόρφωσε το ιδεολογικό υπόβαθρο των μεταπολεμικών νομοθεσιών στις ΗΠΑ σε επίπεδο αντεγκληματικής πολιτικής υπό το πρίσμα ότι η ιεραρχική δομή που παρουσίαζαν κάποιες εγκληματικές ομάδες, υπήρξε καθοριστική για το χαρακτηρισμό αυτών ως εγκληματικών συνδικάτων.¹³⁴

Η εξήγηση του φαινομένου του Ο.Ε. μέσα από τη θεώρηση της συνωμοσίας του άλλου, φαίνεται ότι έχει εφαρμογή και στην σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα σε σχέση με τον τρόπο που εκλαμβάνεται η οργανωμένη εγκληματικότητα.¹³⁵ Από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 και με αφορμή το πλήθος μεταναστευτικών ροών στην Ελλάδα, η εθνικότητα αποτέλεσε την κύρια ερμηνευτική μεταβλητή του Ο.Ε. στην ελληνική κοινωνία.¹³⁶ Στις επίσημες εκθέσεις της ΕΛ.ΑΣ. για το Ο.Ε., γίνεται λόγος για σοβαρή απειλή από «εθνικές εγκληματικές ομάδες», δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στην ανάμειξη των αλλοδαπών στις οργανωμένες εγκληματικές δραστηριότητες¹³⁷ ενώ εκτιμήθηκε ότι λόγω του μεταναστευτικού θα ακολουθήσει αύξηση της διασυνοριακής εγκληματικότητας.¹³⁸ Η σύνδεση Ο.Ε. και εθνικότητας διαφαίνεται ξεκάθαρα και στον πολιτικό και ακαδημαϊκό λόγο, αλλά και στις δημόσιες συζητήσεις. Όλα τα ανωτέρω είχαν ως αποτέλεσμα την τροφοδότηση και την εδραίωση στην ελληνική κοινωνική συνείδηση του στερεότυπου του «επιρρεπούς» στο έγκλημα αλλοδαπού καθώς και την δαιμονοποίησή του μέσω των ηθικών πανικών από τα Μ.Μ.Ε..¹³⁹ Ταυτόχρονα, το Ο.Ε. αποσυνδέθηκε από τις οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες, τις εσωτερικές δομές και τις δυνάμεις της αγοράς που επιδρούν

¹³² Σταμούλη, Ε. (2015). όπ. π., σ. 106

¹³³ Fijnaut, C. & Paoli, L. (2005). όπ. π., σ. 28

¹³⁴ Σταμούλη Ε (2015). όπ. π., σ. 106.

¹³⁵ Σταμούλη Ε (2015). όπ. π., σ. 106.

¹³⁶ Αντωνόπουλος Α. Γ. (2009). όπ. π., σ. 2.

¹³⁷ Εκθεση της ΕΛΑΣ για το Ο.Ε. 1988

¹³⁸ Χλούπης, Γ. (2005). *Διασυνοριακό και υπερεθνικό οργανωμένο έγκλημα*, Αθήνα: Εκδ. Π.Δ. Σάκκουλα, σ. 71.

¹³⁹ Αντωνόπουλος Α. Γ. (2009). όπ. π., σ. 2.

καταλυτικά στην ανάπτυξη του εντός της κοινωνίας.¹⁴⁰ Όπως υποστηρίζει ο Chambliss, η δράση του Ο.Ε. στον κοινωνικό και πολιτικό ιστό οφείλεται εν μέρει στην ίδια την ανοχή ή ακόμη και στην συναίνεση που επιδεικνύει η κοινωνία μέσω των αγαθών – υπηρεσιών που παρέχουν, είτε πρόκειται για άτομα του περιθωρίου είτε για οικονομικές και πολιτικές ελίτ.¹⁴¹

2.2. Το κριτικό παράδειγμα: Το μοντέλο σχέσεων πατρωνίας – πελατείας

Εν αντιθέσει με τη θεωρία της «συνωμοσίας του ξένου», η θεωρία σχέσεων πατρωνίας – πελατείας προσπαθεί να εξηγήσει το φαινόμενο του Ο.Ε. από μια κοινωνιολογική οπτική. Θεμελιωτής της είναι ο William Chambliss, ο οποίος υποστήριξε ότι το Ο.Ε. δεν είναι εισαγόμενο φαινόμενο, αλλά κοινωνικό και συνεπώς τα χαρακτηριστικά της ίδιας της κοινωνικής δομής, του οικονομικού και του πολιτικού συστήματος είναι που επιτρέπουν και προωθούν την παραγωγή και θεσμοποίηση του (institutionalization of crime).¹⁴² Τα χαρακτηριστικά αυτά είναι η διαφθορά των κρατικών λειτουργών και οι σχέσεις πελατείας – πατρωνίας οι οποίες αναπτύσσονται μέσα από άτυπα «χαλαρά» δίκτυα (loose networks) και περιλαμβάνουν διαφορετικές ομάδες του κοινωνικού, οικονομικού και πολιτικού ιστού, επιτρέποντας την συμβίωση τους μεταξύ νομιμότητας και παρανομίας.¹⁴³ Επαγγελματίες εγκληματίες, πολιτικοί, κρατικοί λειτουργοί και εκπρόσωποι του ποινικού συστήματος αλληλοεξυπηρετούνται μέσω αμοιβαίων σχέσεων ανταλλαγής. Για παράδειγμα, οι τελευταίοι παρέχουν την απαραίτητη προστασία στους πρώτους προκειμένου να λειτουργούν τις παράνομες επιχειρήσεις τους ανενόχλητοι και σε αντάλλαγμα αυτοί ανταποδίδουν με οικονομικά ανταλλάγματα. Σύμφωνα με τον Chambliss, η διαφθορά, ως κύρια μορφή εκδήλωσης του Ο.Ε. αποτελεί το συστατικό στοιχείο της οργάνωσης των πολιτικών σχέσεων στο καπιταλιστικό σύστημα και συνεπώς λειτουργικό στοιχείο για την ανάπτυξή του.¹⁴⁴ Το Ο.Ε. σύμφωνα με τη θεώρηση του Chambliss εκδηλώνεται είτε με τη μορφή δικτύων είτε με τη μορφή εγκληματικής επιχείρησης και προκειμένου να το εξηγήσει, άντλησε στοιχεία από τη θεωρία των δικτύων και την επιχειρηματική θεωρία αντίστοιχα.¹⁴⁵

¹⁴⁰ Σταμούλη Ε. (2019). όπ. π., σ.222.

¹⁴¹ Chambliss, W. (1978). *On the Take: From petty crooks to presidents*, Bloomington: Indiana University Press.

¹⁴² Σταμούλη Ε (2015). όπ. π., σ. 108.

¹⁴³ Σταμούλη Ε (2015). όπ. π., σ. 108.

¹⁴⁴ Βιδάλη. Σ. (2017). όπ. π., σ. 50.

¹⁴⁵ Σταμούλη Ε. (2019). όπ. π., σ.222.

Ο Jeremy Boissivain περιγράφει έναν πατρόνα/προστάτη ως κάθε άτομο που, επειδή κατέχει θέση εξουσίας, μπορεί να ασκήσει επιρροή και έτσι να μπορεί να βοηθήσει ή/και να προστατεύσει οποιονδήποτε δεν κατέχει αυτό το είδος εξουσίας. Ένας πελάτης, από την άλλη πλευρά, είναι ο όρος που χρησιμοποιείται για να ορίσει το άτομο που λαμβάνει βοήθεια ή προστασία και σε αντάλλαγμα αναμένεται να παρέχει οποιαδήποτε αγαθά ή υπηρεσίες που είναι σε θέση να παρέχει στον προστάτη. Μπορεί κανείς να δει ότι σε ένα τέτοιο σύστημα, όπως ο Boissivain σημειώνει, τόσο οι πελάτες όσο και οι πατρόνες βρίσκουν σκόπιμο να βοηθήσουν ο ένας τον άλλον. Ο ρόλος του πελάτη είναι να βοηθήσει τον προστάτη να διατηρήσει την εξουσία του, έτσι ώστε, με αυτόν τον τρόπο, ο πελάτης να διατηρήσει επίσης την εξουσία του.¹⁴⁶

Ο Eric Wolf κάνει μια σημαντική διάκριση που χρησιμεύει για να ενισχύσει την περιγραφή των κοινωνικών σχέσεων που βρέθηκαν μεταξύ εκείνων που εμπλέκονται στην ανάπτυξη της μαφίας στη Σικελία όταν σημειώνει ότι αυτό το σύστημα πελατείας-πατρονίας λειτουργεί τόσο για νόμιμους όσο και για παράνομους τύπους αλληλεπιδράσεων. Ως εκ τούτου, ο προστάτης παρέχει προστασία στον πελάτη ενώ ο πελάτης παρέχει στον προστάτη του πολύτιμες πληροφορίες για την προστασία της κοινωνικής και προσωπικής του ευημερίας, του δείχνει σεβασμό και του προσφέρει την πολιτική του υποστήριξη. Το σύστημα λειτουργεί με τέτοιο τρόπο ώστε όσο περισσότερους πελάτες έχει ένας προστάτης, τόσο πιο ισχυρός γίνεται, καθώς μπορεί πλέον να απαιτεί χάρες από τον καθένα από αυτούς. Ο προστάτης θα επιδιώξει να αναπτύξει πελατειακές σχέσεις που αντιπροσωπεύουν άτομα που κατέχουν θέσεις σε διαφορετικά επίπεδα της κοινωνίας. Οι πελάτες χρησιμεύουν επίσης για να αποκτήσουν δύναμη ανάλογα με το πόσους πατρόνες έχουν, καθώς ο καθένας μπορεί να του προσφέρει πολλές μορφές χάρης.¹⁴⁷

Αντίστοιχη ήταν η θεώρηση του Albin (1971) για το οργανωμένο έγκλημα, ο οποίος μελετώντας το μέσα από το συνδικάτο του εγκλήματος στις Ηνωμένες Πολιτείες, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι το οργανωμένο έγκλημα παρέχει παράνομα αγαθά και υπηρεσίες και αποτελείται από εγκληματίες που οργανώνονται ευέλικτα με τρόπους που εξαρτώνται από το συγκεκριμένο είδος δραστηριότητας και το συγκεκριμένο κοινωνικό πλαίσιο. Οι δομές, σύμφωνα με τον Albin, είναι καλύτερα «κατανοητές με όρους σχέσεων πελατείας -

¹⁴⁶Albin, J. L. &McIllwain, J. S. (2012). όπ. π., σ. 26.

¹⁴⁷Albin, J. L. &McIllwain, J. S. (2012). όπ. π., σ. 27.

πατρωνίας εντός και μεταξύ συνδικάτων». ¹⁴⁸ Οι πατρόνοι είναι εκείνοι που μπορούν να προσφέρουν προστασία ή επιχειρηματικές ευκαιρίες, ενώ αυτοί, με τη σειρά τους, μπορεί να είναι οι ίδιοι πελάτες. Ένα τέτοιο σύστημα, υποστήριξε ο Albin, είναι προσαρμόσιμο στη ρευστότητα του συνδικάτου του εγκλήματος, ενώ «μια άκαμπτα δομημένη οργάνωση θα λειτουργούσε μόνο ως ζημία στην αποτελεσματική δραστηριότητα του συνδικάτου». ¹⁴⁹

2.3. Το επιχειρηματικό μοντέλο του οργανωμένου εγκλήματος.

Το επιχειρηματικό «μοντέλο», εξετάζει το οργανωμένο έγκλημα με βάση το είδος της δραστηριότητας που αναπτύσσει, χωρίς να εστιάζει στη δομή του. ¹⁵⁰ Προσεγγίζει και αναλύει τον τρόπο διάρθρωσης και λειτουργίας του, υπό το πρίσμα των επιχειρήσεων, ως οικονομική δραστηριότητα που στοχεύει στη δημιουργία κερδών. ¹⁵¹

Σύμφωνα με αυτή τη θεώρηση, η βάση για τη δραστηριότητα του Ο.Ε. θεμελιώνεται στις οικονομικές σχέσεις (πιέσεις προμηθευτών, πελατών, ρυθμιστικών αρχών και ανταγωνιστών) και σε οικονομικούς παράγοντες και όχι σε προσωπικές σχέσεις που βασίζονται στην ιεραρχία, στους εθνοτικούς δεσμούς και σε πολιτισμικές αξίες. Αυτό το μοντέλο βλέπει το Ο.Ε. ως προϊόν των δυνάμεων της αγοράς, παρόμοιες με εκείνες που προκαλούν την άνθηση ή το θάνατο των νόμιμων επιχειρήσεων στον νόμιμο τομέα της οικονομίας. ¹⁵² Νόμιμες και παράνομες αγορές, μοιράζονται τους ίδιους κανόνες και κατ' αυτόν τον τρόπο συνδέονται μεταξύ τους. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες, για την επίτευξη της οποίας, χρησιμοποιούνται τα ίδια μέσα που χρησιμοποιούν και οι νόμιμες επιχειρήσεις. ¹⁵³

Σύμφωνα με τον Liddick (1999), η εξέταση των παράνομων επιχειρήσεων βασίζεται σε μια διπλή παραδοχή σύμφωνα με την οποία, το πεδίο της αγοράς δεν τελειώνει στο άκρο της νομιμότητας, αλλά στην πραγματικότητα τα νόμιμα όρια συχνά αλλάζουν και όσο υπάρχει ζήτηση, θα υπάρχει προσφορά και οι επιχειρηματίες θα προσπαθούν να καλύψουν τη

¹⁴⁸Von Lampe, K.(2016). όπ. π., σ.41 &Albin, L. J. (1971). *The American Mafia: Genesis of a Legend*, Appleton-Century-Crofts, σ. 223.

¹⁴⁹Von Lampe, K.(2016). όπ. π.,σ.41,Albin, L. J. (1971). όπ. π.,σ. 284.

¹⁵⁰Σταμούλη, Ε. (2015). όπ. π., σ. 111.

¹⁵¹Liddick, D. (1999).*The enterprise “model” of organized crime: Assessing theoretical propositions, Justice Quarterly*, 16:2, Routledge, σ. 403-430.

¹⁵²Albanse, J. S. (2007).όπ. π., σ. 112.

¹⁵³Σταμούλη, Ε. (2015). όπ. π., σ. 111.

ζήτηση ασχέτως της νομιμότητας.¹⁵⁴ Η λεπτή διαχωριστική γραμμή που ορίζει τι είναι νόμιμο και τι όχι εξηγεί και τη διαπλοκή μεταξύ νόμιμης και παράνομης οικονομίας.¹⁵⁵

Η πιο χαρακτηριστική προσπάθεια εξήγησης του Ο.Ε. από την άποψη των επιχειρήσεων είναι η θεωρία που αναπτύχθηκε από τον Dwight C. Smith (1975). Η θεωρία του Smith υποστηρίζει ότι το Ο.Ε. γίνεται καλύτερα κατανοητό εστιάζοντας όχι στους εγκληματίες ή στις εγκληματικές οργανώσεις αλλά στις εγκληματικές δραστηριότητες. Ο Smith υποστήριξε ότι η φύση ενός συγκεκριμένου τύπου παράνομης δραστηριότητας, οι ανάγκες και οι συνθήκες που δημιουργεί η αγορά των παράνομων προϊόντων που παράγουν και διακινούν, μαζί με το συγκεκριμένο κοινωνικοοικονομικό πλαίσιο, καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό τι κάνουν οι εγκληματίες και πώς οργανώνονται.¹⁵⁶ Από αυτή την άποψη, υπέθεσε ο Smith, οι οργανωμένοι εγκληματίες αντιμετωπίζουν πολλές από τις ίδιες προκλήσεις και επιταγές που αντιμετωπίζουν οι επιχειρηματίες στο άλλο άκρο του φάσματος της νομιμότητας.¹⁵⁷ Η μόνη διαφορά μεταξύ του Ο.Ε. και των νόμιμων επιχειρήσεων, σύμφωνα με τον Smith, είναι ότι οι οργανωμένοι εγκληματίες διαπραγματεύονται παράνομα προϊόντα, ενώ οι νόμιμες επιχειρήσεις γενικά δεν το κάνουν.¹⁵⁸

Αυτή η θεωρία βασίζεται στην ιδέα ότι το Ο.Ε. αποτελεί εκδήλωση ευρύτερων οικονομικών και κοινωνικών προβλημάτων στα οποία η οργάνωση του εγκλήματος και οι σχέσεις που διέπουν τη συμπεριφορά των παράνομων επιχειρηματιών είναι απλώς σημεία μιας συνέχειας της οικονομικής δραστηριότητας. Ο Smith ισχυρίζεται ότι «οι επιχειρηματικές συναλλαγές μπορούν να ταξινομηθούν σε μια κλίμακα που αντικατοπτρίζει επίπεδα νομιμότητας μέσα σε μια συγκεκριμένη αγορά». Καθορίζει τις παράνομες επιχειρήσεις ως «την επέκταση των δραστηριοτήτων της νόμιμης αγοράς στην παράνομη άκρη του φάσματος της αγοράς, σε περιοχές που συνήθως απαγορεύονται (δηλαδή, πέρα από τα υπάρχοντα όρια του νόμου) για την επιδίωξη κέρδους και ως απάντηση σε λανθάνουσα παράνομη ζήτηση».¹⁵⁹

Στην επιχειρηματική του προσέγγιση ο Reuter (1983) αντιλαμβάνεται το Ο.Ε. ως την επέκταση των νόμιμων δραστηριοτήτων της αγοράς σε παράνομες σφαίρες, καταλήγοντας

¹⁵⁴Liddick, D. (1999). όπ. π.,σ. 403-430.

¹⁵⁵Σταμούλη, Ε. (2015). όπ. π., σ. 111.

¹⁵⁶Σταμούλη, Ε. (2015). όπ. π., σ. 111.

¹⁵⁷Von Lampe, K.(2016). όπ. π.,σ. 41,Albini, L. J. (1971). όπ. π.,σ. 284.

¹⁵⁸Albanse, J. S. (2007). όπ. π.,σ. 112.

¹⁵⁹Liddick, D. (1999). όπ. π., σ. 403-430.

ότι «η οργάνωση των παράνομων αγορών καθορίζεται σε μεγάλο βαθμό από οικονομικές δυνάμεις».¹⁶⁰

Η επιχειρηματική προσέγγιση για τη μελέτη του προβλήματος του Ο.Ε., θεμελιώνεται στον δομολειτουργισμό, τη θεωρία γενικών συστημάτων και τις θεωρίες για τις επίσημες νόμιμες οργανώσεις.¹⁶¹ Σημαντικό μειονέκτημα της είναι ότι παραγκωνίζει το ρόλο των σχέσεων εξουσίας και θέτει την πολιτική και οικονομική ελίτ και τους εκπροσώπους της κρατικής εξουσίας στο περιθώριο των εγκληματικών οργανώσεων.¹⁶² Άλλα μειονεκτήματα της είναι ότι δεν εξηγεί τα κίνητρα που ωθούν τα εγκληματικά δίκτυα στη δημιουργία τους και αδυνατεί να διαχωρίσει το οικονομικό από το Ο.Ε., τα οποία αν και εμφανίζουν κοινά σημεία, διαφοροποιούνται σε πολλά άλλα.¹⁶³

2.4. Το νεοθετικιστικό παράδειγμα: η θεωρία της οργάνωσης, τα logistics και η θεωρία των δικτύων

Οι θεωρίες αυτές προσεγγίζουν το φαινόμενο του Ο.Ε. μέσα από τη μελέτη της δομής τους και του περιβάλλοντος τους με επιχειρησιακούς όρους.¹⁶⁴

2.4.1. Η θεωρία της «οργάνωσης» (organization theory)

Αυτή η θεωρία εξετάζει τις επιχειρήσεις Ο.Ε. αναλύοντας την οργανωτική τους δομή. Υποστηρίζει ότι η δομή των επιχειρήσεων του Ο.Ε. επηρεάζεται από τους ίδιους παράγοντες που διαμορφώνουν τις επιχειρήσεις της νόμιμης οικονομίας. Όλοι οι οργανισμοί, παράνομοι ή νόμιμοι, επιδιώκουν να μεγιστοποιήσουν τις ευκαιρίες δημιουργίας κέρδους στο περιβάλλον τους σύμφωνα με την ορθολογική προοπτική. Οι επιχειρήσεις Ο.Ε. προσαρμόζουν τις δομές και τις λειτουργίες τους για να εκμεταλλευτούν τις διαθέσιμες ευκαιρίες για κέρδος στην ιδιαίτερη περιβαλλοντική τους θέση. Η θεωρία οργάνωσης υποθέτει ότι ένας περιορισμένος αριθμός δομικών μορφών θα προσαρμοστεί σε οποιαδήποτε δεδομένη περιβαλλοντική θέση. Οι μορφές οργάνωσης που είναι πιο αποτελεσματικές σε ένα συγκεκριμένο περιβάλλον θα επιβιώσουν του ανταγωνισμού, θα ευημερήσουν και θα τις μιμηθούν άλλοι που επιδιώκουν να εκμεταλλευτούν αυτήν την περιβαλλοντική θέση. Άλλες δομικές μορφές δεν θα είναι βιώσιμες ή δεν θα μπορούν να

¹⁶⁰Liddick, D. (1999). όπ. π., σ. 403-430.

¹⁶¹Liddick, D. (1999). όπ. π., σ. 403-430.

¹⁶²Σταμούλη, Ε. (2015). όπ. π., σ. 113.

¹⁶³Σταμούλη, Ε. (2015). όπ. π., σ. 114.

¹⁶⁴Σταμούλη, Ε. (2019), όπ. π., σ.219.

προσαρμοστούν στις περιβαλλοντικές αλλαγές και θα μαραίνονται και τελικά θα πάψουν να υπάρχουν. Ο βαθμός συγκεντρωτισμού της εξουσίας σε έναν οργανισμό, τα πρότυπα επικοινωνίας και ο βαθμός διακριτικής λήψης αποφάσεων, ο συγκεντρωτισμός της πληροφορίας, η έκταση και ο τρόπος καταμερισμού της εργασίας και η συνακόλουθη εξειδίκευση των οργανωτικών συμμετεχόντων και υπομονάδων, η ηλικία και το μέγεθος του και τα τεχνικά συστήματα που χρησιμοποιείστον πυρήνα λειτουργίας του, διαφοροποιούνται και καθορίζονται από τις περιβαλλοντικές συνθήκες (πολυπλοκότητα, ποικιλομορφία, σταθερότητα και εχθρότητα), το οικονομικό περιβάλλον στο οποίο αναπτύσσεται η παράνομη δραστηριότητα (π.χ. διαθέσιμο προσφερόμενο επενδυτικό κεφάλαιο) καθώς και από τα διαφορετικά στάδια αυτής (π.χ. παραγωγή, εισαγωγή, χονδρική και λιανική πώληση).¹⁶⁵

2.4.2. Η λογιστική θεωρία του οργανωμένου εγκλήματος

Η λογιστική θεωρία των Sieber και Bogel προσεγγίζει το Ο.Ε. από την οπτική των επιχειρήσεων και στηρίζεται στην άποψη ότι η δομή και λειτουργία τους έχει τα ίδια χαρακτηριστικά με αυτά των νόμιμων επιχειρήσεων. Ειδικότερα, καίριες δραστηριότητες των παράνομων επιχειρήσεων όπως η εξεύρεση κατάλληλου προσωπικού, η προώθηση συμφερόντων και η μεγιστοποίηση του κέρδους, συντελούνται με την ίδια τεχνογνωσία που διέπει τις νόμιμες επιχειρήσεις. Το λογιστικό μοντέλο επικεντρώνεται στα επιμέρους στάδια καταμερισμού της εργασίας, στον τρόπο εφοδιασμού, παραγωγής και διάθεσης των προωθούμενων προϊόντων και παρεχόμενων υπηρεσιών, στον τρόπο διοχέτευσης των κερδών σε νόμιμες πηγές καθώς και στον τρόπο/βαθμόπου διανέμεται η πληροφορία και συγκαλύπτονται οι παράνομες πράξεις, τονίζοντας ότι όλα αυτά τα στάδια συντελούνται με τις ίδιες διαδικασίες που ακολουθούν και οι νόμιμες επιχειρήσεις.¹⁶⁶ Το γεγονός αυτό μαρτυρεί τα λεπτά διαχωριστικά όρια μεταξύ νομιμότητας και παρανομίας. Επίσης, κατανοώντας πως λειτουργεί η αγορά και τους κανόνες από τους οποίους διέπεται καθώς και το πως διαρθρώνονται οι δραστηριότητες των νόμιμων επιχειρήσεων, μπορούμε να εισχωρήσουμε στον πυρήνα των εγκληματικών δραστηριοτήτων.¹⁶⁷

2.4.3. Η θεωρία των εγκληματικών δικτύων (Criminal Networks Theory)

¹⁶⁵Southerland, M.D., & Potter, G., (1993). *Applying Organization Theory to Organized Crime*, Journal Of Contemporary Criminal Justice, vol.9 , σ.251.

¹⁶⁶ Σταμούλη Ε. (2019), όπ. π., σ.219.

¹⁶⁷Σταμούλη Ε. (2015). όπ. π., σ. 114.

Στις μέρες μας, η προσέγγιση της μορφολογίας και της λειτουργίας της οργανωμένης εγκληματικής δραστηριότητας, γίνεται κυρίως μέσω της θεωρίας των «κοινωνικών δικτύων» (Social Network Theory).¹⁶⁸ Η ιδέα αυτή ως μέθοδος εξήγησης και ανάλυσης του Ο.Ε., βασίζεται στο συμπέρασμα ότι το Ο.Ε. δεν λειτουργεί μέσα σε ένα κοινωνικό κενό αλλά αλληλοεπιδρά με το κοινωνικό του περιβάλλον, όπως συμβαίνει σε ένα κοινωνικό δίκτυο.¹⁶⁹ Οι εγκληματικές συναλλαγές είναι πρωτίστως κοινωνικές συναλλαγές, «ενσωματωμένες» μέσα σε ρευστά και δυναμικά δίκτυα προσωπικών σχέσεων.¹⁷⁰ Η μεθοδολογία που βασίζεται στην ανάλυση δικτύου ασχολείται με «αλληλεπικαλυπτόμενες και αλληλένδετες κοινωνικές σχέσεις» και αντιτίθεται στην αναχρονιστική ιεραρχική δομή και την «εξωγήινη» συνωμοσία του Ο.Ε. που έτειναν να κυριαρχούν στις παραδοσιακές θεωρητικές μελέτες και στα μέσα μαζικής ενημέρωσης.¹⁷¹

Τα εγκληματικά δίκτυα συνεπάγονται την ύπαρξη αλληλεξαρτώμενων μονάδων που συνδέονται με ένα ευρύ φάσμα δεσμών, συμπεριλαμβανομένης της συγγένειας, της εθνότητας, της πολιτισμικής ομοιογένειας, της κοινωνικής εγγύτητας ή απλώς από επιχειρηματικές συνεργασίες. Το δικτυακό Ο.Ε. συνδυάζει έναν διαφορετικό αριθμό από αυτούς τους δεσμούς.¹⁷² Η ανάλυση εγκληματικών δικτύων εστιάζει στην παρατήρηση εάν και πώς οι ανωτέρω εγκληματικές μονάδες (άτομα, ομάδες, οργανώσεις) συνδέονται μεταξύ τους, ποιες είναι οι ιδιότητες τους, (βασικά βιογραφικά στοιχεία όπως η ηλικία και το φύλο, ή και πιο σύνθετα χαρακτηριστικά, όπως οι ατομικές δεξιότητες τους), ποιες είναι οι σχέσεις ή μη που αναπτύσσουν μεταξύ τους (συγγενικές, φιλικές, θρησκευτικές, οικονομικές)¹⁷³ και με ποιο τρόπο διαπράττουν αυτές από κοινού ένα έγκλημα.¹⁷⁴ Το δίκτυο μπορεί να περιλαμβάνει ιεραρχικά υποσύνολα στον ίδιο βαθμό που μπορεί να ενσωματώσει ως συμμετέχοντες ελεύθερους επαγγελματίες και εφήμερες ομάδες.¹⁷⁵

Οι αναλύσεις δικτύου επιτρέπουν την περιγραφή των διαφορετικών τύπων συνεργασίας που υπάρχουν μέσα στους δύο πόλους του δομικού συνεχούς («ιεραρχικές και σφιχτές

¹⁶⁸ Σταμούλη, Ε. (2015). όπ. π., σ. 114.

¹⁶⁹ Paoli, L. (2014). *The Oxford Handbook of Organized Crime*, New York: Oxford University Press, σ. 38.

¹⁷⁰ Paoli, L. (2014). όπ. π., σ. 104.

¹⁷¹ Paoli, L. (2014). όπ. π., σ. 105.

¹⁷² Gounev, P. & Ruggiero V. (2012). *Corruption and Organized Crime in Europe_ Illegal partnerships*, London: Routledge, σ. 10.

¹⁷³ Burcher, M (2020). *Social Network Analysis and Law Enforcement_ Applications for Intelligence Analysis*, London: Palgrave Macmillan, σ. 12.

¹⁷⁴ Von Lampe, K. (2016). όπ. π., σ. 47.

¹⁷⁵ Morselli, C. (2009). *Inside Criminal Networks*, Montreal: Springer, σ. 161.

οργανώσεις» από τη μια πλευρά και «χαλαρά δίκτυα» από την άλλη) χωρίς προδιάθεση προς οποιαδήποτε συγκεκριμένη δομή.¹⁷⁶ Επίσης διακρίνονται δύο τύποι δικτύων που σχετίζονται με την κατανόηση του Ο.Ε. και αυτά είναι τα δίκτυα συνεταιρισμών που παρέχουν μια βάση εμπιστοσύνης μεταξύ των παραβατών και τα επιχειρηματικά δίκτυα που οργανώνουν τις σχέσεις των δραστών γύρω από συγκεκριμένες εγκληματικές δραστηριότητες.¹⁷⁷ Μπορεί να υπάρχουν κεντρικά/κομβικά δίκτυα που περιλαμβάνουν περιφερειακούς κόμβους συνδεδεμένους με έναν κορυφαίο πυρήνα. Οι βασικοί παίκτες μπορούν να ξεκινήσουν σχέδια και να παρέχουν οδηγίες σε περιφερειακούς πράκτορες, που δεν αλληλοεπιδρούν μεταξύ τους. Μπορεί επίσης να υπάρχουν δίκτυα «αλυσίδων» που εμπλέκουν τη ροή των πληροφοριών και τη θέσπιση σχημάτων με γραμμικό τρόπο χωρίς ακριβή πυρήνα εντολής.¹⁷⁸

Η ευελιξία, η ρευστότητα, η προσαρμοστικότητα και η ανθεκτικότητα είναι από τα κύρια χαρακτηριστικά των εγκληματικών δικτύων. Η ευελιξία του δικτύου έγκειται στο κοινό έδαφος που υπάρχει για την αλληλεπίδραση μεταξύ των ατομικών και συλλογικών συμφερόντων. Η ιδέα της ευελιξίας είναι επίσης συμβατή με τα ευκαιριακά, βραχυπρόθεσμα και παρορμητικά χαρακτηριστικά που σχετίζονται γενικά με τους παραβάτες. Αυτό που απαιτεί η συμμετοχή στο έγκλημα είναι η ικανότητα αντίδρασης γρήγορα και τα δίκτυα είναι τα οργανωτικά συστήματα στα οποία τέτοιες αντιδράσεις εκδηλώνονται καταλλήλότερα.¹⁷⁹ Κατά μία άποψη, δεν υπάρχει καμία αντίφαση μεταξύ του παράνομου δικτύου, των βραχυπρόθεσμων σχέσεων του, των μεταβαλλόμενων συνασπισμών και της ύπαρξης συνεχών επιχειρήσεων ως οργανωτικών οντοτήτων. Οι μικροί οργανισμοί δικτύων προσανατολισμένοι στη δράση δεν αποκλείουν την ύπαρξη μεγάλων οργανωτικών εγκληματικών δικτύων, τα οποία μπορούν να διατηρηθούν για χονδρική πώληση διατηρώντας χωριστά τα συστατικά μέρη του δικτύου.¹⁸⁰

Η φύση των εγκληματικών δικτύων επίσης εξηγεί την ανθεκτικότητα. Στα δίκτυα, κανείς δεν είναι πραγματικά αναντικατάστατος. Ακόμα και σημαντικά πρόσωπα, όπως επενδυτές, διοργανωτές και διευκολυντές, μπορούν να αντικατασταθούν από άλλους. Οι παραβάτες έρχονται σε επαφή με εγκληματικά δίκτυα μέσω των κοινωνικών σχέσεων και -καθώς

¹⁷⁶ Paoli, L. (2014). όπ. π., σ. 105.

¹⁷⁷ Morselli, C. (2009). όπ. π., σ. 11.

¹⁷⁸ Gounev, P. & Ruggiero V. (2012). όπ. π., σ. 11.

¹⁷⁹ Morselli, C. (2009), όπ. π., σ. 11.

¹⁸⁰ Paoli, L. (2014). όπ. π., σ. 296.

προχωρούν - η εξάρτησή τους από τους πόρους άλλων ανθρώπων (όπως τα χρήματα, οι γνώσεις και οι επαφές) μειώνεται σταδιακά. Στη συνέχεια, επιλέγουν τους δικούς τους τρόπους. Δημιουργούν νέες εγκληματικές ομάδες προσελκύνοντας ανθρώπους από τα δικά τους κοινωνικά περιβάλλοντα και η ιστορία ξεκινά από την αρχή.¹⁸¹ Με αυτόν τον τρόπο τα εγκληματικά δίκτυα υπόκεινται ελάχιστες ζημιές από συλλήψεις ή εσωτερικές κρίσεις. Οι σύνδεσμοι μπορεί να χαθούν, αλλά η αλυσίδα επισκευάζεται εύκολα.¹⁸² Οι ρευστές δομές δικτύου καθιστούν δυσκολότερη για την επιβολή του νόμου, τη διείσδυση, τη διακοπή και την εξάρθρωση τους.¹⁸³ Το ρευστό δίκτυο παρέχει υποστήριξη, δομή και πιθανές συνδέσεις που μπορούν να ενεργοποιηθούν όταν είναι βολικό ή ωφέλιμο για τους εμπλεκόμενους.¹⁸⁴

Θα μπορούσε επίσης να προταθεί, ότι η ανάπτυξη του τύπου δικτύου Ο.Ε. είναι αποτέλεσμα συμμαχιών και παράνομων συνεργασιών με μη συμβατικούς εγκληματίες, όπως παραβάτες του λευκού κολάρου, μία περίπτωση που καθιστά άχρηστες τις παλιές ιεραρχικές και πολιτισμικά ομοιογενείς ομάδες.¹⁸⁵ Όπως αναφέρει ο Ruggiero, είναι μέσα σε τέτοια δίκτυα συνεργασίας, που άτομα από τη νόμιμη σφαίρα, επιχειρηματίες, πολιτικοί και κρατικοί λειτουργοί συνδέονται υπό όρους σύμπτωσης ατομικών, οικονομικών, πολιτικών ή άλλων επιδιώξεων με τους επιχειρηματικούς εγκληματίες, γκάγκστερ και ηγέτες συνδικάτων και λειτουργώντας μέσα από μια αδιάκοπη ροή πληροφορίας και γνώσης, συνθέτουν έναν μεταβαλλόμενο συνασπισμό ατόμων που εκδηλώνει με τον πιο κατηγορηματικό τρόπο τη συμβίωση νομιμότητας – παρανομίας.¹⁸⁶ Τα δίκτυα αυτά, σηματοδοτούν την ίδρυση των βρώμικων οικονομιών και ασαφών επιχειρηματικών σταδιοδρομιών, δηλαδή την επέκταση των γκρι επιχειρηματικών περιοχών όπου συμβαίνουν αλληλοεπικαλύψεις μεταξύ λευκών εγκλημάτων και ξεκάθαρων ειδών του συμβατικού Ο.Ε.. Η φύση και οι λειτουργίες αυτών των οικονομιών αποκτούν νόημα μέσα στο πλαίσιο στο οποίο η νόμιμη, ημι-νόμιμη και οι απροκάλυπτα παράνομες οικονομίες αναπτύσσουν συνεχώς σημεία επαφής, κοινά συμφέροντα και στρατηγικές. Μαζί, σχηματίζουν όπως αναφέρουν οι Hobbs και Ruggiero «κακές επιχειρήσεις» ή «βρώμικες οικονομίες».¹⁸⁷

¹⁸¹Paoli, L. (2014). όπ. π., σ. 40.

¹⁸²Paoli, L. (2014). όπ. π., σ. 40.

¹⁸³Gounev, P. & Ruggiero V. (2012). όπ. π., σ. 10.

¹⁸⁴Paoli, L. (2014). όπ. π., σ. 259.

¹⁸⁵Gounev, P. & Ruggiero V. (2012). όπ. π., σ. 10.

¹⁸⁶Paoli, L. (2014). όπ. π., σ. 104.

¹⁸⁷Gounev, P. & Ruggiero V. (2012). όπ. π., σ. 11.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Π.

ΤΟ ΟΡΓΑΝΩΜΕΝΟ ΈΓΚΛΗΜΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ – ΤΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΜΕΤΑΒΟΛΕΣ

Οικονομικές μελέτες που εκπονήθηκαν από εγκληματολόγους ερευνητές, κατέδειξαν ότι οι δυσχερείς οικονομικές συνθήκες που βιώνουν τα μέλη μιας κοινωνίας ένεκα μιας γενικευμένης δημοσιονομικής κρίσης όπως η ανεργία, η φτώχεια και η εισοδηματική ανισότητα, συσχετίζονται με την αύξηση της οργανωμένης εγκληματικότητας.¹⁸⁸ Για παράδειγμα, οι συντάκτες της μελέτης του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών για τα Ναρκωτικά και το Έγκλημα (U.N.O.D.C.) του 2011 αναφορικά με 15 κράτη – μέλη, κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι οι αλλαγές στους οικονομικούς παράγοντες συσχετίζονται με αλλαγές στις εγκληματικές τάσεις, οδηγώντας σε αξιοσημείωτες εξάρσεις του εγκλήματος κατά τη διάρκεια της παγκόσμιας δημοσιονομικής κρίσης.¹⁸⁹

Στην Ελλάδα, μια χώρα που τα τελευταία χρόνια βρίσκεται στη δίνη μιας βαθιάς οικονομικής κρίσης, η σχέση μεταξύ οικονομικής ύφεσης αφενός και επιπέδων και μορφών εγκληματικότητας αφετέρου, δεν έχει λάβει ακόμη την ανάλογη εγκληματολογική προσοχή. Σύμφωνα με τη Σπινέλλη (2016), η ελληνική βιβλιογραφία σχετικά με την επίδραση της κρίσης στην εγκληματικότητα είναι υποτυπώδης, εάν όχι ανύπαρκτη.¹⁹⁰ Ειδικότερα, δεν υπάρχουν περιοδικές πανελλαδικές μετρήσεις εγκληματικότητας με βάση θυματολογικές έρευνες κατά το πρότυπο του International Crime Victimization Survey (I.C.V.S.), με αποτέλεσμα να περιοριζόμαστε στις εκθέσεις και τα εγκληματολογικά στατιστικά της ΕΛ.ΑΣ. για το Ο.Ε. Τα δεδομένα αυτά, δυστυχώς, δε μας δίδουν την πραγματική ή ολόκληρη την εικόνα του Ο.Ε. στη χώρα μας. Απεναντίας, περιορίζονται στην καταγραφή της δραστηριότητας της ΕΛ.ΑΣ. ή των δικαστηρίων και όχι στην έκταση

¹⁸⁸ Xenakis, S. &Cheliotis, L.K. (2012). *The politics of crime and the financial crisis in Greece*, open-Democracy, ανακτήθηκε 11 Φεβρουαρίου 2023, από <https://www.opendemocracy.net/en/politics-of-crime-and-financial-crisis-in-greece/>

¹⁸⁹ U.N.O.D.C. report (2011). *Monitoring the Impact of Economic Crisis on Crime*. Ανακτήθηκε 11 Φεβρουαρίου 2023 από www.unodc.org/documents/data-and-analysis/statistics/crime/GIVAS_Final_Report.pdf

¹⁹⁰ Σπινέλλη, Δ. Κ. (2016). *Οικονομική κρίση και εγκληματικότητα: Τρεις αφηγήσεις*, σε Έγκλημα και Ποινική Καταστολή σε εποχή κρίσης, Τιμητικός Τόμος στο Νέστορα Κουράκη, Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα.

της εγκληματικότητας.¹⁹¹ Ενώ οι αναλύσεις των τάσεων, των προτύπων ή των παραγόντων που συμβάλλουν στις δραστηριότητες του οργανωμένου εγκλήματος δεν παράγονται ή δημοσιοποιούνται από τις αρχές.¹⁹² Αυτό οφείλεται εν μέρει στην πίεση στους πόρους και στην ανάγκη εστίασης σε βραχυπρόθεσμες επιχειρησιακές προτεραιότητες. Η ελληνική εμπειρία αποκαλύπτει ότι η οικονομική ύφεση μπορεί να συνδέεται, σε διάφορους βαθμούς, με ένα ευρύτερο φάσμα οργανωμένων εγκληματικών συμπεριφορών από αυτό που συνήθως αναγνωρίζεται.¹⁹³

2. Η επίδραση της οικονομικής κρίσης στην μετεξέλιξη του οργανωμένου εγκλήματος στην Ελλάδα την τελευταία δεκαετία.

Η διεθνής οικονομική/δημοσιονομική κρίση της περιόδου 2008 - 2012, είχε εξαιρετικά αρνητικές επιπτώσεις στην οικονομική και κοινωνική ζωή της χώρας μας.¹⁹⁴ Το καπιταλιστικό μοντέλο ανάπτυξης, με τις νεοφιλελεύθερες επενδυτικές πολιτικές του και με τα αυστηρά μέτρα λιτότητας που επέβαλλε προκειμένου να αντιμετωπισθεί η κρίση και να μειωθεί το έλλειμμα του δημόσιου χρέους, οδήγησε στην εκδήλωση μιας γενικευμένης και παρατεταμένης αρνητικής οικονομικής και κοινωνικής κατάστασης, που περιγράφεται κυρίως μέσα από φαινόμενα κοινωνικών και εισοδηματικών ανισοτήτων, ανεργία, φτώχεια, μείωση του βιοτικού επιπέδου και εξαθλίωση ενός σημαντικού ποσοστού πολιτών, ιδιαίτερα των ευάλωτων κοινωνικών τάξεων. Ο κοινωνικός ιστός διασπάστηκε, το αξιακό σύστημα αποσυντέθηκε, η διαφθορά πολλαπλασιάστηκε, η ασφάλεια παραγκωνίστηκε και ένα μεγάλο τμήμα των πολιτών έμεινε εκτός της νόμιμης οικονομίας, βρίσκοντας διέξοδο στην παρανομία και την εγκληματικότητα.¹⁹⁵ Σύμφωνα με τοπικούς εμπειρογνώμονες, έξι συνεχόμενα χρόνια ύφεσης και ένα πακέτο μέτρων λιτότητας άνω των 13,5

¹⁹¹ Σπινέλλη, Δ. Κ. (2016). όπ. π.

¹⁹² Jeffray, C. (2017). *On Tap Europe: Organised Crime and Illicit Trade in Greece: Country Report*, Occasional Papers, 20 February 2017. Ανακτήθηκε 25 Μαΐου 2023 από <https://rusi.org/explore-our-research/publications/occasional-papers/tap-europe-organised-crime-and-illicit-trade-greece-country-report>, σ. 8.

¹⁹³ Xenakis, S. & Cheliotis, L.K. (2012). όπ. π.

¹⁹⁴ Σπινέλλη, Δ. Κ. (2016). όπ. π.

¹⁹⁵ Πουλόπουλος, Χ. (2016). *Η ανθρώπινη αξιοπρέπεια σε κρίση*, σε Έγκλημα και Ποινική Καταστολή σε εποχή κρίσης, Τμητικός Τόμος στο Νέστωρα Κουράκη, Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα., σ.47 επ.

δισεκατομμυρίων ευρώ αντιπροσωπεύουν σημαντικούς παράγοντες, καθώς το ελληνικό διαθέσιμο εισόδημα μειώθηκε κατά περίπου 27% μεταξύ 2008 και 2015.¹⁹⁶

Οι συνθήκες που μεσολάβησαν και ενισχύθηκαν ένεκα της οικονομικής κρίσης στη χώρα μας, κυρίως η υποβάθμιση του επίσημου και ανεπίσημου κοινωνικού ελέγχου με ό,τι αυτό συνεπάγεται για την επαρκή φύλαξη των στόχων (ανθρώπων και αγαθών) και την αποτελεσματική καταστολή του εγκλήματος καθώς και η ανάπτυξη των εγκληματικών ευκαιριών μέσω των ευρύτερων κοινωνικών, οικονομικών και πολιτικών μεταβολών (λ.χ. φοροδιαφυγή, παραεμπόριο κ.λ.π.), αποτέλεσαν ενισχυτικούς παράγοντες του Ο.Ε., σύμφωνα άλλωστε και με τη θεωρία της ευκαιρίας.¹⁹⁷

Από την άλλη πλευρά, όταν οι ευκαιρίες δεν εκδηλώνονται ευδιάκριτα, το λόγο για το έγκλημα αναλαμβάνει το κίνητρο. Σε ένα περιβάλλον οικονομικής δυσπραγίας όπου κυριαρχεί η ανεργία και η εξαθλίωση και το άτομο δεν έχει τα μέσα να επιτύχει νόμιμα τους στόχους του και κυρίως την επιβίωσή του, το εγκληματικό κίνητρο φαντάζει ζωτικής σημασίας. Ενδεικτικά, σύμφωνα με τα στατιστικά στοιχεία της Eurostat, η Ελλάδα τα έτη 2012 έως 2015 κατείχε τα υψηλότερα ποσοστά ανεργίας ανάμεσα στα Κράτη - Μέλη της Ε.Ε. κατά 24,5%, 27,5%, 26.5% και 24,9% αντίστοιχα.¹⁹⁸

Η οικονομική (ορθολογική) θεωρία του εγκλήματος συγκεκριμένα, υποστηρίζει ότι τα άτομα αξιολογούν ορθολογικά τις ζημιές και τα οφέλη των πράξεων τους με γνώμονα το κέρδος και συνεπώς προτιμούν τις παράνομες δραστηριότητες από τις νόμιμες όταν πιστεύουν ότι με αυτόν τον τρόπο τα οφέλη υπερτερούν.¹⁹⁹ Το Ο.Ε., παρέχοντας απασχόληση στους όλο και αυξανόμενους πληθυσμούς που μένουν εκτός νόμιμης οικονομίας, έρχεται να καλύψει το κενό της νόμιμης εργασίας, εξασφαλίζοντας την απαραίτητη συναίνεση για την διατήρηση της λειτουργίας του, συμβάλλοντας με αυτόν τον τρόπο στην εδραίωση του στην νόμιμη καπιταλιστική οικονομία.²⁰⁰

¹⁹⁶ Ελληνική Στατιστική Αρχή, *Κατά Κεφαλή Μεγέθη: ΑΕΠ και Εθνικό Εισόδημα 2015*. Ανακτήθηκε 25 Μαΐου 2023 από <https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SEL33/2015>.

¹⁹⁷ Μπουγάδη, Σ. (2016). *Οικονομική κρίση και εγκλήματα κατά της περιουσίας*, σε Έγκλημα και Ποινική Καταστολή σε εποχή κρίσης, Τιμητικός Τόμος στο Νέστορα Κουράκη, Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα. σ.112 επ.

¹⁹⁸ Eurostat Data Browser- *Unemployment by sex and age – annual data*. Ανακτήθηκε 25 Μαΐου 2023 από https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/UNE_RT_A_H/default/table?lang=en

¹⁹⁹ Μπουγάδη, Σ. (2016). ό.π. π. σ. 112 επ.

²⁰⁰ Σταμούλη, Ε. (2020). *Το σοκ της πανδημίας του κορονοϊού και η επίδρασή του στις παράνομες αγορές του οργανωμένου εγκλήματος*. Εγκληματολόγοι, Ενημερωτικό Δελτίο της Ελληνικής Εταιρείας Μελέτης του

Η οικονομική κρίση επιπρόσθετα, επιφέρει την χαλάρωση των δεσμεύσεων που αναπτύσσονται μέσα στα κοινωνικά σύνολα όπως είναι η οικογένεια, το σχολείο και η εργασία, με αποτέλεσμα, σύμφωνα με την θεωρία των κοινωνικών δεσμών (Hirschi, 1969, Hirschi & Gottfredson, 1994), τα άτομα να γίνονται πιο επιρρεπείς σε εγκληματικές δραστηριότητες.²⁰¹

Οι πιο σύγχρονες θεωρητικές προσεγγίσεις, εντούτοις, υποστηρίζουν ότι όχι μόνο η οικονομική δυσπραγία αλλά και η ευημερία μπορεί να προκαλέσει αύξηση της οργανωμένης εγκληματικότητας, στο μέτρο που η αύξηση των υλικών αγαθών και η ανάπτυξη περισσότερων δραστηριοτήτων από τους ανθρώπους, τελικά εκθέτουν τους ίδιους αλλά και την περιουσία τους σε παράνομες επιθέσεις, ενώ είναι πιθανό η οικονομική ύφεση να οδηγήσει σε μείωση του εγκλήματος λόγω της μείωσης της αξίας ή της διαθεσιμότητας των εγκληματικών στόχων που επιφέρει.²⁰² Ο Καρύδης αντλώντας στοιχεία από την ελληνική πραγματικότητα, εξηγεί επιστημονικά ότι κατά την περίοδο της οικονομικής ύφεσης, μειώθηκαν συγκεκριμένες εκφάνσεις του Ο.Ε. και αυτό διότι η έλλειψη χρήματος και δη του μαύρου, στέρησε από τους επίδοξους κακοποιούς το κίνητρο που να δικαιολογεί το βαρύ έγκλημα. Σύμφωνα άλλωστε με τον ίδιο, «η άνθηση του οργανωμένου εγκλήματος συνήθως συνοδεύεται από συνθήκες ευμάρειας και ακμής της μαύρης οικονομίας. Σε συνθήκες κρίσης δεν υπάρχει λόγος διεκδίκησης υψηλού οφέλους».²⁰³

Στην έκθεση της Europol για το σοβαρό και οργανωμένο έγκλημα στην Ευρώπη (SOCTA 2013), η οικονομική κρίση προκρίνεται ως ο βασικότερος ενισχυτικός παράγοντας που διαμορφώνει την φύση και διευκολύνει την δράση του Ο.Ε. δημιουργώντας νέες ευκαιρίες. Σύμφωνα με την έκθεση, η οικονομική κρίση δεν οδήγησε απαραίτητα σε αύξηση του Ο.Ε., αλλά συντέλεσε στην ποιοτική αναδιάρθρωση των εγκληματικών δραστηριοτήτων σε πιο επικερδείς και με λιγότερο ρίσκο και στην αναβάθμιση του τρόπου δράσης (modus operandi) των οργανωμένων εγκληματικών ομάδων σε πιο δικτυακές μορφές με

Εγκλήματος και του Κοινωνικού Ελέγχου για την Κριτική Εγκληματολογία, την Κοινωνική Δικαιοσύνη, την Αποκαταστατική Δικαιοσύνη & τα Ανθρώπινα Δικαιώματα. Τεύχος 6, Μάιος 2020. σ. 30-37.

²⁰¹ Μπουγάδη, Σ. (2016). όπ. π. σ. 112 επ.

²⁰² Μπουγάδη, Σ. (2016). όπ. π. σ. 112 επ.

²⁰³ Παπαδημητρώπουλος, Γ.Δ. (2016). *Οικονομική κρίση και εγκληματικότητα*, σε Έγκλημα και Ποινική Καταστολή σε εποχή κρίσης, Τιμητικός Τόμος στο Νέστωρα Κουράκη, Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα.

διασυνοριακή/διεθνική δράση.²⁰⁴ Η έκθεση συνοψίζει πέντε διαπιστώσεις για το οργανωμένο έγκλημα αναφορικά με την οικονομική κρίση.

Πρώτον, άνθισε το οργανωμένο παραεμπόριο με την δημιουργία νέων παράνομων αγορών και την διεύρυνση των υπαρχουσών. Η μείωση των μισθών και της δύναμης δαπανών την τελευταία δεκαετία οδήγησε ορισμένους Έλληνες να αναζητήσουν εναλλακτικούς τρόπους αγοράς αγαθών και υπηρεσιών.²⁰⁵ Η κοινωνική αυτή αποδοχή του παράνομου εμπορίου τροφοδότησε μια ζήτηση που οι οργανωμένοι εγκληματίες μπόρεσαν να στοχεύσουν και να εκμεταλλευτούν. Ανταποκρινόμενοι στη ζήτηση αυτή, οι τελευταίοι διεύρυναν το είδος των παραπονημένων προϊόντων τους και πλέον πέρα των παραδοσιακών πολυτελών αγαθών, ξεκίνησαν να παραποιούν και καθημερινά καταναλωτικά προϊόντα όπως καθαριστικά, τρόφιμα, καλλυντικά και φαρμακευτικά προϊόντα. Η παράνομη αγορά των καπνικών προϊόντων δε, παρουσίασε τεράστια άνθιση. Δεύτερον, παρουσιάζεται άνθηση στην αγορά της διευκόλυνσης της παράνομης μετανάστευσης στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Παγκόσμιες ανισότητες συνεχίζουν να ωθούν μετανάστες προς την Ευρωπαϊκή Ένωση παρέχοντας στις οργανωμένες εγκληματικές ομάδες μια μεγάλη βάση πελατών. Στη χώρα μας, στην επίσημη έκθεση της ΕΛ.ΑΣ. του 2011 για το Ο.Ε., γίνεται ιδιαίτερη αναφορά σε αυτό το χαρακτηριστικό της οικονομικής κρίσης που είναι η «δημιουργία ευκαιριών για την δράση των εγκληματικών ομάδων και των προϋποθέσεων για τη στρατολόγηση ατόμων, κυρίως αλλοδαπών, που αντιμετωπίζουν προβλήματα επιβίωσης».²⁰⁶ Τρίτον, οι ανωτέρω μετανάστες αποτελούν πρώτης τάξης εργατικό δυναμικό αλλά και αντικείμενο εκμετάλλευσης από τα δίκτυα παραγωγής και διακίνησης παράνομων αγαθών που αναζητούν να μειώσουν το κόστος παραγωγής. Τέταρτον, η οικονομική κρίση ίσως να έχει οδηγήσει σε αυξανόμενη επιδεκτικότητα για διαφθορά από άτομα που κατέχουν θέσεις κλειδιά στον δημόσιο τομέα, κυρίως σε χώρες όπου επιβλήθηκαν μεγάλες περικοπές μισθών. Μειωμένα εισοδήματα και λιγότερες επαγγελματικές ευκαιρίες ευνοούν την δράση των εγκληματικών οργανώσεων μέσω της δημιουργίας σχέσεων αλληλοϋποστήριξης. Τέλος, τα μέτρα λιτότητας στον δημόσιο τομέα, συμπεριλαμβανομένης της μείωσης των εξόδων στην έννομη τάξη, μπορούν να ελαττώσουν τα μέτρα πρόληψης που στοχεύουν

²⁰⁴Europol(2013). *EU Serious and Organized Crime Threat Assessment (SOCTA)2013*. Ανακτήθηκε 1 Μαρτίου 2023 από <https://www.europol.europa.eu/publications-events/main-reports/eu-serious-and-organised-crime-threat-assessment-socta-2013>, Χάγη: Europol, σ.11.

²⁰⁵ Jeffray, C. (2017). όπ. π. σ. ix

²⁰⁶ Σταμούλη, Ε. (2015). όπ. π. σ. 224

στην αύξηση της ασφάλειας εξαιτίας του υψηλού τους κόστους, με αποτέλεσμα οι οργανωμένες εγκληματικές ομάδες να επιχειρούν πιο εύκολα και να παραμένουν αθέατες για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα.²⁰⁷

Στην περίπτωση της Ελλάδας, η οικονομική κρίση, όπως προκύπτει από τις εκθέσεις της ΕΛ.ΑΣ. για το 2011 και 2012,²⁰⁸ έχει μεταβάλει το Ο.Ε. ποιοτικά και ποσοτικά και προκρίνεται ως η κύρια συνθήκη εκδήλωσης και ανάπτυξης των οργανωμένων εγκληματικών δραστηριοτήτων. Η Σταμούλη Ε. (2015) στο πλαίσιο εκπόνησης της διδακτορικής διατριβής, διεξήγαγε μια εμπειρική έρευνα σχετικά με το Ο.Ε. στην Ελλάδα την περίοδο της οικονομικής κρίσης, εξάγοντας πολύτιμα συμπεράσματα. Συγκρίνοντας τους αριθμούς των υποθέσεων εγκληματικών οργανώσεων που απασχόλησαν την ελληνική έννομη τάξη τα έτη 1997, 2003, 2004, 2005 και 2011, διαπίστωσε μια διαχρονική αύξηση στην δράση νέων οργανωμένων εγκληματικών ομάδων.²⁰⁹ Η αύξηση αυτή αποτυπώνεται τόσο σε επιχειρησιακό επίπεδο όσο και σε δικαστηριακό επίπεδο. Πέρα όμως από την γενικότερη αύξηση, παρατηρούνται μεταβολές στις οργανωμένες εγκληματικές δραστηριότητες οι οποίες επηρεάζονται άμεσα από την οικονομική κρίση. Ενδεικτικά αναφέρεται το λαθρεμπόριο καπνού και η εκβίαση υπό τη μορφή παροχής προστασίας. Στην πρώτη περίπτωση, η οικονομική κρίση φαίνεται να έχει λειτουργήσει ισχυροποιητικά, κυρίως ένεκα της έξαρσης του παραοικονομίας και του παραεμπορίου, ενώ στη δεύτερη φαίνεται να έχει επιδράσει αρνητικά λόγω της μείωσης της προσφοράς.

2.1. Το λαθρεμπόριο καπνού και η ενίσχυση του ως οργανωμένη εγκληματική δραστηριότητα στην εποχή της κρίσης.

Το λαθρεμπόριο καπνού αποτελεί μία διαχρονική εγκληματική δραστηριότητα στην Ελλάδα. Έχει βαθιές ιστορικές ρίζες στο ελληνικό πλαίσιο καθώς στα τέλη του 19ου αιώνα, η διαδρομή Θεσσαλονίκη-Μασσαλία ήταν ένας από τους κύριους θαλάσσιους δρόμους για

²⁰⁷ Europol, SOCTA. (2013). όπ. π., σ. 11-12.

²⁰⁸ ΕΛ.ΑΣ. (2013). *Ετήσια έκθεση για το οργανωμένο έγκλημα στην Ελλάδα, έτος 2011*. Αθήνα: ΚΕ.ΣΥ.ΔΕΠ, ανακτήθηκε 01^η Μαρτίου 2023, από <https://www.astynomia.gr/2013/05/27/ekthesi-organomenou-egklimatos-gia-to-etos-2011/>, σ. 3.

²⁰⁹ Σταμούλη, Ε. (2016). *Οργανωμένο έγκλημα και οικονομική κρίση: τάσεις και μεταβολές*, σε Γασπαρινάτου, Μ. (επιμ.) *Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης*. Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Νέστορα Κουράκη. Α' Τόμος, Σάκκουλα, Αθήνα, σ. 1213

το λαθρεμπόριο βουλγαρικού καπνού στη Δυτική Ευρώπη (Hozic, 2004).²¹⁰ Σε αυτό συνετέλεσε, μεταξύ άλλων, η κομβική γεωγραφική θέση της χώρας μας, η οποία αποτελεί το σταυροδρόμι των ηπειρωτικών οδών από τη Βόρεια Αφρική και την Ασία προς την Ευρώπη, ειδικά προς το βόρειο και κεντρικό και το τμήμα της, καθώς και η έκταση και η μορφολογία της, στοιχεία που διευκολύνουν την εισαγωγή και μεταφορά λαθραίων προϊόντων γενικά, καθιστώντας την με αυτόν τον τρόπο χώρα παραγωγής, διέλευσης και προορισμού.²¹¹ Το λαθρεμπόριο καπνού λειτουργεί με χαρακτηριστικά που παραπέμπουν στο διασυνοριακό και διεθνικό οργανωμένο έγκλημα, αφού απαρτίζεται κυρίως από οργανωμένες εγκληματικές ομάδες με μέλη διαφόρων εθνικοτήτων και η δράση τους εκτείνεται σε περισσότερες χώρες.²¹² Σήμερα, η συντριπτική πλειονότητα του λαθρεμπορίου καπνού φαίνεται να γίνεται μέσω πλοίων μεταφοράς εμπορευματοκιβωτίων και κυρίως συνίσταται σε μεταφορτώσεις μέσω των λιμανιών του Πειραιά και της Θεσσαλονίκης, όπου σημειώνονται οι περισσότερες κατασχέσεις.²¹³

2.1.1. Η παράνομη αγορά - Στατιστικά στοιχεία

Ως οργανωμένη εγκληματική δραστηριότητα, παρουσίασε αξιοσημείωτη ανάπτυξη στην Ελλάδα την τελευταία δεκαετία. Σύμφωνα με την έκθεση της ΕΛ.ΑΣ. για το Ο.Ε. κατά το έτος 2011, οι κατασχέσεις λαθραίων τσιγάρων παρουσίασαν αύξηση της τάξης του 37% σε σχέση με τις αντίστοιχες του έτους 2010 ενώ το συνολικό ποσό των διαφυγόντων φόρων και δασμών εκτιμήθηκε σε πάνω από 125 εκατομμύρια ευρώ.²¹⁴ Το Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών (ΚΕΠΕ), καταγράφοντας την πορεία του λαθρεμπορίου τσιγάρων στην Ελλάδα κατά τα έτη 2010-2016, επισήμανε ότι η κατανάλωση των λαθραίων τσιγάρων ανήλθε στο 18,8% το 2012, έναντι 15,9% το 2011 και 12,6% το

²¹⁰ Antonopoulos, A.G. (2008). *The Greek Connection(s): The Social Organization of Cigarette – Smuggling Business in Greece*, *European Journal of Criminology*, 5 (3), pp.263-288. Ανακτήθηκε 20 Μαΐου 2023 από: https://www.researchgate.net/publication/249752218_The_Greek_ConnectionsThe_Social_Organization_of_the_Cigarette-Smuggling_Business_in_Greece, σελ. 2

²¹¹ Χιόνης, Δ. (2016). Το λαθρεμπόριο καπνού στην Ελλάδα της κρίσης, σε Γασπαρινάτου, Μ. (επιμ.) *Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης*. Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Νέστορα Κουράκη. Α' Τόμος, Σάκκουλα, Αθήνα, σ. 1284-1304.

²¹² Centre for the Study of Democracy (2015). *Financing of organised crime report*, Σόφια, σ. 227

²¹³ ΕΛ.ΑΣ. (2013). *Ετήσια έκθεση για το οργανωμένο έγκλημα στην Ελλάδα, έτους 2011*. Αθήνα: ΚΕ.ΣΥ.ΔΕΠ, ανακτήθηκε την 07η Μαρτίου 2023, από <https://www.astynomia.gr>, σ. 37.

²¹⁴ ΕΛ.ΑΣ. (2013).όπ. π. σ. 37.

2010.²¹⁵ Η KPMG στην έκθεση «Project Sun»²¹⁶ εκτίμησε ότι καίτοι οι πωλήσεις καπνού από το 2009 μέχρι το 2015 είχαν μειωθεί σχεδόν στο μισό, από περίπου 31 δισεκατομμύρια τσιγάρα το 2009 σε 16,8 δισεκατομμύρια το 2015, την ίδια στιγμή, το παράνομο μερίδιο αγοράς στα τσιγάρα αυξήθηκε από 3% το 2009 σε 20,6% το 2014, με ελαφρά πτώση το 2015 στο 19,8%. Αυτά τα στατιστικά στοιχεία δείχνουν ότι ένα σημαντικό μέρος του καπνιστικού πληθυσμού άρχισε να αγοράζει τσιγάρα στη μαύρη αγορά και ότι η Ελλάδα δεν είναι μόνο μια σημαντική χώρα διέλευσης για τον καπνό, αλλά και μια ολοένα και πιο σημαντική αγορά προορισμού.²¹⁷

2.1.2. Οι ενισχυτικοί παράγοντες

Ως κύριοι ενισχυτικοί παράγοντες του φαινομένου, αναφέρονται στην έκθεση²¹⁸, η αυξημένη ζήτηση στην ελληνική αγορά φθηνών και αφορολόγητων τσιγάρων κυρίως ένεκα της υψηλής φορολόγησης τους και η κοινωνική ανοχή, η οποία συνοψίζεται στην κοινώς αποδεκτή αντίληψη ότι η αποφυγή πληρωμής φόρου δεν είναι ένα σοβαρό έγκλημα καθώς και στην αδιαφορία για την οικονομική ζημία που προκαλείται στο κράτος από την αγορά λαθραίων προϊόντων καπνού. Ο Αντωνόπουλος²¹⁹, υποστηρίζει ότι ευθύνονται οι χαμηλές «φορολογικές συνειδήσεις» του ελληνικού κοινού και το γεγονός ότι η άτυπη οικονομία στη χώρα που αντιπροσωπεύει έως και το 30% του ΑΕΠ, είναι η μεγαλύτερη άτυπη οικονομία στην ΕΕ (The Economist, 2001). Κατά συνέπεια, το λαθρεμπόριο τσιγάρων μπορεί όχι μόνο να υποστηρίζεται από τους καπνιστές, οι οποίοι αγοράζουν λαθραία τσιγάρα σε ό,τι νομίζουν ως τις «πραγματικές τιμές» των τσιγάρων (Hess, 1996), αλλά και να υποστηρίζεται «ηθικά» από τον πληθυσμό του καπνίσματος γενικά. Με άλλα λόγια, «το ηθικό στάτους» (Tremblay et al., 1998) αυτής της μαύρης αγοράς είναι υψηλό. Έλληνες ειδικοί απέδωσαν την έξαρση του φαινομένου και στην σχετικά εύκολη πρόσβαση σε

²¹⁵ Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών (2020). *Ειδικόί φόροι κατανάλωσης στα καπνικά προϊόντα και τα αλκοολούχα ποτά στην Ελλάδα: Έσοδα και Ελαστικότητες*, Αθήνα, ανακτήθηκε την 08/03/2023, από <https://amelib.seab.gr/archive/item/33346>.

²¹⁶ KPMG, (2016). *Project Sun: A Study of the Illicit Cigarette Market in the European Union, Norway and Switzerland*, 2015 Results, ανακτήθηκε την 25 Μαΐου 2023 από <https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/pdf/2016/06/project-sun-report.pdf>, σ. 64.

²¹⁷ Jeffray, C. (2017). όπ. π. σ. 9-10.

²¹⁸ ΕΛ.ΑΣ. (2013). όπ. π. σ. 37.

²¹⁹ Antonopoulos, G. A. (2008). όπ. π. σ. 3.

υλικοτεχνικό εξοπλισμό στην αρρυθμιστη ανοικτή αγορά για την παραγωγή παράνομου καπνού.²²⁰

Η Σταμούλη Ε. στην μελέτη που πραγματοποίησε,²²¹ αναφέρει ότι οι συνεχείς αυξήσεις του Ειδικού Φόρου Κατανάλωσης και η επιβολή επιπρόσθετων τελών οδήγησαν σε αντίστοιχες αυξήσεις των τιμών των τσιγάρων, καθιστώντας ασύμφορη την αγορά τους από τους καταναλωτές. Όπως τονίζεται στη μελέτη του IOBE του 2014, η Ελλάδα το 2013 παρουσίασε και τη μεγαλύτερη αύξηση στην ΕΕ (+26%) στο λαθρεμπόριο καπνού. Σύμφωνα με την ανωτέρω μελέτη άλλωστε, η ζήτηση για λαθραία τσιγάρα επηρεάζεται από τις τιμές των νόμιμων τσιγάρων και το διαθέσιμο εισόδημα.²²² Η αυξητική αυτή τάση του λαθρεμπορίου τσιγάρων συνεχίστηκε και στα επόμενα έτη, όπως προκύπτει τόσο από τις επίσημες εκθέσεις της Αστυνομίας όσο και από τις κατασχέσεις των τελωνειακών αρχών και το πόρισμα της Έρευνας Άδειων Πακέτων.²²³ Αυτό είχε ως αποτέλεσμα, οι καταναλωτές, των οποίων η αγοραστική δύναμη μειώθηκε αισθητά κατά την διάρκεια της κρίσης, να στρέφονται προς τα λαθραία τσιγάρα και καπνό που διατίθενται στη μαύρη αγορά φθηνότερα.²²⁴

Άλλωστε, η οικονομική κρίση έπληξε σημαντικά τους ευυπόληπτους μικρό – μεσαίους επιχειρηματίες νόμιμης πώλησης καπνικών προϊόντων. Οι νέες συνθήκες της αγοράς, ήτοι, η μείωση της αγοραστικής δύναμης των καταναλωτών και οι αυξήσεις στους φόρους από την μία και η αύξηση της κατανάλωσης των λαθραίων τσιγάρων από την άλλη, ελάττωσε τον τζίρο των επιχειρήσεών τους και απείλησε την βιωσιμότητά τους. Ειδικότερα, από 10.550 σημεία πώλησης που υπήρχαν καταγεγραμμένα το έτος 2009, αυτά μειώθηκαν κατά 39% το έτος 2013, παραμένοντας ενεργά μόλις τα 6.440 εξ αυτών.²²⁵ Τα πρόσωπα αυτά, που ζούσαν μέχρι πρόσφατα αξιοσέβαστες ζωές και με ένα αρκετά διαφορετικό εργασιακό υπόβαθρο, βρήκαν στο λαθρεμπόριο καπνού (van Duynne, 2003) έναν σχετικά εύκολο τρόπο

²²⁰ Jeffray, C. (2017). όπ. π. σ. 11.

²²¹ Σταμούλη, Ε. (2016). όπ. π., σ. 1217

²²² Έρευνα του IOBE (2014). *Αξιολόγηση του υφιστάμενου πλαισίου φορολόγησης των καπνικών προϊόντων στην Ελλάδα*. Ανακτήθηκε 08 Μαρτίου 2023, http://www.iobe.gr/docs/research/RES_04_25092014_PRE_GR.pdf

²²³ Βιδάλη Σ., Γασπαρινάτου Μ. & Σταμούλη Ε. (2018). *Το παράνομο εμπόριο προϊόντων καπνού στον βαλκανικό άξονα: Προσεγγίζοντας τα θεσμικά κενά και τη διαφθορά*. 1^η έκθεση για την Ελλάδα στο πλαίσιο του ερευνητικού προγράμματος «TheillicitTradeTobaccoTrades (ITTP) alongtheBalkanroute:addressinginstitutionalgapsandcorruption».

²²⁴ Σταμούλη, Ε. (2016). όπ. π., σ. 1217

²²⁵ Χιόνης, Δ. (2016). όπ. π., σ. 1284-1304.

να κερδίσουν πρόσθετα ποσά μετρητών που θα αντιστάθμιζε τις «πτώσεις» στις νόμιμες επιχειρήσεις τους με σχετικά μικρούς κινδύνους. Ως αποτέλεσμα, νόμιμα καταστήματα και περίπτερα χρησιμοποιήθηκαν είτε ως σημεία ανεφοδιασμού για πλανόδιους πωλητές είτε ως σημεία όπου κάποιος μπορούσε να αγοράσει μικρές έως μεσαίες ποσότητες τσιγάρων.²²⁶ Η παράνομη αγορά των λαθραίων τσιγάρων κατά γενική διαπίστωση, δεν αποτελεί προϊόν μονοπωλίου αλλοδαπών οργανωμένων εγκληματικών ομάδων που διείσδυσαν στα πεδία της νόμιμης επιχειρηματικότητας, διαφθείροντας την αλλά απεναντίας, αποτελεί προϊόν λανθάνουσας λειτουργίας της νόμιμης οικονομίας, η οποία υιοθετώντας ανήθικες πρακτικές ενεπλάκη στις παράνομες αγορές αποκλειστικά και μόνο για να επιβιώσει.²²⁷

Τέλος, μία σημαντική επίπτωση της κρίσης, ήταν ο περιορισμός των διαθέσιμων πόρων των διωκτικών αρχών για την πάταξη του λαθρεμπορίου τόσο σε επίπεδο ανθρωπίνου δυναμικού όσο και σε επίπεδο υλικοτεχνικών μέσων. Κατά συνέπεια, και παρά τις αυξημένες απαιτήσεις ένεκα της οργανωμένης δράσης των εγκληματικών ομάδων, ο κρατικός μηχανισμός την τελευταία δεκαετία αδυνατούσε να ανταπεξέλθει αποτελεσματικά στην πάταξη του φαινομένου.²²⁸

2.1.3. Η κοινωνική οργάνωση του παράνομου εμπορίου τσιγάρων στην Ελλάδα

Ο τρόπος με τον οποίο οργανώνονται οι εγκληματίες στην Ελλάδα έχει εξελιχθεί από αυστηρές, ιεραρχικές δομές σε ένα πιο ευέλικτο «επιχειρηματικό μοντέλο» στο οποίο δημιουργείται ένα δίκτυο μικρότερων οργανωμένων εγκληματικών ομάδων για μια συγκεκριμένη επιχείρηση. Οι ομάδες που διακινούν λαθραία αγαθά τείνουν να συναλλάσσονται μεταξύ πολλών εμπορευμάτων, εναλλάσσοντας μεταξύ προϊόντων με βάση το κέρδος που μπορεί να επιτευχθεί ανά πάσα στιγμή, ανεξάρτητα από τον κίνδυνο. Πράγματι, οι Αντωνόπουλος και Παπανικολάου²²⁹ αναφέρουν ότι υπήρξαν περιπτώσεις εγκληματιών «επιχειρηματιών» που εμπλέκονταν «ταυτόχρονα στο λαθρεμπόριο τσιγάρων

²²⁶ Antonopoulos, G. A. (2008). όπ. π. σ. 17.

²²⁷ Αντωνόπουλος, Γ. & Hall, S. (2009). Νόμιμες επιχειρήσεις και «οργανωμένο έγκλημα» στην Ελλάδα της οικονομικής κρίσης, στο Βιδάλη, Σ., Κουλούρης, Ν. & Παπαχαράλαμπος, Χ., (επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών: Οικονομικό, Οργανωμένο έγκλημα και Διαφθορά*. Αθήνα: Εκδόσεις ΕΑΠ, σ. 239 – 240.

²²⁸ Χιόνης, Δ. (2016). όπ. π., σ. 1284-1304.

²²⁹ Αντωνόπουλος, Γ & Παπανικολάου Γ. (2014). *«Καπιταλισμός χωρίς άδεια»: η ελληνική περίπτωση. Παράνομες Αγορές και «Οργανωμένο Έγκλημα» στην Ελλάδα (Nijmegen, Ολλανδία: Wolf Legal Publishers, σ. 15.*

και στο λαθρεμπόριο άλλων εμπορευμάτων όπως καυσίμων και φαρμακευτικών προϊόντων».²³⁰

Ακριβώς όπως και με άλλες παράνομες συναλλαγές, υπάρχει μια διάκριση μεταξύ των «επιχειρηματιών» – των οικονομικών υποστηρικτών που έχουν το κεφάλαιο για να επενδύσουν στην παράνομη αγορά – και των «εργαζομένων», συμπεριλαμβανομένων εκείνων που μεταφέρουν και πωλούν τα παράνομα αγαθά. Σέ έγγραφο του 2007, ο Αντωνόπουλος σκιαγράφησε την κοινωνική οργάνωση του παράνομου εμπορίου τσιγάρων στην Ελλάδα. Σύμφωνα με αυτόν, υπάρχει μια σειρά «οντοτήτων» που εμπλέκονται στο λαθρεμπόριο τσιγάρων – άτομα, ομάδες από διαφορετικά κοινωνικο – οικονομικά περιβάλλοντα, με διαφορετική συμμετοχή και ισχυρές συνδέσεις, και δίκτυα – που μπορούν να τοποθετηθούν σε μια συνέχεια. Επιπλέον, υπάρχουν συγκεκριμένοι «παράγοντες» στον κλάδο του λαθρεμπορίου τσιγάρων στην Ελλάδα, συμπεριλαμβανομένων των διεφθαρμένων δημοσίων λειτουργιών και του νομικού τομέα. Αν και η πλειονότητα των ατόμων που συνελήφθησαν για λαθρεμπόριο τσιγάρων από το Λιμενικό Σώμα είναι αλλοδαποί, αυτό δεν αντικατοπτρίζει απαραίτητως τη συμμετοχή των αλλοδαπών σε αυτό το εμπόριο αλλά τη συμμετοχή τους σε αυτές τις «θέσεις» που είναι ευάλωτες στην (επιθετική) επιβολή του νόμου. Αυτό υποδηλώνει ότι, ενώ οι ομάδες μπορεί να μην ειδικεύονται πάντα σε συγκεκριμένα εμπορεύματα, συχνά ειδικεύονται σε διαφορετικά στάδια της παράνομης αλυσίδας εφοδιασμού. Οι οργανωμένες εγκληματικές ομάδες συχνά αγοράζουν καθιερωμένες εταιρείες ή ξεκινούν νέες, οι οποίες εμπλέκονται σε απολύτως νόμιμες εισαγωγές και εξαγωγές, παρέχοντας έτσι κάλυψη για τις δραστηριότητές τους, σύμφωνα με τους Χιώνη και Χαλκιά. Δίνουν το παράδειγμα μιας πρόσφατης υπόθεσης στην οποία «οι αρχηγοί μιας εγκληματικής ομάδας είχαν ιδρύσει πολλές εταιρείες στην Ελλάδα και τη Βουλγαρία και τις χρησιμοποιούσαν για να στείλουν προϊόντα μαζί με παράνομο καπνό».²³¹

Σύμφωνα με επίσημες μαρτυρίες, ολόκληρη η Μεσόγειος Θάλασσα και αρκετές χώρες της Βόρειας Ευρώπης όπως η Βρετανία, το Βέλγιο, η Ολλανδία και η Γερμανία καθώς και η Κίνα και τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα είναι το επιχειρησιακό πεδίο ενός τεράστιου

²³⁰ Jeffray, C. (2017).όπ. π., σ. 20.

²³¹ Antonopoulos, G. A. (2008). όπ. π. σ. 29

δικτύου λαθρεμπορίου τσιγάρων. Τα δίκτυα συνδέονται μεταξύ τους μέσω ατόμων που εμπλέκονται και στα δύο δίκτυα (Bruinsma και Bernasco, 2004).²³²

Οι εγκληματικές ομάδες που δραστηριοποιήθηκαν στο λαθρεμπόριο καπνικών προϊόντων στην Ελλάδα το 2011, ως μέρος των ανωτέρω δικτύων, διακρίνονται σε δύο κατηγορίες, ήτοι στις ομάδες που ήταν επιφορτισμένες με την παράνομη εισαγωγή και μεταφορά των προϊόντων στις Ελληνικές ή Ευρωπαϊκές αγορές και στις ομάδες που πουλούσαν και διέθεταν τα προϊόντα στους τελικούς καταναλωτές της ελληνικής αγοράς.²³³ Οι περισσότερες ομάδες της πρώτης κατηγορίας αριθμούσαν πολλά μέλη με τα ηγετικά τους στελέχη να είναι ημεδαποί, ενώ τα αλλοδαπά μέλη τους αναλάμβαναν κυρίως τη μεταφορά των λαθραίων τσιγάρων με φορτηγά. Βασικό στοιχείο της δομής των ομάδων αυτής της κατηγορίας ήταν η συνεχής αντικατάσταση των κατώτερων μελών με νέα, έτσι ώστε με την περιστασιακή ανάμειξή τους στις παράνομες δραστηριότητες να περιορίζεται ο κίνδυνος εντοπισμού των ηγετικών στελεχών από τις αρχές. Επίσης, οι ομάδες αυτές συνεργάζονταν με άλλες αντίστοιχες του εξωτερικού για τη μεταφορά των λαθραίων τσιγάρων στην Ελλάδα όσο και για την προώθησή τους σε χώρες κυρίως της Βόρειας Ευρώπης. Αναφορικά με τις ομάδες διανομής των προϊόντων καπνού, αυτές απαρτιζόνταν κυρίως από αλλοδαπούς που διέθεταν προς πώληση τα λαθραία τσιγάρα είτε στις επιχειρήσεις τους είτε στις υπαίθριες αγορές.²³⁴

Το κοινό χαρακτηριστικό των συμμετεχόντων στο επίπεδο του δρόμου είναι η κοινωνικοοικονομική περιθωριοποίησή τους. Κατά μία έννοια, η επιχείρηση λαθρεμπορίου τσιγάρων στην Ελλάδα αντανακλά –σε σημαντικό βαθμό– την κατάσταση στην επίσημη ελληνική οικονομία, καθώς και την κατάσταση στις παράνομες αγορές σε ποικίλα πλαίσια που παρουσιάζουν εναλλακτικές λύσεις στην έλλειψη νόμιμων ευκαιριών απασχόλησης (Beare, 2003· vonLampe, 2003).²³⁵

²³² Antonopoulos, G. A. (2007). όπ. π. σ. 10

²³³ ΕΛ.ΑΣ. (2013). *Ετήσια έκθεση για το οργανωμένο έγκλημα στην Ελλάδα, έτους 2011*. Αθήνα: ΚΕ.ΣΥ.ΔΕΠ, ανακτήθηκε την 07η Μαρτίου 2023, από <https://www.astynomia.gr>, σ. 39

²³⁴ Antonopoulos, G. A. (2007). όπ. π. σ. 29

²³⁵ Antonopoulos, G. A. (2007). όπ. π. σ.29

2.2. Η παροχή προστασίας σε νυχτερινά καταστήματα ως μορφή οργανωμένης εγκληματικής δραστηριότητας και η πτώση της προσφοράς στην εποχή της κρίσης.

Εν αντιθέσει με το λαθρεμπόριο τσιγάρων, η παροχή προστασίας σε καταστήματα ως μορφή εκβίασης, φαίνεται να επηρεάστηκε αρνητικά από την οικονομική κρίση.²³⁶ Σύμφωνα με την έκθεση της ΕΛ.ΑΣ. για το σοβαρό και Ο.Ε. του 2012,²³⁷ από τις υποθέσεις εκβίασης που εντόπισαν και εξιχνίασαν οι διωκτικές αρχές, μόνο πέντε (5) εξ αυτών αφορούσαν σε οργανωμένες εγκληματικές ομάδες που δραστηριοποιήθηκαν στην παροχή προστασίας σε καταστήματα το αντίστοιχο έτος, γεγονός το οποίο αποδόθηκε στην μείωση των εγκληματικών ομάδων και στην οικονομική κρίση. Όσον αφορά την μείωση των εγκληματικών ομάδων, αυτή οφείλεται στην συντονισμένη δράση της ΕΛ.ΑΣ που οδήγησε σε υψηλό ποσοστό εξιχνίασης αλλά και στην θανάτωση ηγετικών στελεχών ενώ αναφορικά με το δεύτερο αίτιο, μειώθηκε η κατανάλωση και η επισκεψιμότητα στα κέντρα νυχτερινής διασκέδασης ένεκα της οικονομικής ύφεσης και αυτό οδήγησε στην μείωση των προσδοκώμενων κερδών των επιχειρήσεων. Ο ΕΚΚΕ σε έρευνα του 2014 για την κατανάλωση στην Αθήνα, διαπίστωσε ότι οι νυκτερινές έξοδοι για διασκέδαση, μειώθηκαν κατά 15%. Ειδικότερα, οι επισκέψεις σε ρεμπετάδικα και μουσικές σκηνές με ζωντανή μουσική μειώθηκε κατά 51,4% και 45,7% αντίστοιχα σε σχέση με τη διετία 2008-2009.²³⁸ Κατ' ακολουθία, μειώθηκαν και τα διαθέσιμα ποσά που καταβάλλονταν στους εκβιαστές για την προστασία των καταστημάτων τους. Η έκθεση αναφέρει ότι τα ποσά που καταβάλλονταν κατά την διάρκεια της κρίσης, κυμαίνονταν μεταξύ 100 – 150 ευρώ την εβδομάδα ενώ σε μερικές περιπτώσεις μπορούσαν να φτάσουν τα 1000 ευρώ. Τα ποσά αυτά ήταν καταφανώς μικρότερα προηγούμενων ετών προ κρίσης και είχαν συμβολικό ρόλο, με κύριο σκοπό τους την συντήρηση και επιβεβαίωση του ελέγχου μιας συγκεκριμένης εδαφικής περιοχής.²³⁹

Η μείωση της προσφοράς ενόψει της κρίσης, φαίνεται ότι επέφερε μεταβολή στην αγορά της εκβίασης και την προσαρμογή της προς άλλες, πιο προσοδοφόρες μορφές και δράσεις

²³⁶ Σταμούλη, Ε. (2016). όπ. π. σ. 1213.

²³⁷ ΕΛ.ΑΣ. (2014). *Έκθεση για το σοβαρό και οργανωμένο έγκλημα στην Ελλάδα έτους 2012*. Αθήνα: ΚΕ.ΣΥ.ΔΕΠ, ανακτήθηκε την 11η Μαρτίου 2023, από <https://www.astynomia.gr>, σ. 31

²³⁸ Σταμούλη, Ε. (2015). όπ. π. σ. 28

²³⁹ ΕΛ.ΑΣ. (2014). όπ. π. σ. 33

για τις οργανωμένες εγκληματικές ομάδες. Ο Σουλιώτης (2012) σε έρευνα του, συμπεραίνει ότι τα δίκτυα εκβίασης/παροχής προστασίας, αξιοποιώντας την δυσχερή οικονομική κατάσταση στην οποία είχαν περιέλθει ιδιώτες και επιχειρηματίες ένεκα της κρίσης, επιδίδονταν στον τοκογλυφικό δανεισμό και στην είσπραξη οφειλών/ακάλυπτων επιταγών – σπάσιμο επιταγών για λογαριασμό τρίτων με τη χρήση φυσικής ή/και ψυχολογικής βίας/εκφοβισμού, αποκομίζοντας με αυτόν τον τρόπο σημαντικά οικονομικά κέρδη.²⁴⁰

2.3. Η επίδραση της οικονομικής κρίσης στη σύνθεση και στον τρόπο οργάνωσης των οργανωμένων εγκληματικών ομάδων

Οι νέες συνθήκες που διαμόρφωσε η οικονομική κρίση, είχαν επίσης αντίκτυπο στην σύνθεση και στον τρόπο οργάνωσης των οργανωμένων εγκληματικών ομάδων στους κόλπους των οποίων άρχισαν να υπεισέρχονται μη μόνιμα μέλη (λ.χ. δικηγόροι, δημόσιοι υπάλληλοι) προκειμένου να φέρουν σε πέρας εξιδεικευμένες υπηρεσίες (λ.χ. νομιμοποίηση κερδών, προστασία/κάλυψη της δραστηριότητας), ενώ διευρύνθηκε το δίκτυο συνεργασίας και με άλλες εγκληματικές ομάδες ή ακόμη και με καταρχήν νόμιμες επιχειρήσεις.²⁴¹

Ο καταμερισμός εργασίας του Ο.Ε., συμπερασματικά, συσχετίζεται άμεσα με τις μεταβολές που επήλθαν στην οικονομία της αγοράς εργασίας υπό την επίδραση του καπιταλισμού και της παγκοσμιοποίησης (λ.χ. συμβάσεις ορισμένου χρόνου και έργου, μερική απασχόληση κ.λ.π.).²⁴² Η Βιδάλη (2014) επισημαίνει ότι «το Ο.Ε. ως σύστημα καταμερισμού εργασίας, μεταβάλλεται αναλογικά με τις αλλαγές που προωθεί ο κυρίαρχος τύπος της οικονομίας και εργασιακών σχέσεων».²⁴³

Τα ανωτέρω ευρήματα, επιβεβαιώνουν την άμεση σύνδεση των παράνομων αγορών με το εκάστοτε οικονομικό και κοινωνικό σύστημα και συνθήκες. Οι πρώτες, ως οργανωμένες εγκληματικές δραστηριότητες, διαρθρώνονται και λειτουργούν όπως οι επιχειρήσεις, οι οποίες αποτελούν συγκοινωνούντα δοχεία με το οικονομικό πλαίσιο μέσα στο οποίο δραστηριοποιούνται. Η παράνομη οικονομία του Ο.Ε. συμβιώνει λειτουργικά με την ελεύθερη νόμιμη οικονομία, όπως χαίρει να ονομάζεται η σύγχρονη καπιταλιστική

²⁴⁰ Σουλιώτης, Γ. (2012). «Μπράβοι» αναλαμβάνουν τώρα ρόλο εισπράκτορα. Καθημερινή. Ανακτήθηκε 21/03/2023 από <https://www.kathimerini.gr/society/449611/mpravoi-analamvanoy-n-tora-rolo-eispraktora/>.

²⁴¹ ΕΛ.ΑΣ. (2014). όπ. π. σ. 32

²⁴² Σταμούλη, Ε. (2015). όπ. π. σ. 280

²⁴³ Βιδάλη, Σ. (2014). *Αντεγκληματική Πολιτική, Από τη Μικροεγκληματικότητα έως το Οργανωμένο Έγκλημα*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, σ. 200.

οικονομία, προσαρμόζεται στις μεταβολές της και αλληλοεπιδρά, συμβάλλοντας έτσι στην πρωτοκαθεδρία της.²⁴⁴ Αφενός, μέσω των παράνομων αγορών της και των παρεχόμενων διαμέσου αυτής παράνομων προϊόντων και υπηρεσιών, καλύπτει τις καταναλωτικές ανάγκες ενός μεγάλου μέρους του πληθυσμού και, αφετέρου, μέσω της παροχής παράνομης απασχόλησης, εξασφαλίζει την απαραίτητη συναίνεση εκείνων των κοινωνικών ομάδων που αποκλείονται από το οικονομικό καπιταλιστικό σύστημα. Με αυτόν τον τρόπο, σε περιόδους κρίσης, επωφελείται τόσο από την ανάπτυξη νέων παράνομων δραστηριοτήτων/αγορών όσο και από το αυξανόμενο πλήθος που μένει στο περιθώριο της νόμιμης οικονομίας.²⁴⁵

2.3.1. Διαφθορά και οικονομική κρίση

Ως αποτέλεσμα των μειωμένων μισθών και της δύναμης δαπανών, πιστεύεται ότι οι άνθρωποι αναζήτησαν εναλλακτικούς τρόπους για να αγοράσουν αγαθά και υπηρεσίες. Από την τοπική αυτοδιοίκηση μέχρι τον αθλητισμό και τον ιδιωτικό τομέα, η διαφθορά είναι επίσης φαινομενικά καθημερινή εμπειρία για τους περισσότερους Έλληνες. Μια ειδική έκθεση για τη διαφθορά που δημοσιεύθηκε από το Ευρωβαρόμετρο το 2014 διαπίστωσε ότι το 99% των Ελλήνων ερωτηθέντων θεωρούν ότι η διαφθορά είναι ένα ευρέως διαδεδομένο πρόβλημα στη χώρα τους (σε σύγκριση με τον μέσο όρο της ΕΕ 76%), ενώ το 63% πιστεύει ότι επηρεάζει την καθημερινότητά τους. (Ο μέσος όρος της ΕΕ είναι 26%). Εν μέρει ως απάντηση στην οικονομική κρίση, η ελληνική κυβέρνηση έχει λάβει μια σειρά από βήματα για την αντιμετώπιση της διαφθοράς, συμπεριλαμβανομένης της σύστασης της Γενικής Γραμματείας κατά της Διαφθοράς της Ελλάδας ή GSAC (Γενική Γραμματεία για την Καταπολέμηση της Διαφθοράς). Οι πολιτιστικές αντιλήψεις για εγκληματικές δραστηριότητες παραμένουν σημαντικός παράγοντας στην ενδημική διαφθορά στην Ελλάδα. Οι αρχές υποστήριξαν ότι τα οικονομικά εγκλήματα όπως η διαφθορά, το παράνομο εμπόριο και η φοροδιαφυγή συχνά ομαδοποιούνται στην κοινή γνώμη. Υπάρχει μια προφανής αντίφαση στη στάση του κοινού για αυτά τα εγκλήματα. Από τη μία πλευρά, θεωρούνται παράγοντες που συμβάλλουν στη δεινή οικονομική κατάσταση. Από την άλλη πλευρά, πολλοί συνεχίζουν να τα θεωρούν λιγότερο σοβαρά από άλλες μορφές εγκληματικής δραστηριότητας, όπως η διακίνηση ναρκωτικών.²⁴⁶

²⁴⁴ Ruggiero, V. (2000), όπ. π. σ. 64-72

²⁴⁵ Σταμούλη, Ε. (2020). όπ. π. σ. 32

²⁴⁶ Jeffray, C. (2017). όπ. π., σ. 6

Μετά την κρίση χρέους, τα εγκλήματα που σχετίζονται με την οικονομία έχουν τεθεί υπό έντονο δημόσιο έλεγχο και έχουν ανέβει απότομα στην πολιτική ατζέντα. Αυτά τα εγκλήματα περιλαμβάνουν τη φοροδιαφυγή, ορισμένα οικονομικά εγκλήματα όπως η απάτη και το παράνομο εμπόριο και η διαφθορά, η οποία συχνά αποτελεί σημαντικό στοιχείο στις δραστηριότητες λαθρεμπορίου. Για πολλούς Έλληνες, η διαφθορά είναι ένα μακροχρόνιο κοινωνικό πρόβλημα, μέρος μιας αποδεκτής κουλτούρας που θεωρεί τους φόρους ως κάτι που πρέπει να αποφεύγεται όπου είναι δυνατόν. Η άτυπη οικονομία είναι συχνά ο ευκολότερος τρόπος πρόσβασης σε αγαθά και υπηρεσίες και θεωρείται απολύτως αποδεκτό να δωροδοκούνται αξιωματούχοι. Σύμφωνα με έκθεση του Ευρωβαρόμετρου του Φεβρουαρίου 2014, το 93% των Ελλήνων πολιτών πιστεύει ότι η δωροδοκία και η χρήση διασυνδέσεων είναι συχνά ο ευκολότερος τρόπος απόκτησης δημόσιων υπηρεσιών και μόνο το 11% πιστεύει ότι τα μέτρα κατά της διαφθοράς εφαρμόζονται αμερόληπτα και χωρίς απώτερο σκοπό.²⁴⁷

Σε σχέση με το παράνομο εμπόριο, υπήρξε αξιοσημείωτη ανησυχία για τους δεσμούς μεταξύ του οργανωμένου εγκλήματος και των διεφθαρμένων αρχών επιβολής του νόμου και των δικαστικών αρχών.²⁴⁸

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ

ΤΟ ΟΡΓΑΝΩΜΕΝΟ ΈΓΚΛΗΜΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΗΣ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

Η παράνομη διακίνηση μεταναστών, ως οργανωμένη εγκληματική δραστηριότητα, δεν είναι νέο φαινόμενο. Εντούτοις, την τελευταία δεκαετία έχει συγκεντρώσει την προσοχή των αρχών επιβολής του νόμου τόσο διεθνώς όσο και στη χώρα μας. Μια λευκή βίβλος του 2014 που δημοσιεύθηκε από το Υπουργείο Εθνικής Άμυνας προσδιόρισε τη μετανάστευση και το οργανωμένο έγκλημα ως μία από τις επτά απειλές για την εθνική ασφάλεια.²⁴⁹ Σημαντικοί πολιτικοί, οικονομικοί και κοινωνικοί παράγοντες στο ευρύτερο γεωπολιτικό

²⁴⁷ Jeffray, C. (2017). όπ. π., σ. 27.

²⁴⁸ Jeffray, C. (2017). όπ. π., σ. 28.

²⁴⁹ Jeffray, C. (2017). όπ. π., σ. 3.

πλαίσιο την αναφερόμενη χρονική περίοδο, ιδιαίτερα από το 2014 και έπειτα,²⁵⁰ προκάλεσαν μια άνευ προηγουμένου αύξηση των μεταναστευτικών ροών προς την Ευρώπη με το μεγαλύτερο όγκο αυτών να κατευθύνεται προς τις κύριες πύλες εισόδου, ήτοι την Ισπανία, την Ιταλία και την Ελλάδα.²⁵¹

Οι κυριότεροι από αυτούς τους παράγοντες υπήρξαν η συνεχιζόμενη πολιτική αστάθεια και η έντονη οικονομική ανισότητα των χωρών της Βόρειας Αφρικής έναντι της Ε.Ε., οι αραβικές εξεγέρσεις του 2010 στη Μέση Ανατολή και η ακολουθούμενη Συριακή κρίση που ξέσπασε το 2011 και κορυφώθηκε το 2015.²⁵² Η φτώχεια, η ανεργία, η εγκληματικότητα και η βία ανάγκασαν πολλούς νέους των χωρών της Βόρειας Αφρικής, να επιθυμούν να εγκαταλείψουν τις χώρες γέννησής τους και να αναζητήσουν νέες ευκαιρίες σε αυτό που έχει γίνει το Ελ Ντοράντο τους: τη Δυτική Ευρώπη.²⁵³

Κατά το διάστημα αυτό η Ελλάδα, δέχτηκε την μεγαλύτερη πίεση σε τρία σημεία, ήτοι στα θαλάσσια σύνορα μεταξύ Τουρκίας και Ελλάδας, (από Τουρκία προς τον Έβρο και προς τα νησιά του ανατολικού και βορείου Αιγαίου μέσω της οδού της Ανατολικής Μεσογείου), στα σύνορα της Κεντρικής Μεσογείου και, ως συνέπεια της εισόδου μέσω Ελλάδας και στα σύνορα με χώρες των Δυτικών Βαλκανίων.²⁵⁴ Η Europol σημειώνει ότι «σήμερα, ο μεγαλύτερος αριθμός παράτυπων μεταναστών φθάνει στην Ελλάδα» και ότι «[ένας] σημαντικός αριθμός δικτύων λαθρεμπορίας διευκολύνει μετανάστες από την Τουρκία και τη Βόρεια Αφρική προς την Ελλάδα και την Ιταλία». Εκτιμά ότι, συνολικά, το 90% του 1 εκατομμυρίου παράτυπων μεταναστών που έφτασαν στην ΕΕ το 2015 χρησιμοποίησαν υπηρεσίες διευκόλυνσης κάποια στιγμή κατά τη διάρκεια του ταξιδιού τους.²⁵⁵

²⁵⁰ Europol (Φεβρουάριος 2016). *MigrantsmugglingintheEU*. Ανακτήθηκε 29 Μαΐου 2023 από https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/migrant_smuggling_europol_report_2016.pdf, σ. 2.

²⁵¹ Antonopoulos, G. A., & Winterdyk, J. (2006). *The Smuggling of Migrants in Greece: An Examination of its Social Organization*. *European Journal of Criminology*, 3(4), 439–461. Ανακτήθηκε 27 Μαΐου 2023 από <https://doi.org/10.1177/1477370806067912>.

²⁵² Europol, S.O.C.T.A. (2021). “*Serious and Organised Crime Threat Assessment – A corrupting influence: The infiltration and undermining of Europe’s economy and society by organized crime*”. Ανακτήθηκε 29 Μαρτίου 2023 από https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/socta2021_1.pdf

²⁵³ U.N.O.D.C. (2006). *Smuggling of Migrants - A Global Review and Annotated Bibliography of Recent Publications*, Vienna. Ανακτήθηκε 31 Μαΐου 2023 από https://www.unodc.org/documents/human-trafficking/Migrant-Smuggling/Smuggling_of_Migrants_A_Global_Review.pdf, σ.1

²⁵⁴ Jeffray, C. (2017). όπ. π., σ. viii.

²⁵⁵ Jeffray, C. (2017). όπ. π., σ. 5.

Τα πρωτοφανή επίπεδα της παράτυπης μετανάστευσης στην Ελλάδα ήρθαν σε μια περίοδο που οι υπηρεσίες επιβολής του νόμου αισθάνονταν ήδη τις επιπτώσεις της σημαντικής οικονομικής λιτότητας. Η εξάντληση των πόρων τους και η ανάγκη εστίασης στο οργανωμένο έγκλημα μετανάστευσης είχε αναμφίβολα σημαντικό αντίκτυπο στην κάλυψη πληροφοριών και στην ικανότητά τους να υιοθετήσουν μια στρατηγική προσέγγιση για την αντιμετώπιση του οργανωμένου εγκλήματος ευρύτερα.²⁵⁶

3.1. Η ανάπτυξη της αγοράς της διακίνησης μη νόμιμων μεταναστών – Στατιστικά στοιχεία.

Η διακίνηση μη νόμιμων μεταναστών είναι μια αναπτυσσόμενη αγορά που ώθησε τις υπάρχουσες οργανωμένες εγκληματικές ομάδες να προσαρμόσουν τα επιχειρηματικά τους μοντέλα και να στραφούν από άλλες εγκληματικές δραστηριότητες στη διευκόλυνση της παράνομης μετανάστευσης. Οι τελευταίες, ανταποκρινόμενες στην υψηλή ζήτηση, παρέχουν διάφορες παράνομες υπηρεσίες διευκόλυνσης σε έναν ολοένα αυξανόμενο αριθμό παράτυπων μεταναστών που επιδιώκουν να φτάσουν στην Ε.Ε., στις δευτερεύουσες μετακινήσεις εντός της Ε.Ε. και για τη μετάβαση στη νόμιμη διαμονή στα κράτη μέλη. Λειτουργούν σε διεθνές επίπεδο βασιζόμενες στις επαφές στις χώρες προέλευσης και στις κοινότητες της διασποράς, στις χώρες διέλευσης και προορισμού.²⁵⁷ Πάνω από το 90% των μεταναστών που ταξίδευαν στην ΕΕ χρησιμοποίησαν υπηρεσίες διευκόλυνσης, όπως η παροχή μεταφοράς, διαμονής και πλαστών εγγράφων σε υπερβολικά υψηλές τιμές. Σύμφωνα με την Έκθεση της EUROPOL, μόνο το 2015, τα εγκληματικά δίκτυα που ενεπλάκησαν στο λαθρεμπόριο μεταναστών εκτιμάται ότι είχαν τζίρο μεταξύ 3-6 δισεκατομμυρίων ευρώ. Το λαθρεμπόριο μεταναστών προς και εντός της ΕΕ εξελίχθηκε ως μια εξαιρετικά ελκυστική επιχείρηση για εγκληματικά δίκτυα και ως η ταχύτερα αναπτυσσόμενη εγκληματική αγορά στην Ευρώπη.²⁵⁸

²⁵⁶Jeffray, C. (2017). όπ. π., σ. viii.

²⁵⁷ FRONTEX (2015). *Annual Risk Analysis 2015*, Risk Analysis Unit. (February 2015). Βαρσοβία. Ανακτήθηκε 30 Μαΐου 2023 από https://frontex.europa.eu/assets/Publications/Risk_Analysis/Annual_Risk_Analysis_2015.pdf

²⁵⁸ Europol (Φεβρουάριος 2016). *Migrant smuggling in the EU*. Ανακτήθηκε 29 Μαΐου 2023 από https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/migrant_smuggling_europol_report_2016.pdf, σ. 2

Σύμφωνα με τα επίσημα στατιστικά στοιχεία της ΕΛ.ΑΣ. η παράνομη διακίνηση /διευκόλυνση μη νόμιμων αλλοδαπών, αποτελεί την μεγαλύτερη παράνομη αγορά στην Ελλάδα από το 2011 και εντεύθεν, με πολύ μεγάλο αριθμό εμπλεκόμενων προσώπων (διακινητών / διευκολυντών / μεταναστών) και ποικιλία παρεχόμενων παράνομων υπηρεσιών. Στην έκθεση του 2015 για το σοβαρό και οργανωμένο έγκλημα, η ΕΛ.ΑΣ. υπολόγισε ότι το 86% περίπου (869.731 άτομα) του συνολικού αριθμού μεταναστών και προσφύγων που επιχειρήσαν να διασχίσουν τη Μεσόγειο, με σκοπό να εισέλθουν παράνομως στην Ε.Ε., προσπάθησε να διασχίσει τα Ε/Τ θαλάσσια σύνορα. Αναλυτικότερα, το 2015 στη χώρα μας παρατηρήθηκε πολύ μεγάλη αύξηση (σε ποσοστό 1081,2%), σε σχέση με το 2014, στον αριθμό των εισερχόμενων μεταναστών και προσφύγων (911.471 άτομα). Αναφορικά με τις χώρες προέλευσης των μεταναστών και προσφύγων, η πλειοψηφία αυτών σε ποσοστό 55% προέρχεται από τη Συρία, ενώ ακολουθούν το Αφγανιστάν σε ποσοστό 23% και το Ιράκ σε ποσοστό 10%. Όσον αφορά τους διακινητές, η πλειοψηφία τους προέρχεται από τη Συρία και την Ελλάδα. Επίσης, αξιοσημείωτος είναι ο αριθμός διακινητών υπηκοότητας των χωρών της Τουρκίας, Βουλγαρίας και της Ουκρανίας.²⁵⁹

3.2. Δομή και τρόπος δράσης (Modus Operandi) των εγκληματικών δικτύων παράνομης διακίνησης στην Ελλάδα.

Η αγορά αυτή από τη φύση της προϋποθέτει και απαιτεί για την πετυχημένη λειτουργία της, την ενεργοποίηση εγκληματικών δικτύων με διεθνή ή τουλάχιστον διασυνοριακή δράση. Τα δίκτυα αυτά είναι οργανωμένα ως επιχείρηση και συνεπώς το έγκλημα παρέχεται ως υπηρεσία. Συχνά εμπλέκονται και σε άλλες εγκληματικές δραστηριότητες, συμπεριλαμβανομένης της εμπορίας ανθρώπων, της πλαστογραφίας, της απάτης και της διαφθοράς αξιωματούχων και εμπορεύονται ενεργά τις υπηρεσίες τους για να ενισχύσουν τη ζήτηση. Τα δίκτυα αυτά, συνήθως πωλούν μια ολοκληρωμένη υπηρεσία παράτυπης μετανάστευσης, όχι μόνο λαθραία ταξίδια από το ένα σημείο στο άλλο. Το πακέτο υπηρεσιών περιλαμβάνει μεταφορά, διαμονή, πλαστά έγγραφα και μυστικές διελεύσεις συνόρων. Αυτές οι λειτουργίες περνούν σε μεγάλο βαθμό απαρατήρητες, επομένως η ευαισθητοποίηση σχετικά με αυτές είναι χαμηλή. Πέραν αυτών, υπάρχουν και οι τοπικοί

²⁵⁹ ΕΛ.ΑΣ. (2015). όπ. π., σ.20

οπορτουμιστές, των οποίων οι υπηρεσίες περιορίζονται γενικά σε επιχειρήσεις στο έδαφος τους.²⁶⁰

Η διακίνηση των μεταναστών είναι μια πολυσύνθετη εγκληματική δραστηριότητα με πολλά στάδια και ένα ευρύ δίκτυο συνεργασιών και εμπλεκόμενων ατόμων. Τα στάδια αυτά, σύμφωνα με την Έκθεση της ΕΛ.ΑΣ. για το σοβαρό και Ο.Ε. του 2015, διακρίνονται στην «προσέλκυση» των υποψήφιων προς μεταφορά μεταναστών στις χώρες προέλευσής τους από μέλη / συνεργάτες των εγκληματικών δικτύων που δραστηριοποιούνται εκεί ή και διαμέσου του Διαδικτύου, στη μεταφορά τους στα Ε/Τ σύνορα, και τέλος στην προώθησή τους στην Ελλάδα. Μετέπειτα, άλλες ομάδες αναλαμβάνουν την μεταφορά τους με οχήματα στα μεγάλα αστικά κέντρα ή σε μεθοριακές πόλεις, όπου φιλοξενούνται προσωρινά σε πρόχειρα καταλύματα ή καταυλισμούς ή και χώρους που έχουν δεσμεύσει τα δίκτυα, μέχρι την εκ νέου προώθησή τους. Από τα νησιά οι πρόσφυγες και μετανάστες μεταφέρονται με πλοία της γραμμής στον Πειραιά. Τέλος προωθούνται σε άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης από τα διάφορα χερσαία και θαλάσσια σημεία εξόδου καθώς και από τα διεθνή αεροδρόμια της χώρας. Παράλληλα, τα δίκτυα σε συνεργασία με εξειδικευμένα γραφεία/προσωπικό, φροντίζουν να ανεφοδιάζουν τους πελάτες τους με πλαστά ταξιδιωτικά έγγραφα για τη νόμιμη παραμονή τους στη χώρα ή τη μετάβασή τους σε χώρες της Ε.Ε.²⁶¹ Τα δίκτυα εκμεταλλεύονται νομότυπες δομές/επιχειρήσεις που χρησιμοποιούνται για την υποστήριξη των δραστηριοτήτων τους (ξενοδοχεία, ενοικιάσεις αυτοκινήτων, ταξιδιωτικά γραφεία) και τη νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες. Μέσω της διαφθοράς, παρέχεται περιστασιακή υποστήριξη στα δίκτυα επιτρέποντάς τους να παραβιάζουν την προσοχή των αρχών επιβολής του νόμου ή να αποκτούν επίσημα έγγραφα έναντι αμοιβής.²⁶²

Τα εγκληματικά δίκτυα έχουν οριζόντια δομή. Απαρτίζονται από άτομα/ομάδες με εξειδίκευση σε έναν συγκεκριμένο τομέα και μπορούν να συνδέονται με άλλους σε συναλλακτική βάση, αντί να εγκλωβίζονται σε μια άκαμπτη ιεραρχία. Αυτή η «οργανική» δομή είναι εξαιρετικά προσαρμόσιμη και επιτρέπει σε αυτές τις ομάδες να είναι ευέλικτες και να διεισδύσουν σε εξειδικευμένες αγορές που δεν μπορούν να προσεγγίσουν πιο

²⁶⁰ U.N.O.D.C. (2006). όπ. π. σ. 13

²⁶¹ ΕΛ.ΑΣ. (2015). όπ. π. σ. 24

²⁶² Europol (Φεβρουάριος 2016). όπ. π., σ. 7.

δύσχρηστοι οργανισμοί.²⁶³ Ο διοργανωτής ή ο αρχηγός του δικτύου βρίσκεται συνήθως σε έναν βασικό κόμβο μετεγκατάστασης και είναι υπεύθυνος για τον συνολικό συντονισμό εντός του δικτύου. Οι ηγέτες των δικτύων παράνομης διακίνησης, συνήθως λειτουργούν εξ αποστάσεως και διατηρούν επαφή μόνο με περιορισμένο αριθμό βασικών μελών. Οι τοπικοί ή περιφερειακοί επικεφαλής καθορίζουν τις τιμές των υπηρεσιών διευκόλυνσης, μεταφορές παραγγελιών, κρατήσεις πτήσεων και άλλες δραστηριότητες συντονισμού. Αυτοί οι συνεργάτες είναι οι επικεφαλής μικρότερων ομάδων που λειτουργούν σε τοπικό επίπεδο και είναι υπεύθυνοι για τη διασφάλιση της παροχής ταξιδιών και άλλων υπηρεσιών εντός της επικράτειάς τους προτού οι μετανάστες που βασίζονται στις υπηρεσίες τους παραδοθούν στον επόμενο συνεργάτη κατά μήκος της διαδρομής. Οι εργασίες αυτών των τοπικών ομάδων ποικίλλουν ανάλογα με την πολυπλοκότητα του δικτύου στο οποίο ανήκουν. Οι υπηρεσίες που παρέχουν περιλαμβάνουν την αγορά ή την ενοικίαση οχημάτων, την οδήγηση πρωτοποριακών αυτοκινήτων ή τη στρατολόγηση και τον συντονισμό οδηγών.²⁶⁴

Τα μέλη των δικτύων παράνομης διακίνησης μεταναστών συνήθως εργάζονται αυτόνομα με έναν αριθμό επαφών χαμηλότερου επιπέδου που αποτελούν μέρος του προσωπικού τους δικτύου. Οι επαφές χαμηλού επιπέδου χρησιμοποιούνται ως οδηγοί, μέλη πληρώματος ή πράκτορες στρατολόγησης. Αυτές οι επαφές λειτουργούν συνήθως ως μέρος ενός δικτύου μόνο για περιορισμένο χρονικό διάστημα και ανταλλάσσονται τακτικά. Τα δίκτυα είναι ευέλικτα και προσαρμόζονται στις μεταβαλλόμενες επιχειρηματικές απαιτήσεις βασιζόμενα σε βοηθητικά μέλη, όπως απαιτείται. Αυτά τα βοηθητικά μέλη ενεργούν ως διαχειριστές χρημάτων, εγγυητές ή πλαστογράφοι. Αυτά τα άτομα παρέχουν υπηρεσίες στο δίκτυο, αλλά δεν αποτελούν μέρος των βασικών ομάδων των δικτύων.²⁶⁵

Η πολυπλοκότητα των δικτύων καθορίζεται από το μήκος και τον βαθμό κινδύνου που ενέχουν τα δρομολόγια που εξυπηρετούν καθώς και από το είδος των υπηρεσιών διευκόλυνσης που προσφέρουν. Για παράδειγμα, τα αεροπορικά ταξίδια συνήθως απαιτούν την παροχή ταξιδιωτικών εγγράφων και απαιτούν τη συμμετοχή πλαστογράφων και οδηγών.²⁶⁶

²⁶³ U.N.O.D.C. (2006). όπ. π., σ. 13-14

²⁶⁴ U.N.O.D.C. (2006). όπ. π. σ. 13-14

²⁶⁵ U.N.O.D.C. (2006). όπ. π. σ. 13-14

²⁶⁶ Europol (2015). όπ. π., σ. 9-10.

Οι ομάδες που δραστηριοποιούνται από τις χώρες προορισμού εμπλέκονται μερικές φορές στην εκ των προτέρων συλλογή χρημάτων από συγγενείς των μεταναστών, τα οποία στη συνέχεια μεταφέρονται σε λαθρεμπόρους στις χώρες προέλευσης ή διέλευσης χρησιμοποιώντας δίκτυα hawala (παραδοσιακή άτυπη μεταφορά χρημάτων). Μερικές φορές ασκείται πίεση στις οικογένειες των μεταναστών στο σπίτι τους χώρες προέλευσης να πληρώσουν πρόσθετα «μεταφορικά τέλη».²⁶⁷

Τα οργανωμένα δίκτυα, τείνουν να εκμεταλλεύονται τις νόμιμες δομές για την διευκόλυνση και απόκρυψη των εγκληματικών τους δραστηριοτήτων. Μεταφέρουν μετανάστες με τα μέσα δημόσιας μεταφοράς, διακινούν πλαστά έγγραφα με εταιρείες ταχυμεταφορών, διακινούν παράνομα έσοδα με εταιρίες μεταφοράς χρημάτων, ιδρύουν και λειτουργούν καταστήματα Μίνι-μάρκετ, ηλεκτρονικών ειδών και κινητών τηλεφώνων για είσπραξη και διανομή χρημάτων και τέλος συνεργάζονται ή διαχειρίζονται ταξιδιωτικά γραφεία για την διευκόλυνση μεταφοράς μεταναστών και την διακίνηση των πλαστών εγγράφων.²⁶⁸

3.3. Συνδέσεις με άλλα εγκλήματα

3.3.1. Πλαστογραφία - Παραχάραξη εγγράφων

Σύμφωνα με την ετήσια έκθεση εκτίμησης κινδύνου της Europol για το 2015, το ποσοστό των υπόπτων που συνδέονται με την πλαστογραφία εγγράφων αυξήθηκε σημαντικά μεταξύ 2014 και 2015. Αυτό αποτελεί σαφή ένδειξη ότι η πλαστογραφία εγγράφων αυξάνεται στην ΕΕ. Σύμφωνα με την έκθεση, τα πλαστά έγγραφα που χρησιμοποιούνται από παράτυπους μετανάστες προέρχονται κυρίως από την Αθήνα, την Κωνσταντινούπολη και τη Συρία καθώς και από ασιατικούς κόμβους όπως η Ταϊλάνδη.²⁶⁹

Η συνήθης πρακτική είναι ο εφοδιασμός των διακινούμενων με γνήσια (κλεμμένα και μη) ή/και πλαστά ταξιδιωτικά έγγραφα τρίτων (προτιμώνται διαβατήρια ή ταυτότητες χωρών Ε.Ε.) για την έκδοση καρτών επιβίβασης. Για το σκοπό αυτό συνεργάζονται με ομάδες πλαστογράφων και τουριστικά γραφεία.²⁷⁰ Επίσης υπάρχουν ενδείξεις στροφής από τη χρήση διαβατηρίων προς λιγότερο εξελιγμένα έγγραφα, όπως δελτία ταυτότητας και άδειες παραμονής. Τα πλαστά έγγραφα παρέχονται κατά την έναρξη του ταξιδιού των μεταναστών ή τα παραλαμβάνουν κατά τη διάρκεια του ταξιδιού τους σε μικρά δέματα που

²⁶⁷ U.N.O.D.C. (2006). όπ. π., σ. 14.

²⁶⁸ ΕΛ.ΑΣ. (2015). όπ. π.,

²⁶⁹ Europol (2015). όπ. π., σ.10

²⁷⁰ ΕΛ.ΑΣ. (2015). όπ. π.,

αποστέλλονται από διαμεσολαβητές στις χώρες διέλευσης ή προορισμού. Τα εγκληματικά δίκτυα, φαίνεται να έχουν προσαρμοστεί στην εισαγωγή των νέων χαρακτηριστικών ασφαλείας στα ταξιδιωτικά έγγραφα και στην ανάπτυξη των νέων αυτοματοποιημένων συστημάτων συνοριακού ελέγχου και αντί για απλές τροποποιήσεις, τείνουν να χρησιμοποιούν πιο εξελιγμένες μεθόδους.²⁷¹

3.3.2. Εμπορία ανθρώπων

Σύμφωνα με την έκθεση της Europol, τον Ιανουάριο του 2016, το 55% των παράτυπων μεταναστών που έφτασαν στην Ε.Ε. ήταν γυναίκες και ανήλικοι. Αυτό αντιπροσωπεύει αύξηση 34% σε σύγκριση με το 2015. Ένα σημαντικό ποσοστό των ανηλίκων που φτάνουν στην Ε.Ε. είναι ασυνόδευτα. Αυτοί οι ασυνόδευτοι ανήλικοι ταξιδεύουν προς και εντός της Ε.Ε. χωρίς υπεύθυνο ενήλικα. Το 2015, 85.482 ασυνόδευτοι ανήλικοι υπέβαλαν αίτηση ασύλου στην Ε.Ε. Ο αριθμός αυτός είναι τρεις φορές υψηλότερος από ό,τι το 2014. Το 50% αυτών των ασυνόδευτων ανηλίκων ήταν Αφγανοί υπήκοοι και το 13% είχαν συριακή υπηκοότητα.

Σε πολλά κράτη μέλη της ΕΕ, ασυνόδευτοι ανήλικοι εξαφανίζονται από τα κέντρα ασύλου ή υποδοχής. Το 2015, πολλά δίκτυα που εμπλέκονταν τόσο στη λαθρεμπόριο μεταναστών όσο και στην εργασιακή εκμετάλλευση εξαρθρώθηκαν στην ΕΕ. Η ομάδα των ατόμων που είναι ευάλωτα σε εργασιακή ή σεξουαλική εκμετάλλευση αυξάνεται, αναμένεται ότι αυτά τα είδη εκμετάλλευσης θα αυξηθούν τα επόμενα χρόνια. Έρευνα σε πακιστανικό εγκληματικό δίκτυο που εμπλέκεται στη λαθραία μεταφορά Πακιστανών μεταναστών στην ΕΕ αποκάλυψε ότι οι δραστηριότητες της ομάδας συνδέονταν με εργασιακή εκμετάλλευση. Κατά την άφιξή τους στην Ε.Ε., οι παράτυποι μετανάστες που διευκολύνθηκαν από αυτό το δίκτυο αναγκάστηκαν να εργαστούν σε εστιατόρια που ανήκουν σε μέλη του εγκληματικού δικτύου στην Ισπανία.²⁷²

3.3.3. Σχέσεις μεταξύ λαθρεμπορίας μεταναστών και εμπορίας ανθρώπων

Οι οργανωμένες εγκληματικές ομάδες που εμπλέκονται στην εμπορία ανθρώπων εκμεταλλεύονται συχνά τις υπάρχουσες μεταναστευτικές διαδρομές προς θύματα εντός της Ε.Ε. Αν και η μεταναστευτική κρίση δεν είχε ακόμη εκτεταμένο αντίκτυπο στην εμπορία ανθρώπων για εργασιακή εκμετάλλευση στην Ε.Ε., ορισμένες έρευνες δείχνουν ότι οι

²⁷¹ FRONTEx, (2015). όπ. π., σ.5.

²⁷² Europol (2015). όπ. π., σ. 11

διακινητές στοχεύουν ολοένα και περισσότερο τους παράτυπους μετανάστες και τους αιτούντες άσυλο στην Ε.Ε. για εκμετάλλευση. Οι παράτυποι μετανάστες στην Ε.Ε. αντιπροσωπεύουν μια μεγάλη δεξαμενή δυνητικών θυμάτων που είναι επιρρεπή σε υποσχέσεις εργασίας, ακόμη και αν αυτό συνεπάγεται εκμετάλλευση.²⁷³

3.3.4. Διαφθορά

Η διαφθορά είναι βασικός παράγοντας διευκόλυνσης της λαθρεμπορίας μεταναστών. Η διαφθορά χρησιμοποιείται σε διάφορα στάδια κατά τη διάρκεια του ταξιδιού των μεταναστών. Σε τυπικές περιπτώσεις διαφθοράς, οι αξιωματικοί επιβολής του νόμου λαμβάνουν δωροδοκίες για να επιτρέπουν στα οχήματα να περνούν από σημεία συνοριακής διέλευσης ανεξέλεγκτα. Άλλες περιπτώσεις αφορούν αξιωματικούς του ναυτικού ή του στρατού που λαμβάνουν πληρωμές για κάθε μετανάστη ή πλοίο που απελευθερώνουν. Το προσωπικό του προξενείου και της πρεσβείας είναι επίσης στόχος εγκληματιών για την υποστήριξη αιτήσεων μετανάστευσης και την παροχή βίζας και διαβατηρίων.²⁷⁴ Μόλις πρόσφατα η Διεύθυνση Εσωτερικών Υποθέσεων Βορείου Ελλάδος, εξάρθρωσε κύκλωμα διεφθαρμένων αστυνομικών, οι οποίοι παρέχοντας πολύτιμες πληροφορίες και ενέργειες, φέρονται να διευκόλυναν την είσοδο παράτυπων μεταναστών σε ελληνικό έδαφος.²⁷⁵

3.3.5. Η πορεία της παράνομης διακίνησης μεταναστών μετά την κρίση του 2015 – Διαφοροποιήσεις στις τάσεις

Από το 2016 και έπειτα, οι μεταναστευτικές ροές στην Ελλάδα άρχισαν να ελαττώνονται αισθητά σε σχέση με το 2015, συμπεριλαμβάνοντας και αυτές από τα τουρκικά παράλια προς τα νησιά του Ανατολικού Αιγαίου. Αυτό οφείλεται στην επίτευξη της συμφωνίας-κοινής δήλωσης Ε.Ε.-Τουρκίας το Μάρτιο 2016 και στη θέσπιση αυστηρών μέτρων συνοριακού ελέγχου στις χώρες των Δυτικών Βαλκανίων, τα οποία ουσιαστικά έκλεισαν τη βαλκανική διαδρομή.²⁷⁶ Πιο συγκεκριμένα, σε ευρωπαϊκό επίπεδο, οι μεταναστευτικές ροές εμφάνισαν μεγάλη μείωση στον Άξονα της Αν. Μεσογείου (-79%) το 2016 σε σχέση με το 2015. Αντίθετα, η πίεση στους Άξονες της Κεντρικής & Δυτικής Μεσογείου υπήρξε

²⁷³ Europol (2015). όπ. π., σ. 11

²⁷⁴ Europol (2016). όπ. π., σ. 11-12

²⁷⁵ Ρέβη. Ε. (2023). Έβρος: Αστυφύλακες εμπλέκονται σε κύκλωμα διακίνησης παράτυπων μεταναστών – Μεγάλη επιχείρηση της ΕΛ.ΑΣ. Ανακτήθηκε 31 Μαΐου 2023 από <https://www.ethnos.gr/greece/article/263446/ebrosastyfylakesemplekontaisekykломadiakinshshsparatyp onmetanastonmegalhepixeirshshthselas>

²⁷⁶ FRONTEX (2016). όπ. π.

πιο αυξημένη (σε ποσοστό 18% και 46%) σε σχέση με το 2015.²⁷⁷ Το 2017, η Ιταλία σημείωσε τον υψηλότερο αριθμό αφίξεων που έχει καταγραφεί ποτέ – περίπου 182.000, με σημαντική αύξηση στον αριθμό των μεταναστών από τη Δυτική Αφρική.²⁷⁸ Επίσης, στον άξονα της Δυτικής Μεσογείου, παρουσιάστηκε μεγάλη αύξηση (σε ποσοστό **132%**) σε σχέση με το 2016.²⁷⁹ Οι διαφοροποιήσεις αυτές, υποδηλώνουν ότι τα εγκληματικά δίκτυα διακίνησης μη νόμιμων μεταναστών προσάρμοσαν τον τρόπο δράσης του στις νέες συνθήκες, αξιοποιώντας εναλλακτικές διαδρομές και μέσα προκειμένου να πετύχουν τους στόχους τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV.

ΤΟ ΟΡΓΑΝΩΜΕΝΟ ΈΓΚΛΗΜΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΗΣ ΠΑΝΔΗΜΙΑΣ (COVID– 19) – ΤΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΜΕΤΑΒΟΛΕΣ

Σχεδόν μια δεκαετία μετά από την οικονομική κρίση που έπληξε το ελληνικό κοινωνικό γίγνεσθαι και με ακόμη εμφανή τα σημάδια της σε όλους τους τομείς, το Μάρτιο του 2020 ξέσπασε μια άλλη, πρωτόγνωρη για τα σύγχρονα δεδομένα κρίση, αυτή της πανδημίας (COVID - 19). Η τελευταία, επηρέασε βαθιά τον τρόπο λειτουργίας των παράνομων αγορών του Ο.Ε. τόσο διεθνώς όσο και στη χώρα μας, προσδίδοντας τους νέα δυναμική.²⁸⁰ Επίσης, αποτέλεσε έναν από τους ενισχυτικούς παράγοντες του Ο.Ε., διευκολύνοντας την δράση του, αναβαθμίζοντας το ποιοτικά και δημιουργώντας νέες εγκληματικές προοπτικές.²⁸¹

Το διεθνικό/διασυνοριακό Ο.Ε. υπό το πρίσμα της πολυεθνικής επιχείρησης, ήταν από τις πρώτες παράνομες αγορές, που έσπευσε να εκμεταλλευτεί τις νέες ευκαιρίες που ανέκυψαν ενόψει των νέων οικονομικών, κοινωνικών και πολιτικών δεδομένων που προκάλεσε η πανδημία. Αξιοποιώντας την οικονομική κρίση που ακολούθησε, κατάφερε να εντοπίσει

²⁷⁷ ΕΛ.ΑΣ.(2016). όπ. π., σ. 20

²⁷⁸ FRONTEX (2017). *Annual Risk Analysis for 2017*. Ανακτήθηκε 31 Μαΐου 2023 από https://frontex.europa.eu/assets/Publications/Risk_Analysis/Annual_Risk_Analysis_2017.pdf.

²⁷⁹ ΕΛ.ΑΣ. (2017). *Έκθεση για το σοβαρό και οργανωμένο έγκλημα στην Ελλάδα έτους 2017*. Ανακτήθηκε 31 Μαΐου 2023 από https://www.astynomia.gr/file/2013/05/2017-ekthesi_organomenou_egklimatos.pdf, σ. 20.

²⁸⁰ Σταμούλη, Ε. (2020). όπ. π., σ. 33

²⁸¹ Σταμούλη, Ε. (2016). όπ. π.

και να αναπτύξει νέες παράνομες δραστηριότητες.²⁸² Ταυτόχρονα, επιδεικνύοντας αστραπιαία αντανακλαστικά προσαρμοστικότητα, κυρίως απέναντι στα θεσμικά μέτρα για την αντιμετώπιση του κορονοϊού, μετέβαλλε σε μεγάλο βαθμό τόσο τη μορφή και τα ειδικότερα χαρακτηριστικά των υπαρχουσών εγκληματικών δραστηριοτήτων του όσο και αυτά των ίδιων των ιστάμενων οργανωμένων εγκληματικών ομάδων, μεγιστοποιώντας το παράνομο κέρδος του.²⁸³

4.1. Η σκιαγράφηση του Ο.Ε. κατά την διάρκεια της πανδημικής κρίσης –Νέες τάσεις.

Η πανδημία προσέφερε νέες ευκαιρίες στις οργανωμένες εγκληματικές ομάδες να επεκτείνουν τις περιοχές επιρροής τους και τις αγορές τους. Η σοβαρή υγειονομική και οικονομική κρίση που ακολούθησε, όπως αναφέρει η Europol στην έρευνα που διεξήγαγε το 2021,²⁸⁴ διευκόλυνε την διείδυση του Ο.Ε. σε νόμιμες επιχειρήσεις και χρηματοπιστωτικά ιδρύματα και επίδρασε καταλυτικά στην αύξηση του οικονομικού εγκλήματος, του εγκλήματος στον κυβερνοχώρο/ηλεκτρονικές απάτες, της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες καθώς και της διανομής παραποιημένων και υποβαθμισμένων αγαθών.²⁸⁵

Από την άλλη πλευρά, η υγειονομική κρίση δεν είχε μόνο θετικό αντίκτυπο στις οργανωμένες εγκληματικές δραστηριότητες αλλά φαίνεται ότι επηρέασε και αρνητικά τα εγκληματικά δίκτυα και τις παράνομες αγορές. Το κλείσιμο των συνόρων, ο περιορισμός της κίνησης, η εφαρμογή των μέτρων κοινωνικής αποστασιοποίησης και η μείωση του διεθνούς εμπορίου συνετέλεσαν στον περιορισμό της διακίνησης των παράνομων προϊόντων και υπηρεσιών με αποτέλεσμα παραδοσιακές οργανωμένες εγκληματικές δραστηριότητες, όπως λ.χ. το λαθρεμπόριο, η παράνομη διακίνηση ναρκωτικών, ανθρώπων και πυροβόλων όπλων, η πορνεία, σε χώρες όπου αυτό είναι παράνομο και η διαφθορά

²⁸² Στεργιούλης, Ε (2020, Αύγουστος 5). Το οργανωμένο έγκλημα στην εποχή της πανδημίας. *Capital*. Ανακτήθηκε 8 Απριλίου, 2023, από <https://www.capital.gr/arhtra/3472671/to-organomeno-egklima-stin-epoxi-tis-pandimias/>

²⁸³ ΕΛ.ΑΣ. (2022). *Εκθεση για το σοβαρό και οργανωμένο έγκλημα στην Ελλάδα έτους 2020*. Αθήνα: ΚΕ.ΣΥ.ΔΕΠ, ανακτήθηκε 8 Απριλίου 2023, από <https://www.astynomia.gr>, σ. 12

²⁸⁴ Europol S.O.C.T.A. (2021). *European Union Serious and Organised Crime Threat Assessment*. Ανακτήθηκε 31 Μαΐου 2023 από https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/socta2021_1.pdf.

²⁸⁵ Europol S.O.C.T.A. (2021). *όπ. π.*, σ.94

αξιωματούχων των δυνάμεων ασφαλείας, να συρρικνωθούν. Η γεωγραφία και οι τρόποι λειτουργίας των ανωτέρω δραστηριοτήτων άλλαξαν σε ορισμένα πλαίσια, μειώνοντας το περιθώριο ελιγμών του Ο.Ε.²⁸⁶ Σύμφωνα με την έκθεση του Global Initiative against transnational organized crime (2020) αλλά και τη Europol, ο εν λόγω αρνητικός αντίκτυπος είναι πιθανότερο να είναι βραχυπρόθεσμος, καθώς οι παράνομες δραστηριότητες παρουσιάζουν μεγάλη προσαρμοστικότητα και ανασυγκροτούνται γρήγορα.²⁸⁷

Εκπρόσωπος της ΕΛ.ΑΣ. αναφέρει ότι στην Ελλάδα, από το Μάρτιο του 2020 που τέθηκαν σε εφαρμογή τα μέτρα για τον περιορισμό της διασποράς της πανδημίας, μεταξύ των οποίων και τα αυξημένα μέτρα επιτήρησης και αστυνόμευσης,²⁸⁸ διαπιστώθηκε μείωση των κύριων δεικτών εγκληματικότητας, με εξαίρεση το αδίκημα της απάτης. Πιο συγκεκριμένα, σε σχέση με το αντίστοιχο χρονικό διάστημα το 2019, καταγράφηκε «μείωση κατά 38,23% στις ληστείες, 37,08% στις κλοπές-διαρρήξεις, 33,69% στις κλοπές τροχοφόρων και 26,82% στις παραβάσεις της νομοθεσίας περί ναρκωτικών». Ωστόσο, επισημαίνει ότι ένεκα της βραχύτητας εφαρμογής των μέτρων, μακροπρόθεσμα, δεν μπορούν να εξαχθούν ακριβή και ασφαλή συμπεράσματα για την τάση των μορφών του οργανωμένου εγκλήματος και τις διαστάσεις που αυτές μπορούν να λάβουν.²⁸⁹

4.2. Έξαρση του οικονομικού εγκλήματος.

Η πανδημία άσκησε μεγάλη πίεση στην οικονομία, με αποτέλεσμα ορισμένες χώρες μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα, να έχουν υπεισέλθει σε νέα οικονομική ύφεση. Η ασταθής οικονομική κατάσταση με την αυξανόμενη φτώχεια και την κοινωνική ανισότητα, όπως αναλύθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο, αξιοποιήθηκε ως πρόσφορο έδαφος για το Ο.Ε. στον τομέα του οικονομικού εγκλήματος. Οι οργανωμένες εγκληματικές οργανώσεις, βασιζόμενες στη λειτουργική τους ευελιξία, στην έλλειψη γραφειοκρατίας και στη χρήση νέων τεχνολογιών/τεχνικών δυνατοτήτων, ενέτειναν τις δραστηριότητές τους για να διεισδύσουν στη νόμιμη οικονομία, προκειμένου να διευκολύνουν τις εγκληματικές τους δραστηριότητες, όπως η απόκτηση ελέγχου νόμιμων εταιρειών/επιχειρήσεων και να ενισχύσουν τον ρόλο διακυβέρνησής τους, τον έλεγχο της επικράτειας και τους δεσμούς με

²⁸⁶ Europol S.O.C.T.A. (2021). *όπ. π.*, σ.94

²⁸⁷ Σταμούλη, Ε. (2020). *όπ. π.*

²⁸⁸ ΕΛ.ΑΣ. (2020). *όπ. π.*, σ. 20

²⁸⁹ Μαραγκουδάκη, Δ. (2020). *Προκλήσεις και ευκαιρίες για το οργανωμένο έγκλημα στην εποχή του κορονοϊού -Insidestor*. Ανακτήθηκε 17 Μαΐου 2023 από <https://insidestory.gr/article/covid19-organomeno-egklima-epohi-koronoioy>.

τους τοπικούς πληθυσμούς.²⁹⁰ Οι πιο ευάλωτες εταιρείες στην εγκληματική διείσδυση υπήρξαν εκείνες που επλήγησαν περισσότερο από την κρίση, όπως εκείνες που δραστηριοποιούνται στους τομείς των μεταφορών, του λιανικού εμπορίου, της φιλοξενίας, της εστίασης και του τουρισμού. Η συνήθης μέθοδος δράσης είναι ο δανεισμός κεφαλαίων στις προβληματικές επιχειρήσεις που δεν υποστηρίζονται επαρκώς από δημόσιες επιδοτήσεις και η εξάρτησή τους από εγκληματίες χρηματοδότες ή η άμεση εξαγορά τους με αποτέλεσμα να πέσουν υπό τον έλεγχο του οργανωμένου εγκλήματος.²⁹¹

Με την επαναλειτουργία αυτών των επιχειρήσεων, ορισμένες είτε υπέπεσαν στο χρέος των οργανωμένων εγκληματικών ομάδων είτε στο άμεσο έλεγχο από αυτές. Αυτό δημιούργησε περισσότερες ευκαιρίες για εγκληματική δραστηριότητα, συμπεριλαμβανομένης της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες και της παράνομης διακίνησης, δίνοντας τη δυνατότητα στα εγκληματικά δίκτυα να επεκτείνουν περαιτέρω τον έλεγχο και την εξουσία τους στη νόμιμη οικονομία.²⁹²

Επίσης, τα εγκληματικά δίκτυα εκμεταλλεύόμενα το παράκτιο χρηματοπιστωτικό σύστημα, επιδόθηκαν στο ξέπλυμα χρήματος μέσω αδρανών offshore εταιρειών, στην εξαγορά οικονομικά πληγεισών επιχειρήσεων ή στην επένδυση ακινήτων στον κατασκευαστικό τομέα. Τέλος, κάνοντας ολόενα και μεγαλύτερη κατάχρηση διαδικτυακών χρηματοοικονομικών υπηρεσιών και εικονικών περιουσιακών στοιχείων, προέβησαν στην απόκρυψη των παράνομων εσόδων τους.²⁹³

4.3. Ευκαιριακές εγκληματικές δραστηριότητες στον τομέα της υγείας

Οι οργανωμένες εγκληματικές ομάδες προσάρμοσαν γρήγορα τις παράνομες αγορές τους στην αυξημένη ζήτηση για ορισμένα ζωτικά αγαθά.²⁹⁴ Εκμεταλλεόμενοι τους περιορισμούς στις μετακινήσεις, επωφελήθηκαν από τη σπανιότητα και την εκτεταμένη ζήτηση ιατρικού εξοπλισμού, υγειονομικών/φαρμακευτικών προϊόντων, τροφίμων και προϊόντων καθαριότητας και θέλησαν να καλύψουν αυτό το κενό, διακινώντας υποβαθμισμένα και παραποιημένα αγαθά. Η Interpol και ο Παγκόσμιος Οργανισμός

²⁹⁰ Europol S.O.C.T.A. (2021). όπ. π., σ. 25

²⁹¹ Europol S.O.C.T.A. (2021). όπ. π., σ. 25

²⁹² U.N.O.D.C. (2020). *Research Brief on the impact of COVID-19 on organized crime*. Ανακτήθηκε 8 Απριλίου 2023 από <https://www.unodc.org/unodc/en/covid-19.html>, Βιέννη, 2020.

²⁹³ Europol, S.O.C.T.A. (2021). όπ. π., σ. 94.

²⁹⁴ Europol S.O.C.T.A. (2021). όπ. π., σ. 68

Τελωνείων (WCO) ανέφεραν ότι οι κατασχέσεις των ανωτέρω προϊόντων, συμπεριλαμβανομένου του ατομικού εξοπλισμού προστασίας (ΜΑΠ), αυξήθηκαν για πρώτη φορά τον Μάρτιο του 2020.²⁹⁵

Όσον αφορά τη δομή των ομάδων που δραστηριοποιήθηκαν σε αυτόν τον τομέα, επρόκειτο κυρίως για μικρότερα χαλαρά, δυναμικά και μικρής κλίμακας εγκληματικά δίκτυα, με ασθενή επίπεδα σταθερότητας και περιορισμένες ιεραρχικές δομές και εμπλοκή σε ευκαιριακά εγκλήματα.²⁹⁶

4.4. Ο αντίκτυπος της πανδημίας COVID-19 στο έγκλημα στον κυβερνοχώρο

Ο αντίκτυπος της πανδημίας στο έγκλημα στον κυβερνοχώρο ήταν εντυπωσιακός. Από το ξέσπασμα του κορονοϊού, δημιουργήθηκε ένας αυξημένος αριθμός τομέων που σχετίζονται με τον COVID-19 για την υποστήριξη διαφορετικών εγκληματικών δραστηριοτήτων στον κυβερνοχώρο.²⁹⁷

Η σταθερή αύξηση του αριθμού των χρηστών και των συνδέσεων, δημιούργησε νέα τρωτά σημεία και άνοιξε περισσότερα πιθανά θύματα σε κυβερνοεπιθέσεις. Κατά τη διάρκεια του 2020, η πανδημία σημείωσε άνοδο των συνδέσεων από ιδιωτικά σε εταιρικά συστήματα, καθώς η τηλεργασία έγινε ο κανόνας σε πολλούς τομείς και βιομηχανίες. Αυτή η εξέλιξη έχει έκανε πολλά εταιρικά δίκτυα πιο ευάλωτα σε κυβερνοεπιθέσεις. Η διαθεσιμότητα διαδικτυακών υπηρεσιών για το έγκλημα στον κυβερνοχώρο ως μέρος ενός επιχειρηματικού μοντέλου που βλέπει το έγκλημα ως υπηρεσία, κατέστησε το έγκλημα στον κυβερνοχώρο πιο προσιτό μειώνοντας την τεχνολογική τεχνογνωσία που απαιτείται για τη διεξαγωγή αυτών των εγκλημάτων.²⁹⁸

Επίσης, πολλά μέρη της διαδικασίας εμπορίας ανθρώπων έχουν μετακινηθεί στο διαδίκτυο, από τη στρατολόγηση θυμάτων έως τη διαφήμιση παράνομων υπηρεσιών. Τα εγκληματικά δίκτυα επωφελούνται από την απελπισία των παράτυπων μεταναστών, χρεώνοντας υψηλά τέλη για να τους εισάγουν λαθραία εντός ή εντός της ΕΕ ή να τους βοηθήσουν να

²⁹⁵ U.N.O.D.C. (2020). *RESEARCH BRIEF COVID-19-related Trafficking of Medical Products as a Threat to Public Health*, Vienna, 2020. Ανακτήθηκε 7 Απριλίου 2023, από https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/covid/COVID-19_research_brief_trafficking_medical_products.pdf σ.10

²⁹⁶ Europol S.O.C.T.A. (2021). όπ. π., σ.15

²⁹⁷ Europol S.O.C.T.A. (2021). όπ. π., σ.32

²⁹⁸ Europol S.O.C.T.A. (2021). όπ. π., σ. 38

αποκτήσουν το καθεστώς νόμιμης διαμονής. Επίσης, η δραστηριότητα γύρω από τη διανομή υλικού σεξουαλικής εκμετάλλευσης παιδιών στο Διαδίκτυο φαίνεται να αυξάνεται, με βάση ορισμένους δείκτες. Ο σκοτεινός ιστός συνεχίζει να φιλοξενεί διάφορες πλατφόρμες, όπως αγορές και καταστήματα πωλητών για τη διανομή παράνομων αγαθών και υπηρεσιών.²⁹⁹

4.5. COVID – 19 και οργανωμένες απάτες

Η πανδημία λειτούργησε ως καταλύτης για την εμφάνιση νέων διαδικτυακών συστημάτων απάτης, τα οποία εκμεταλλεύτηκαν την ψηφιακή εποχή. Τα μέτρα του περιορισμού της μετακίνησης και του ελέγχου της κυκλοφορίας των πολιτών καθώς και η προτροπή της ελληνικής πολιτείας να χρησιμοποιούν κατά τις ηλεκτρονικές συναλλαγές τους πλαστικό χρήμα,³⁰⁰ οδήγησε τους πολίτες σε αυξημένη χρήση του διαδικτύου. Το γεγονός αυτό είχε ως αποτέλεσμα την εκρηκτική αύξηση των απατών το 2020 σε σχέση με το 2019 και δη των τελούμενων μέσω ηλεκτρονικού υπολογιστή, σε ποσοστό 26,46%.³⁰¹ Μικρές ευέλικτες εγκληματικές ομάδες κάνοντας χρήση των τεχνικών ψηφιακού ψαρέματος (phishing) και κακόβουλου λογισμικού (ransomware) προέβησαν στη λήψη προσωπικών πληροφοριών, όπως στοιχεία τραπεζικού λογαριασμού και στοιχεία τραπεζικής σύνδεσης από τα θύματα. Άλλες, προσάρμοσαν τα συστήματα απάτης στις ανάγκες των καταναλωτών και στις αλλαγές στη συμπεριφορά των ανθρώπων, συχνά εκμεταλλευόμενοι τις νέες τεχνολογίες. Επίσης, πολλοί εγκληματίες του κυβερνοχώρου ανέπτυξαν γρήγορα απάτες με θέμα τον κορονοϊό και εκμεταλλεύτηκαν την ευπάθεια ορισμένων θυμάτων για να τα στοχεύσουν με επενδυτικές και ερωτικές απάτες.³⁰²

Η κίνηση προς τις οικονομίες χωρίς μετρητά δημιουργεί ισχυρά κίνητρα στο Ο.Ε. το οποίο επιδιώκει να θέσει σε κίνδυνο τις ηλεκτρονικές διαδικτυακές πληρωμές, τις ανέπαφες πληρωμές και τις εφαρμογές για κινητές συσκευές. Η αυξανόμενη χρήση κινητών συσκευών για οικονομικές συναλλαγές και διαδικασίες ελέγχου ταυτότητας τις έχει καταστήσει στόχο για εγκληματίες στον κυβερνοχώρο.³⁰³

²⁹⁹ Europol (2021). *Catching the virus cybercrime, disinformation and the COVID-19 pandemic*. Ανακτήθηκε 7 Απριλίου 2023 από <https://www.europol.europa.eu/publications-events/publications/catching-virus-cybercrime-disinformation-and-covid-19-pandemic>, σ. 4.

³⁰⁰ ΕΛ.ΑΣ. (2020). όπ. π., σ. 21

³⁰¹ ΕΛ.ΑΣ. (2020). όπ. π., σ. 86

³⁰² Europol SOCTA (2021). όπ. π., σ.40

³⁰³ Europol (2021). όπ. π., σ. 40.

4.6. Η επίδραση της πανδημίας στην παράνομη διακίνηση μεταναστών/Εμπορία ανθρώπων

Η επίδραση της πανδημίας στην μείωση των παράνομων αγορών της διακίνησης μεταναστών και της εμπορίας ανθρώπων υπήρξε ουσιαστική, τουλάχιστον κατά το αρχικό στάδιο εκδήλωσης της. Τα πρώτα μέτρα που ελήφθησαν για τον περιορισμό της διασποράς του κορονοϊού τους μήνες Μάρτιο και Απρίλιο του 2020 και τα οποία είχαν ως αποτέλεσμα τον περιορισμό της κυκλοφορίας των πολιτών και των διασυνοριακών μετακινήσεων, το κλείσιμο των εξωτερικών συνόρων και τα αυξημένα μέτρα επιτήρησης και αστυνόμευσης φαίνεται ότι έπαιξαν σημαντικό ρόλο σε αυτό. Σύμφωνα με την έκθεση της ΕΛ.ΑΣ. σχετικά με το Ο.Ε. για το έτος 2020, η πτώση των επιβατικών ροών στα εξωτερικά σύνορα της Ε.Ε. ήταν άμεση και μεγαλύτερη από τα δύο τρίτα σε σύγκριση με το 2019.³⁰⁴ Ειδικότερα, στην συνοριακή γραμμή της Ανατολικής Μεσογείου, τμήμα της οποίας αποτελεί και η Ελλάδα, οι μεταναστευτικές ροές το 2020 παρουσίασαν μείωση κατά 75,66% συγκριτικά με το προηγούμενο έτος. Στη χώρα μας, οι συλλήψεις αλλοδαπών για παράνομη είσοδο και παραμονή παρουσίασαν μείωση της τάξεως του 61,77% σε σύγκριση με το 2019. Μάλιστα, ο αριθμός των αλλοδαπών που εντοπίστηκαν και συνελήφθησαν κατά το 2020 είναι ο χαμηλότερος από το 2013 και έπειτα. Παράλληλα, μείωση κατά 27,46% καταγράφεται στις συλλήψεις διακινητών. Εν κατακλείδι, σε ευρωπαϊκό επίπεδο, το 2020 καταγράφεται συνολική μείωση κατά 12% στον αριθμό των συλληφθέντων διακινούμενων συγκριτικά με το 2019, συνιστώντας τον χαμηλότερο καταγεγραμμένο αριθμό ανιχνεύσεων από το 2013.³⁰⁵

Μεσοπρόθεσμα έως μακροπρόθεσμα εντούτοις, οι προβλέψεις της Europol είναι μάλλον δυσοίωνες, αφού στην έκθεση της αναφέρει ότι η ζήτηση για υπηρεσίες παράνομης διακίνησης μεταναστών αναμένεται να αυξηθεί.³⁰⁶ Αυτό οφείλεται στην ταχεία προσαρμοστικότητα που επιδεικνύουν τα οργανωμένα εγκληματικά δίκτυα στις νέες συνθήκες και στην εξεύρεση νέων τρόπων και μεθόδων διακίνησης των μεταναστών στον Ευρωπαϊκό χώρο. Σύμφωνα με την ανωτέρω, τα ενισχυμένα μέτρα ελέγχου των συνόρων και οι ταξιδιωτικοί περιορισμοί που εφαρμόστηκαν σε ολόκληρη την Ευρωπαϊκή Ένωση, οδήγησαν τους λαθρέμπορους σε μετατόπιση των δραστηριοτήτων διακίνησης παράνομων

³⁰⁴ ΕΛ.ΑΣ. (2022). όπ. π., σ. 21

³⁰⁵ ΕΛ.ΑΣ. (2022). όπ. π., σ. 21

³⁰⁶ Europol S.O.C.T.A. (2021). όπ. π., σ. 68

μεταναστών, προς δευτερεύουσες και λιγότερο κοινές διαδρομές και μεθόδους, όπως η δυτικο-Αφρικανική³⁰⁷. Αυτό αποδεικνύει ότι οι επιχειρήσεις λαθρεμπορίας μεταναστών ακολουθούν τις τάσεις στις μεταναστευτικές διαδρομές και ότι οι λαθρέμποροι προσαρμόζουν τον τρόπο λειτουργίας τους γρήγορα στις τελευταίες εξελίξεις.³⁰⁸ Στην Ελλάδα για παράδειγμα, τα εγκληματικά δίκτυα διακίνησης παράτυπων μεταναστών μετατόπισαν την δράση τους χρησιμοποιώντας περισσότερο τη θαλάσσια οδό για την προώθηση των αλλοδαπών στη χώρα μας από την Τουρκία.³⁰⁹

Όσον αφορά στην εμπορία ανθρώπων στην Ελληνική επικράτεια, λόγω της δυναμικής κατάστασης που διαμορφώθηκε, συνέπεια της πανδημίας COVID-19, μειώθηκε η ζήτηση για υπηρεσίες θυμάτων εμπορίας ανθρώπων και συνεπώς, αναλόγως μειώθηκε και η προσφορά σε στρατολόγηση και διακίνηση ανθρώπων με σκοπό την εκμετάλλευση.³¹⁰

Συμπεράσματα

Μέσα από την ανάλυση μας, εξάγονται πολύτιμα συμπεράσματα για το οργανωμένο έγκλημα γενικά και την εξέλιξη του στην Ελλάδα την τελευταία δεκαετία. Κατ' αρχήν, διαπιστώνουμε την δυσκολία απόδοσης ενός σαφούς, συνεκτικού ορισμού που να καλύπτει όλες τις εκφάνσεις – δράσεις του οργανωμένου εγκλήματος καθώς και όλες τις μορφοποιήσεις των εγκληματικών ομάδων. Η δυσκολία αυτή έγκειται στην ίδια την φύση του οργανωμένου εγκλήματος. Αποτελεί πρωτίστως ένα κοινωνικό και οικονομικό φαινόμενο, το οποίο μεταβάλλεται αιτιωδώς με τις εκάστοτε κοινωνικο – οικονομικές μεταβολές και τις εξουσιαστικές σχέσεις. Οι μορφές που αυτό λαμβάνει, οι τρόποι δράσης του, η κοινωνική του οργάνωση και οι παράνομες αγορές του διαρθρώνονται από τις ίδιες νόρμες που διέπουν την σύγχρονη παγκοσμιοποιημένη καπιταλιστική οικονομία. Σε μια τέτοια κοινωνία, οι ηθικοί φραγμοί γκρεμίζονται και τη θέση τους καταλαμβάνει ο κυνικός νόμος της ισχύος και του χρήματος. Το οργανωμένο έγκλημα παύει να αποτελεί μια παθογένεια του καθόλα υγιούς συστήματος και γίνεται δομικό χαρακτηριστικό της συγκρότησης της κοινωνίας, μέσα στην οποία παράνομη και νόμιμη οικονομία συμβιώνουν, συνθέτοντας την βρώμικη οικονομία. Σε μια τέτοια κοινωνία, νόμιμοι και

³⁰⁷ Europol (2023) – European Migrant Smuggling Centre (5thAnnualReport) emsc_5th_annual_report.pdf (europa.eu), 2021, ανακτήθηκε 16 Μαΐου 2023, από: https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/emsc_5th_annual_report.pdf, σ.11.

³⁰⁸ SCIFA (2021). όπ. π.

³⁰⁹ ΕΛ.ΑΣ. (2022). όπ. π., σ. 27

³¹⁰ ΕΛ.ΑΣ. (2022). όπ. π. σ. 82

παράνομοι συμβιώνουν εναλλάσσοντας ρόλους και σκοπιμότητες. Οι πλούσιοι «νόμιμοι» προσπαθούν να γίνουν πλουσιότεροι και οι φτωχοί «παράνομοι» προσπαθούν να καλύψουν τις καταναλωτικές τους ανάγκες και να επιβιώσουν. Επίσης αποτελεί ένα ανθρώπινο κατασκεύασμα και ως τέτοιο, η κάθε διατύπωση του θα εξυπηρετεί πάντοτε τις εκάστοτε πολιτικές – οικονομικές ελίτ, κατά τέτοιο τρόπο ώστε να αφήνει πάντοτε τις παράνομες ενέργειες τους εκτός του περιεχομένου του οργανωμένου εγκλήματος.³¹¹

Το οργανωμένο έγκλημα αποτελεί στις μέρες μας βασικό στοιχείο των αρχών επιβολής του νόμου διεθνώς. Σημσιολογικά, ωστόσο, η έννοια δεν έχει λάβει ένα κοινώς αποδεκτό νόημα ούτε ενοποιημένη ερμηνεία. Η νοηματοδότηση της φαίνεται να διαφέρει από χώρα σε χώρα ανάλογα με τις ληφθείσες προτεραιότητες των πολιτικών κι οικονομικών ελίτ και τις στρατηγικές επιβολής του νόμου. Επίσης, η εννοιολογική προσέγγιση του οργανωμένου εγκλήματος παρουσιάζει διαφοροποιήσεις ανάλογα με το θεωρητικό πλαίσιο που ο εκάστοτε μελετητής θα χρησιμοποιήσει για την ανάλυση του φαινομένου. Παρά τη διεθνοποίηση του οργανωμένου εγκλήματος και την λήψη μέτρων για την εντιμετώπισή του από τις αρχές επιβολής του νόμου, αυτό που γενικά θεωρείται οργανωμένο έγκλημα παρουσιάζει μεγάλη ποικιλομορφία και ανάγεται σε διαφορετικά τοπικά πλαίσια, όπου η πολιτική, οι αγορές και οι οικονομικο - κοινωνικές σχέσεις παρουσιάζουν ένα ευρύ φάσμα προκλήσεων και ευκαιριών για παράνομες δραστηριότητες.³¹²

Κατά γενική ομολογία το οργανωμένο έγκλημα ιστορικά, κάλυπτε ανάγκες και σε ορισμένες περιπτώσεις υποκαθιστούσε το κεντρικό σύστημα εξουσίας όπου παρουσιαζόταν ανάλογο κενό. Τόσο στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, όσο και στην Ευρώπη, το οργανωμένο έγκλημα διαχρονικά προσέφερε παράνομες υπηρεσίες και αγαθά και σε ορισμένες περιπτώσεις λειτουργούσε ως εξωκρατικό σύστημα εξουσίας. Στην χώρα μας, ωστόσο καθυστέρησε να αναπτυχθεί σημαντικά ως πραγματοπαγής εγκληματική οργάνωση και αυτό οφείλεται στην ισχυρή παρουσία κεντρικής εξουσίας, στις πολιτικές δομές οι οποίες έτειναν με τις πελατειακές τους σχέσεις και τη διαφθορά, εν μέρει να το

³¹¹Σταμούλη, Ε. (2016). Οργανωμένο έγκλημα και οικονομική κρίση: τάσεις και μεταβολές, σε Γασπαρινάτου, Μ. (επιμ.) Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης. Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Νέστορα Κουράκη. Α' Τόμος, Σάκκουλα, Αθήνα, σ. 1213

³¹²Kostakos, P. A., Irrera, D., Longo, F. & Allum, F. (2010). *Defining and Defying Organized Crime, Discourse, perceptions and reality*, New York: Routledge, σ. xv.

υποκαταστήσουν καθώς και στις συνθήκες οι οποίες δεν επέτρεψαν την συσσώρευση κεφαλαίου.³¹³

Αναμφισβήτητα, το οργανωμένο έγκλημα τον 21^ο αιώνα παρουσίασε μια εκθετική ποσοτική και ποιοτική αναδιάρθρωση, σε αντιστοιχία με τις παγκόσμιες πολιτικές, οικονομικές και τεχνολογικές εξελίξεις. Αναπροσαρμόστηκε στα νέα δεδομένα της οικονομίας και διεθνοποιήθηκε, αξιοποιώντας τις νέες ευκαιρίες που παρουσιάστηκαν. Την τελευταία δεκαετία, η χώρα μας, βίωσε τρεις σημαντικές κρίσεις, οι επιπτώσεις των οποίων βαραίνουν έως σήμερα την ελληνική κοινωνία. Οι κρίσεις αυτές, αρχικά απείλησαν την βιωσιμότητα κάποιων παράνομων αγορών, ωστόσο, το οργανωμένο έγκλημα επιδεικνύοντας τρομερή ευελιξία και προσαρμοστικότητα, μετέτρεψε τις προκλήσεις σε νέες εγκληματικές ευκαιρίες, παρόλες τις συντονισμένες προσπάθειες που καταβάλλονται για την πάταξη του σε διεθνές επίπεδο από άποψη ποινικής αντεγκληματικής πολιτικής.

Η ιστορικότητα του φαινομένου και τα εμπειρικά συμπεράσματα μέχρι σήμερα, καταδεικνύουν ότι το φαινόμενο δεν πρόκειται να εκλείψει, όσο δίδεται προτεραιότητα σε ποινικές πολιτικές και όσο παραγκωνίζεται η κοινωνική πολιτική. Επίσης, η εμπειρία δείχνει ότι δομικές αλλαγές όπως αυτή του τύπου της οικονομίας, φαντάζουν ακατόρθωτες διότι ελέγχονται από πανίσχυρα κέντρα εξουσίας. Εντούτοις, εάν εστιάσουμε στην κοινωνική πρόληψη, αντιμετωπίζοντας την ανεργία, την φτώχεια και τις ανισότητες, ενδεχομένως να στερήσουμε από το οργανωμένο έγκλημα την πρώτη ύλη της, που είναι το εργατικό δυναμικό της και καταφέρουμε να το περιορίσουμε.³¹⁴

³¹³ Ριζάβα, Φ, *Οργανωμένο έγκλημα*, Διδακτορική Διατριβή στην Εγκληματολογία.

³¹⁴ Σταμούλη, Ε. (2016). Οργανωμένο έγκλημα και οικονομική κρίση: τάσεις και μεταβολές, σε Γασπαρινάτου, Μ. (επιμ.) Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης. Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Νέστορα Κουράκη. Α' Τόμος, Σάκκουλα, Αθήνα, σ. 1213

Βιβλιογραφία

Ακολουθούν οι βιβλιογραφικές αναφορές (πηγές) της Εργασίας.

Υπεύθυνη Δήλωση Συγγραφέα:

Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν.1599/1986, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής μου εργασίας, δεν προσβάλλει κάθε μορφής δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας, προσωπικότητας και προσωπικών δεδομένων τρίτων, δεν περιέχει έργα/εισφορές τρίτων για τα οποία απαιτείται άδεια των δημιουργών/δικαιούχων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον και πληρούν τους κανόνες της επιστημονικής παράθεσης.